

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 20 кастрычніка 1989 г. № 42 (3504) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ аб пленуме Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі

18 кастрычніка ў Мінску адбыўся XV пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі. Пленум разгледзеў пытанне аб скліканні чарговага XXXI з'езда Камуністычнай партыі Беларусі. З дакладам па гэтым пытанню выступіў першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Я. Сакалоў.

У спрэчках выступілі А. А. Зеліноўскі — першы сакратар Брэсцкага абкома Кампартыі Беларусі, М. В. Жэбрак — першы сакратар Ваўкавыскага гаркома Кампартыі Беларусі, У. У. Панталей — першы сакратар Наваполацкага гаркома Кампартыі Беларусі, В. М. Чачын — рэктар Беларускага політэхнічнага інстытута, Л. С. Шульжэнка — машыніст Гомельскага вагонарамонтнага заводу імя М. І. Калініна, В. І. Жалызняк — старшыня калгаса імя Леніна Гомельскага раёна, Герой Сацыялістычнай Працы, А. Т. Кузьмін — персанальны пенсіонер, член ЦК КПБ, Д. К. Арцыменя — старшыня выканкома Гродзенскага абласнога Савета народных дэпутатаў.

Па абмеркаванаму пытанню пленум прыняў пастанову, якая публікуецца ў друку.

Пленум разгледзеў таксама арганізацыйныя пытанні. У сувязі з выбарам Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР М. І. Дземянцэў вызвалена ад пасады сакратара ЦК Кампартыі Беларусі. Сакратаром і членам Бюро ЦК Кампартыі Беларусі выбран А. С. Камай, які да гэтага працаваў першым сакратаром Гомельскага абкома КПБ.

У сувязі з выбарам Г. С. Таразевіча старшынёй Камісіі Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных адносінах ён вызвалена ад абавязкаў члена Бюро ЦК Кампартыі Беларусі.

У сувязі з зацверджаннем С. Я. Паўлава рэктарам Мінскай вышэйшай партыйнай школы ён вызвалена ад пасады загадчыка ідэалагічнага аддзела ЦК Кампартыі Беларусі. Загадчыкам ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ зацверджан А. У. Русецкі.

Якім быць помніку Францішку Скарыне

Відаць, не было ў застоўнай часы мастака, які б не абурэўся тэматычнай абмежаванасцю афіцыйных заказаў (чарговы партрэт перадавіка вытворчасці, чарговы краявід з трактарам, чарговы мемарыяльны знак у гонар чарговага ці ўжо хрэстаматыйнага «эпахальнага здзяйснення»). Мастак часта быў вымушаны абмяжоўваць сваю здольнасць думаць здольнасцю заказчыка разумець, бо псіхалагізм у партрэце ці неадназначнасць у ацэнцы гістарычнай падзеі выклікалі ў таго, хто плаціць, падазронасць. Што ж датычыць дакастрычніцкай гісторыі Беларусі, дык ёй увогуле не было месца ў «манументальнай прапагандзе». Сёння можна адзначыць пэўныя зрухі ў лепшы бок, сімптомы вяртання здаровага зэнсу. Агульны ўздым нацыянальнай свядомасці беларусаў, актывізацыя дзейнасці неформальных аб'яднанняў патрыятычнага кірунку не ў малой ступені паўплывалі на рашэнне ўрада рэспублікі аб стварэнні ў Мінску помніка вялікаму сыну Беларусі, аднаму з найвыдатней-

шых дзеячаў еўрапейскага Адраджэння Францішку Скарыне. Быў абвешчаны конкурс. Група беларускіх скульптураў з мэтай, так бы мовіць, уваходжання ў вобраз наведла ў Польшчы і Чэхаславакіі мясціны, звязаныя з жыццём і дзейнасцю вялікага асветніка. І воль першыя вынікі творчай працы — выстаўка ў Палацы мастацтваў конкурсных праектаў помніка. Спадзяюся, што мая нататка не будзе расцэнена як спроба ціску на журы конкурсу. Я выказваю сваю прыватную суб'ектыўную думку, але на абмеркаванні праектаў (яно адбылося ў Палацы 18 кастрычніка) давялося ўпэўніцца, што так думаю не адзін я. Па-першае, ніводны з прапанаваных праектаў не можа быць прапанаваны да рэалізацыі. Па-другое, намер паставіць помнік да юбілейных урачыстасцяў; гэта значыць, у наступным годзе — чысцейшая авантура. Паўнацэнны мемарыял, варты вялікага імя, зрабіць за такі кароткі тэрмін немагчыма. Шэдэўры не ствараюцца знянацку. Цікаваю думку, дарэчы,

выказаў на абмеркаванні Аляксандр Марачкін: не спяшацца з помнікам, правесці другі тур (і трэці, калі будзе такая неабходнасць), а Скарынавы юбілей адзначыць прыняццем Закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы — гэта было б сведчаннем сапраўднай пашаны да Скарынавай справы, да памяці першаадраўца. Усе выступаючыя адзначалі цяжкасць архітэктурнай «прывязкі» помніка. Фасад Акадэміі навук, на фоне якога павінен паўстаць помнік Скарыне, — гэта адна з архітэктурных дамінантаў Ленінскага проспекта. Побач з гэтай вядомай усім каланадай невыразнай скульптурай проста знікнуць, будзе ўспрымацца не мемарыялам вялікаму чалавеку, а ў лепшым выпадку — элементарна дэкаратыўнага аздаблення плошчы, гэтай «паркавай» скульптурай. На абмеркаванні ўзнікла нават думка шукаць для помніка іншае месца. Думаю, што гэтага рабіць не варта. Больш прэстыжнай кропкай для помніка проста няма. А ў дадзеным выпадку прэстыж месца — справа нема-

лаважная. Да таго ж, складаная сітуацыя для творцы — гэта толькі стымул для пошуку неардынарнага рашэння.

У бліжэйшы час журы конкурсу павінна вынесці сваё рашэнне. На жаль, ні старшыня журы М. Савіцкі, ні старшыня рэспубліканскага аргкамітэта па падрыхтоўцы і святкаванні 500-годдзя Францішка Скарыны Н. Мазай на гэтым абмеркаванні не прысутнічалі. Мне асабіста слушна паддалася прапанова правесці яшчэ адно абмеркаванне праектаў, каб на ім былі не толькі дзеячы культуры — мастакі, архітэктары, пісьменнікі, але і шматлікія жыхары Мінска і іншых гарадоў Беларусі, госці з братніх рэспублік, прадстаўнікі ўрада БССР, партыйнае кіраўніцтва рэспублікі.

Помнік генію павінен быць шэдэўрам. Нельга, каб такі важны аспект ушанавання памяці Скарыны быў вырашаны келейна.

П. ВАСІЛЕЎСКІ,
карэспандэнт
аддзела выяўленчага
мастацтва «ЛіМа».

З ПОШТЫ ГЭТАГА ТЫДНЯ

Горкая, ды неабходная праўда

Прачытала публікацыю С. Алексіевіч «Цынкавыя хлопчыкі». Не спала ўсю ноч, і цяпер не магу знайсці сабе месца. Думкі — самыя розныя. Муціць, людзі, якія не дакрануліся да гэтага жаху і не пабывалі там, у Афганістане, мяне не зразумеюць. Не зразумеюць той страшны мацярынскі боль, ад якога нідзе не схавешся. Хачу сказаць адно: за сумленна пражытае жыццё, за выгадаванага і выхаванага для Радзімы маральна і фізічна здаровага сына — сапраўднага патрыёта і грамадзяніна — атрымала я ў адказ непазбыўнае гора: мой Юра не вярнуўся. Падманулі сына, падманулі мяне. Падманулі прыгожымі словамі аб міры, дружбе, інтэрнацыяналізме. А цяпер яшчэ і крыўдзяць ганебным маўчаннем пра многія факты з той вайны. Не ўсё, што пі-

шуць сёння пра Афганістан, хочацца чытаць. Але «Цынкавыя хлопчыкі» — гэта праўда, якая яна ёсць. Горкая, балючая, ды неабходная праўда.

У мяне захаваўся «дзёнік» сына, які ён пачаў весці яшчэ са школьных гадоў. Чытаю яго і думаю, якім прынцыповым, сумленным, мужным і добрым быў мой Юра... Афганскую частку яго дзёніка мы перадалі Святлане Аляксандраўне Алексіевіч. Паспеху ёй і нізкай паклон ад маёй сям'і.

Я цяпер — старшыня савета сем'яў воінаў-інтэрнацыяналістаў, якія загінулі ў Афганістане. Бясконца пішам мы ва ўсе інстанцыі, патрабуем аднаўлення справядлівасці. Колькі жыць будзем, столькі будзем змагацца за абнарадаванне страшнай праўды аб гэтай вайне.

г. Мінск.

Іна Сяргееўна ГАЛАУНЁВА.

Пастанова XV пленума Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі Аб скліканні чарговага XXXI з'езда Кампартыі Беларусі

- Склікаць чарговы XXXI з'езд Камуністычнай партыі Беларусі ў верасні 1990 г.
- Зацвердзіць наступны парадак дня:
 - Справаздача Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі аб кіраўніцтве перабудовай і задачы партыйных арганізацый рэспублікі.
 - Справаздача Рэвізійнай камісіі Кампартыі Беларусі.
 - Аб Праграме дзеянняў Камуністычнай партыі Беларусі.
 - Аб прапановах па змяненню Статута КПСС.
 - Выбары кіруючых органаў Кампартыі Беларусі.
- Даручыць Бюро ЦК Кампартыі Беларусі падрыхтаваць прапановы аб тэрмінах правядзення справаздачна-выбарнай кампаніі ў пярвічных, раённых, гарадскіх і абласных партыйных арганізацыях, норме прадстаўніцтва і парадку выбранага дэлегатаў з'езда і ўнесці іх на разгляд пленума ЦК Кампартыі Беларусі.
- Стварыць Камісію ЦК Кампартыі Беларусі па распрацоўцы праекта Праграмы дзеянняў Камуністычнай партыі Беларусі.

АДКРЫЦЦЁ

Па аднаму, па двое, а то і невялікім гуртом людзі спяшаліся да філармоніі, хаваючы ад халоднага дажджу букеты ўрачыстых гваздзікоў. Вечар 13 кастрычніка быў і сапраўды ўрачысты: адкрыццё новага канцэртнага сезона. Як вядома, у Беларускай дзяржаўнай філармоніі ёсць традыцыя адзначаць такую падзею сімфанічным канцэртамі і ў праграму яго ўключаць твор беларускага аўтара. І сёлёта адкрыццё быццам бы не пярэчыла традыцыі: іграў аркестр, гучала беларуская музыка... Але гэта быў канцэрт аўтарскі, якім культурная грамадасць Мінска адзначала 60-годдзе народнага артыста

стам Міхасём Лявончыкам, скрыпачом Жэнем Асновічам, дырыжорам Валерыя Лявонава. Ён нядаўна ўзначаліў аркестр Дзяржтэатрадыі БССР, а ў гэты вечар дэбютаваў за пультам Акадэмічнага сімфанічнага аркестра, паказаўшы сябе натхнёным і дакладным выканаўцам яркіх, малюніча інструментальных, можна сказаць — тэатралізаваных партытур Я. Глебава, з якіх «самае-самае» вяччала аўтарскі канцэрт, Гэта

СССР лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Яўгена Глебава.

У зале сабраліся не толькі даўнія прыхільнікі талента кампазітара і не толькі музыканты, а і маладыя слухачы, якія адкрывалі для сябе творчы свет Я. Глебава. Для іх, пэўна, быў адкрыццём і няпросты глебаўскі шлях у мастацтва, пра які казаў вядучы аўтарскага канцэрта У. Шаліхін, і сама музыка.

Зрэшты, «момент адкрыцця» перажылі нават дасведчаныя слухачы, калегі і вучні кампазітара, пачуўшы фрагменты з «Мары», першага яго балета. Адбылося і кранальнае знаёмства з юнымі салістамі: цымбалі-

былі фрагменты з балета «Ціль Уленшпігель» і сыграная на «біс» п'еса «Мушкетэры».

Апладысментамі вітала зала кампазітара, аркестр, яго дырыжора і салістаў — скрыпача Ю. Гершовіча, кларнетыста Р. Ігнацьева, віяланчэліста Р. Гімалетдзінава, габаіста В. Фралова, артыстаў Акадэмічнай харавой капэлы імя Р. Шырмы (кіраўнік Л. Яфімава), узорны хор «Сонейка» Палаца культуры Беларускага кіраўніка Н. Жураўленка. І досыць часта ў гэты вечар падыходзілі да сцэны людзі з кветкамі...

С. ВЕТКА.

Фота Ул. КРУКА.

Віншуем!

За вялікі ўклад у развіццё беларускага савецкага выяўленчага мастацтва і актыўную грамадскую дзейнасць Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў членам Саюза мастакоў СССР ВОЛКАВУ Сяргею Анатольевічу і МІСКО Івану Якімавічу ганаровае званне «заслужаны дзеяч мастацтваў Беларускай ССР».

ЮБІЛЕЙНАЯ

У Палацы мастацтваў працуе выстаўка жывапісных твораў заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Раісы Кудрэвіч, прысвечаная юбілею мастачкі. У экспазіцыі шмат твораў апошніх гадоў. Частка карцін напісана ў сааўтарстве з А. Гугелем.

На здымку — жывапіснае палатно «Сум па радзіме», прысвечанае М. Багдановічу.

Нядаўна мне давялося трымаць у руках дакумент, які абвргаў адзін з асноўных законаў дыялектыкі. Прочытаўшы заклікі, пазначаныя на яго першай старонцы, змагаліся паміж сабой настолькі зацята, што цалкам выключалі магчымасць адзінаства. — «Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!» і «Сакрэтна».

Аднак пасля знаёмства са зместам дакумента, складзенага ў адной арганізацыі дзеля выканання рашэнняў другой

ной вялікіх намаганняў, а таксама дзякуючы шчасліваму збегу абставін, рэспубліканскі друк усё ж такі не распаўсюдзіў вядомы «маніфест анты-перабудовачных сіл». А сёлета, дэманструючы выдатную вывучку, услед за флагманам партыйнай прэсы з лёгкасцю надзвычайнай выканаў каманду «ўсе разам». Колькасць чытачоў італьянскай «Рэспублікі» была павялічана так хутка, што міжволі падумалася — толькі

Што ж, як кажуць, на зда-роўе, калі сямейны бюджэт вытрымлівае такі падпісны «бум». Ды, пазнаёміўшыся з гэтым лістом, я ўспомніў, як, будучы нядаўна ў камандзіроўцы ў Вільнюсе, без праблем шторміцы купляў увесь комплект свежых цэнтральных газет, якія выходзяць у Мінску (а газетны кіёск «Саюдзіса» прапаноўваў — страшна сказаць! — «Навіны» БНФ).

Згадаў я і яшчэ адзін факт.

Перабудова і мы: урокі, трывогі, спадзяванні

Андрэй ГАНЧАРОУ

ШТО ЧУВАЦЬ ПРА ГАЛОСНАСЦЬ

Развагі на творчай кухні

арганізацыі, я ўсвядоміў павярхоўнасць уласных меркаванняў. Дыялектыка зноў пацвердзіла сваю універсальнасць, бо ў дадзеным выпадку дзейнічаў іншы яе закон.

Справа ў тым, што дакумент гэты ніякім чынам не ўплываў на згуртаванасць міжнароднага рабочага руху. І, напэўна, калі падобных дакументаў назбіралася вялікая колькасць, ім надалі новую якасць — засакрэцілі...

Ваісціну, далёка не ўсё на свеце можна зразумець, але літаральна ўсё — сяк-так растлумачыць. Дык вось, што ў нас чуваць пра галоснасць?

ЛЕТАСЬ (дарэчы, роўна год назад) я напісаў нататкі «Пра выці ўступкі», у якіх паспрабаваў разабрацца ў некаторых прычынах падзелу галоснасці на «маскоўскую» і «мінскую». З адчаю, прызнаюся, напісаў. І некай вельмі ўжо, каюся, усур'ёз.

Праўда, мінулай восенню, хто памятае, было ад чаго разгубіцца. З аднаго боку — нарэшчэння на сцягах перабудовы лозунгі адкрытасці, дэмакратызаванасці і плюралізму думак, а з другога — ці ж мы забылі? — «Заклучэнні і прадмовы да гісторыі і мовы, рэзалюцыі, ацэнкі — хоць адразу стаў да сценкі», як сказана ў адной ананімнай паэме. Мінулай восенню «не адэкватна» часам дзейнічала не толькі мінская міліцыя, але і ідэалагічная служба. Пэўна, непазасядаўнасць у выказваннях з самых высокіх трыбун краіны давала магчымасць на месцах фактычна дэзаўраваць многія прывабныя і натхняльныя перабудовачныя дэкларацыі. У выніку «эвалюцыі», калі стала незразумела, што ёсць «пеня», а што — «хвалы», вада была ўсналамуцана настолькі...

Зрэшты, злапамяцтва — вялік грэх. Тым больш, што многае (і многія) за год памянлася. Летась, напрыклад, ца-

манаполія на сродкі масавай інфармацыі ў стане забяспечыць бязмежную, сапраўды транскантынентальную галоснасць.

МЯРКУЮЧЫ па рэдакцыйнай пошце, ні чатыры гады перабудовы, ні нават інтэр'ю, на якія апошнім часам ахвотна ідуць кіраўнікі рэспубліканскага Галоўліта, ні сам па сабе змест газет і часопісаў так і не пераканалі чытача ў тым, што ў нас ужо ажыццёлены прыцып галоснасці. Больш таго, чытач чамусьці лічыць, нібыта нехта ўсё яшчэ вызначае, што яму можна чытаць, а чаго нельга. Гэта дзіўна, бо сярод арміі спажываючай друкаванага слова мала хто ведае законы (і «законы»), паводле якіх існуюць сродкі масавай інфармацыі.

Трэба, аднак, аддаць належнае чытачу. Не ведаючы, «як гэта робіцца», ён, разам з тым, досыць чуйна ўлоўвае і недагаворанасць, і фальш, і спробы маніпуляцый-падтасовак... Напэўна, дзякуючы інтуіцыі, жыццёваму вопыту, назіральнасці.

Напрыклад, мінчанін М. Луцкі паведамаў нам: «Яшчэ летась у сталічным магазіне «Глобус» можна было набыць хоць бы ўкраінскія газеты і перыядычныя выданні рэспублік Сярэдняй Азіі. Сёлета з газет суседніх рэспублік — толькі «Советская Россия». Штосьці аднабановае атрымліваецца, улічваючы тое, што наш рэспубліканскі друк не заўсёды стрымлівае эмоцыі і вельмі суб'ектыўна ў транктоўцы падзей». Праўда, М. Луцкі знайшоў выйсце: «Акрамя «Звязды», «ЛіМа», «Чырвонай зменны», выпісваю «Молодь України», «Літаратурну Украіну», «Комсомольскую правду» з Літвы, «Молодзёж Эстоніі».

Нават і не ведаю, ці ёсць паміж імі якая сувязь, але не сакупаць жа мне, прафесіяналу, у назіральнасці чытачам. Дык вось, у дні сёлётыя святавання Першамая звярнуў увагу на ўбранне мінскіх вуліц і плошчаў. Звычайна ў дзень міжнароднай салідарнасці працоўных вывешваліся сцягі ўсіх саюзных рэспублік нашай краіны. Сёлета ж сцягоў паўсюль было толькі два — СССР і БССР. Ці то салідарызавацца мы з кімсьці не хацелі, ці то не ведалі, якімі колерамі прадстаўляць цяпер прыбалтыйскія рэспублікі?..

ДАРЭЧЫ, пра Прыбалтыку. Нядаўна па старонках рэспубліканскага друку пракаціла кампанія асуджэння працэса, якія адбываюцца ў нашых суседзях. Што гэта была менавіта кампанія, сведчыць найпершая прыкмета кампанейшчыны — яна гэтак жа раптоўна знікла, як і з'явілася. І вялася некай млява, нецікава, усім даўно апырклым метадам «усенаролнага абурэння».

Так, сітуацыя ў Літве, Эстоніі, мякка кажучы, няпростая. Але ж ці натужнага абурэння яна вымагае? Ды і чым, уласна, нам абурацца? Уведзенымі там абмежаваннямі ў гандлі? Паглядзім цяпер, ці доўга вытрымаюць нашы пашпарты празмернае карыстанне імі не па прызначэнні... Іхнімі законамі аб выбарах, маўляў, яны імчаць паперадзе цыгніка? Але ж на якім паўстанку застаўся адчапіўся наш заканадаўчы «вагон»?.. Упартым, магчыма, зацятым імкненнем да суверэнітэту, самастойнасці? Давай-

ТРАДЫЦЫІ І НОВЫЯ ЗАДАЧЫ

11 кастрычніка ў Прэзідыуме Вярхоўнага Савета БССР адбылося чарговае пасяджэнне Камісіі Вярхоўнага Савета па нацыянальных пытаннях і міжнацыянальных адносінах

Трэба ведаць сітуацыю, якая сёння склалася, ва ўсёй яе складанасці. Але падыходзіць да вырашэння нацыянальных праблем трэба спакойна, навукова, па-дзяржаўнаму адказна. Пра гэта гаварыў, адкрываючы пасяджэнне камісіі, яе старшыня — пісьменнік І. Чыгрынаў.

Спектр пытанняў, якія разглядала камісія, быў даволі шырокі. Сярод іх, у прыватнасці, праблемы гаспадарчага разліку. Чаму раптам гаспадарчы разлік? Таму што нацыянальныя пытанні існуюць не самі па сабе, а ў шырокім кантэксце сацыяльна-эканамічнага, палітычнага і культурнага жыцця. Праблемы эканомікі былі закрануты, калі разглядалі вынікі даследавання, праведзенага сацыялагічнай групай Белдзяржуніверсітэта на

Дзяржаўным падшыпніковым заводзе № 11 у Мінску.

Вось некаторыя лічбы. З дзевяці з лішнім тысяч чалавек былі апытаны каля 490 работнікаў завода. Большасць апытаных (64 працэнты) не надае значэння нацыянальнай прыналежнасці калег па працы. 29 працэнтаў, дэкларуючы на словах інтэрнацыяналізм, негатыўна ставяцца да праяў нацыянальных характараў, культурных традыцый іншых народаў. Большасць апытаных выказваецца ў прыцыпе за беларуска-рускае двухмоўе.

Прадстаўнікі прадпрыемства, запрошаныя на пасяджэнне камісіі — у прыватнасці, намеснік дырэктара завода У. Тапоў, ацанілі праведзенае даследаванне як карыснае. Яны запрасілі дэпутатаў Вярхоўнага Савета рэспублікі — членаў ка-

місіі — выступіць перад работнікамі завода, каб растлумачыць ім важнасць прыняцця закона аб наданні беларускай мове статусу дзяржаўнай.

Члены камісіі заслухалі інфармацыю аб выніках праверкі пісьма польскага культурна-асветніцкага таварыства імя А. Міцкевіча.

Старшыня таварыства Т. Галін, запрошаны на пасяджэнне, гаварыў аб праблеме падрыхтоўкі выкладчыкаў польскай мовы. (Як прыклад яна выкладаецца пакуль толькі ў адной школе, разам з рускай). Адзін з рэальных шляхоў вырашэння праблемы — вучоба студэнтаў-філолагаў з Беларусі ў вышэйшых навуковых установах Польшчы. Дарэчы, першая група нашых студэнтаў туды ўжо накіравана. Праўда, у Польшчу змагі паехаць далёка не ўсе жадаючыя.

це параўнаем... Эканамічны праграмы прыбалтыйскіх рэспублік доўгі час і надзвычай інтэнсіўна абмяркоўваліся «дома», пасля — на З'ездзе народных дэпутатаў СССР, дзе і былі ўхвалены. Пераход Беларусі на гаспадарчы разлік быў усяго толькі санкцыянаваны Саветам Міністраў краіны...

Такія вольныя справы. Не ведаю, як каму, а мне падалося, што наша «прыбалтыйская кампанія» ўсчалася з мэтай... яшчэ раз пераканана ва ўласнай дэяльнасці перад «цэнтрам». А паколькі гэта — аксіёма, то і жыцьцё рэальна асуджэння і ўшчуння «зблуканых» суседзяў надалей не мела сэнсу. Ці ж у нас сваіх праблем не хапае?

Але я зараз не пра іх — пра іншае... Наш чытач з Маладзечна В. Маркелаў даслаў у рэдакцыю ліст, у якім расказаў пра першыя крокі гарадской сяброўні Таварыства беларускай мовы, пра супрацоўніцтва гэтай глебе энтузіястаў і гарадскіх улад, пра цяжкасці з адкрыццём беларускіх школ і беларускамоўных класаў... А яшчэ В. Маркелаў паведаміў такую навіну: «Маладзечанская ўзбуднёная друкарня «Перамога» прыступіла да выпуску дванадцятгаднёвай газеты «Літва» пад назвай «Маладзечанскія ўзбуднёныя друкарні». Гэтая газета будзе выдана ў лістападзе і не маеючы магчымасці выдаваць там свае выданні».

Цікава навіна? Аддзел пісьмаў і грамадскай думкі «Літва» правярыў інфармацыю нашага чытача, блізка пазнаёміўся з вопытам маладзечанскіх друкароў.

Як высветлілася, В. Маркелаў памыляецца. На самай справе, паведаміла па тэлефоне галоўны інжынер друкарні «Перамога» Вера Ушэраўна Чаняр, у Маладзечне выпускаецца орган Вільнюскага гарадскога савета арганізацыі «За сацыялістычную перестройку в Литве». Друкецца газета раз на тыдзень, на чатырох палосах фармату А-3 (як «срабнікі»). Ёсць дазвол Галоўліта Літвы і Дзяржкамдруку БССР. Спачатку меркавалася друкаваць газету ў Ашмянах, але там малая магутнасць, таму заказ размясцілі ў Маладзечне.

У рэспубліканскім Камітэце БССР па друку, куды наш капэспандэнт таксама звярнуўся, папвердзілі гэтыя звесткі. Так, ёсць дазвол на выданне літоўскіх дырэктывных органаў, грошы і папера казачка, чаму б і не друкаваць. Інтэрнацыянальная дапамога больш таго, паведамілі нам, у Маладзечне выпускаюцца яшчэ і паасобныя нумары газеты Ін-

тэрфронту Латвіі «Единство», у прыватнасці, нумар 8 за 7 чэрвеня надрукаваны тут...

НАВОШТА нам усё гэта? Ці каму ў нас усё гэта трэба? Перадрукі выдаюцца тэндэнцыйных матэрыялаў, прадастаўленне трыбуны функцыянерам іншых рэспубліканскіх рукаў, фабрыкацыя навізлівых адозваў, падтрымка палітычных забастовак у Малдавіі ці Эстоніі (прычым, не толькі маральна, але і матэрыяльна)...

Найўна было б меркаваць, што падобная наша «знешняя палітыка», праводзіма ў тым ліку і праз сродкі масавай інфармацыі рэспублікі, цаляе па якіх іншых мішэнях, акрамя ўнутраных.

«НАШ ДРУК» спатыкнуўся на нефармалах», — скажаў аднойчы калега-журналіст. І ён меў рацыю. Ва ўсялякім разе, звонку гэта выглядала менавіта так.

Пачалася перабудова. З'явілася думка, што няблага было б і газетам «узняцца на ўзровень новых патрабаванняў», засвоіць манеры і формы, больш-менш адпаведныя ўўленню пра галоснасць. І — самае галоўнае — займаць якую-небудзь памяркоўна-перабудовачную ідэю (так, памяркоўна, бо ў нас яшчэ чатыры гады назад зразумелі, што перабудова — гэта надобна).

Трэба — значыць трэба. Займелі ідэю. Яна аказалася настолькі прывабнай у сваёй прастаце, што авалодала амаль усімі выданнямі: — Дэмакратыя — гэта не ўсёдазволена!

І тут пачалася «вайна». На гэтай вайне некаторыя «байцы ідэалагічнага фронту» гублялі не толькі прафесіяналізм, але і звычайную прыстойнасць, дэманструючы менавіта ўсёдазволенасць. Бо зневажальны, ганіць, бэсціць — гэта ўсё, што было дазволена.

Наш друг спатыкнуўся не толькі на нефармалах. Ён і на Чарнобылі спатыкнуўся... Ён спатыкаецца кожны раз, калі хоць крыху змяняецца палітычная сітуацыя.

Атрымліваецца досыць здзіўнае становішча. Рэагуючы, як правіла, на нейкія крайнія правы дэмакратызацыі, вышукваючы выключна кампраматы і дзейнасці грамадскіх рукаў, прэса па сутнасці «старанна» абгрунтоўвае, дагодліва праводзіць нягнуткую, недалёкабачную палітыку. Крайнасці, як вядома, збліжаюцца. Падобна на тое, як нявольныя электрык, робячы кароткае замыканне, пазбаўляе святла шматпавярховы дом, наш друг у значнай ступені пазбаўляе грамадства магчымасці натуральна развівацца.

«Між іншым, сваё выступленне на судовым працэсе супраць «Новай Рэйнскай газеты» Карл Маркс закончыў словамі

аб тым, што задача друку заключаецца сёння ў тым, каб разбурыць асновы існуючага палітычнага ладу. Цішэй, цішэй, я разумю, што сказана гэта даўным-даўно, у рэанцыённай Прусіі, дзе і было, праўда, у той жа час надрукавана. Мясце іншае цікавіць — ці быў Карл Маркс «экстрэмістам»?..

ДАКЛАДНА, аднак, вядома (яшчэ з першага курса факультэта журналістыкі), што Маркс быў апантаным змагаром за свабоду друку.

«Выставляць дурную печатку, — пісаў ён, — як довод протыв свабодной печати значит утверждать, что свободная печать дурна, а подцензурная хороша... Низменный образ мысли, личные дрязги, гнусности могут иметь место как в подцензурной, так и в свободной печати... Та свободная печать, которая дурна, не соответствует характеру своей сущности. Подцензурная же печать в своем лицемерии, бесхарактерности, в присутствии ей языке кастрата, в своем собачьем вилении проявляет только внутреннее условие своей сущности... Сущность свободной печати — это мужественная, разумная, нравственная сущность свободы. Характер подцензурной печати — это бесхарактерное уродство несвободы, это — цивилизованное чудовище, надушенный урод...

Свободная печать — это зоркое око народного духа, воплощенное доверие народа к самому себе, горящие узы, соединяющие отдельную личность с государством и целым миром... Свободная печать — это откровенная исповедь народа перед самим собой... она — духовное зеркало, в котором народ видит самого себя... Она всесторонняя, всеведущая...»

Чыталі, праходзілі, здавалі... Натхніліся. Пасля таксама «чыталі - праходзілі - здавалі» — «Аб рэдактары газеты «Советский Север» т. Задаве», «Аб далейшым палаяшэнні ідэалагічнай работы», «Аб чарговых задачах па далейшым палаяшэнні...», «Аб...», «Аб...»... Фантастыка! Чамусьці запомнілася, як на занятках абмяркоўвалі такую праблему: ці можна запрасіць у тэлестудыю свяшчэннаслужыцеля... Вырашылі, што ў прыцыпе можна, але не трэба, бо нават пры падкаваным вядучым-атэісце яму будзе прадастаўлена трыбуна «для прапаганды рэлігіі». Дальбог, так і было... І на поўным сур'ёзе.

О час усеагульнага шавялення рукамі! Ён, мабыць, і не вельмі кантузіў нас, газетных рэкрутаў, калі сёння мы зноў натхняемся. «...Друк і іншыя сродкі масавай інфармацыі свабодныя: цензура... не дапускаецца», — так, кажучы, пачынаецца праект Закона аб друку, пазначаны нумарам 32 у парадку дня сесіі Вяхоўнага Савета СССР.

Свабода! Толькі вольны... Куды мы падзенем «бесхарактерное уродство несвободы»?

ларусі, — гэта даўняя традыцыя, якую важна працягваць і развіваць.

Аб пагрозе, якая навісла над бяспечнымі кніжнымі скарбамі рэспублікі, расказала на пасяджэнні намеснік дырэктара Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна Г. Алейнік. Праўда, гэтае пытанне не значылася ў парадку дня, але пісьмо ад работнікаў бібліятэкі з просьбай аб дапамозе не магло застацца без увагі членаў камісіі. Як вядома, многія ўнікальныя кніжныя фонды, частка якіх захоўваецца зараз у сутэрэнных тэатра оперы і балета, былі затоплены і цяпер гінуць. Зусім нядаўна здарыўся новы патоп — цяпер ужо ў іншым памяшканні, пра што пісаў «ЛіМ» у нумары за 13.10.89 г. А будаўніцтва новага бібліятэчнага корпусу закончыцца не раней за 1997 год. У чым бачыць выйсце супрацоўнікі «Ленінкі»? Яны просіць перадаць для захавання кніг адзін паверх (пакуль незанят) у новым шматпавярховым будынку Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, альбо — таксама часова — будынак, у якім раней размяшчаўся Дом палітасветы. Члены камісіі вырашылі звярнуцца ў вышэйшыя партыйныя і дзяржаўныя органы рэспублікі з просьбай падтрымаць гэтыя прапановы.

НАШ КАР.

На пасяджэнні выступілі кіраўнікі творчых саюзаў і работнікі культуры Беларусі.

Намеснік Міністра культуры БССР У. Рылатка расказаў аб міжнацыянальных сувязях прафесійных музычных калектываў і калектываў мастацкай самадзейнасці. Ён закрануў таксама фінансавыя праблемы канцэртна-філарманічнай дзейнасці ў цяперашніх умовах.

Сакратар праўлення СП БССР В. Зуёнак гаварыў аб новых формах міжнацыянальных літаратурных сувязяў. Письменнік расказаў пра семінар перакладчыкаў з беларускай мовы, які нядаўна прайшоў у рэспубліцы. Гаворачы аб недахопе кваліфікаваных перакладчыкаў, В. Зуёнак паставіў пытанне аб неабходнасці аднавіць беларускую кафедру ў Мінскім інстытуце замежных моў.

На пасяджэнні выступілі таксама першы сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР скульптар С. Гарбунова, намеснік старшын праўлення Саюза журналістаў БССР А. Сафроўніка, сакратар праўлення Саюза кінематографістаў БССР Я. Агурцоў, намеснік старшын праўлення Беларускага фонду культуры А. Багданова.

Камісія абмеркавала пытанне аб парадку разгляду законапраекта аб мовах.

Нагзённыя радкі

Пятрусь МАКАЛЬ

Якою мовай

Прэм'еры, якія сёння над намі і толькі ўчора прыйшлі ад нарага, раптам адчуўшы сябе панамі, цураюцца мовы свайго народа. Адрокшыся спрэс ад мовы матулі, ад бацькавай мовы любові і ласкі (ці, можа, яе вы зусім і не чулі?), засвоілі мову вяроўнага указкі. Самі сабе адразаючы шчодро богаву скібу ад бохана хлеба, гудзіце з трыбуны пра супольную коўдру, якую цягнуць на сябе не трэба... Як вы з уладаю праўду вячаеце,

слугі народа з пыхаю царскай? Вы не гаворыце, а вячаеце толькі на мове адной — цыркулярскай. То вокрыкі лёгкасці неверагоднай, то барабаннае пустаслоўе... Выходзіць — ні роднай, ні міжнароднай?

Яков ж двухмоўе, калі бязмоўе! Хто вам святае, што страчана, вярне? Ці разумееце вы, аджақыце, брата, што кідае ў ворыва зерне, спеў жаўрука, што пасеяны ў жыце? Ваш паратунак — у самалечэнні, вязні пасадных палацавых клетак: вам бы на курсы па вывучэнні мовы матулі, птушак і кветак.

Няскончаная

балада

Волю самадзержца Распята на крыжы Выгукнуў энк сэрца: — Божа, цара беражы!..

О, незлічоныя клічнікі Веры вякоў і пакут! Дзяржаўна вяршылі апырычнікі Свой самапраўны суд.

Гвалтоўныя сейбіты страху, Валадары тапара Леглі і самі на плаху З боскае ласкі цара.

Званы даўніны адзванілі, Званіца — без званара. Гады штармавыя змянілі Цара на правадыра.

Надрэмныя, як пагранічнікі, Вочы і вушы зямлі — Сталінскія апырычнікі Царскіх пераўзышлі!..

Уздрыгвалі плошчы і твары Ад ляманту аднаго — Стагорла ўслаўлялі ахвяры Вяроўнага ката свайго.

З воч пеляну махлярскую Скінуць, нарэцце, пара: Не меншай была за царскую Ласка правадыра.

Хоць промнем прасекі прасвечвае Эра мая, як тайга, Кагосьці гняце авечая Па бізуну туга.

Яшчэ святкаваць рана Бег жыццядайнай арбы: Укленчыць прад ценем тырана Рады і сёння рабы.

Страшней ад занесенай брытвы Апырычны міражы. Як водгук няскончанай бітвы, Мне чуюцца лепет малітвы: — Божа, цара беражы!..

Твар і душа

Як непазбыўную лепшую вартасць, мне ў спадчыну прадкі перадалі:

мову — ад маці, ад бацькі — упартасць, трываласць ахвярнаю — ад зямлі.

Я ад людзей хавацца не стану: камень за пазухай не нашу.

Чадрую туману, чадрую падману не захіну я ні твар, ні душу. Адчуць незагойны мой боль — Курапаты,

народа майго какалены лёс не замінае ні нос кірпаты, ні нос арліны — з гарбінкаю нос... Адлегласць паміж краінамі менее.

Праз акіян рукі свае людзі працягвалі да Арменіі, калі скаланула смяротна яе... Ах, як нас яшчэ заводзіць маторнасць шрубак і вінцаў гулкіх падзей.

Хвалю чалавечую непаўторнасць у кожным сабраце з пароды людзей.

У грамаду нас сваяцтва кліча: жыўце, зямляне, душа ў душу, ды не губляйце свайго аблічча, не трацце твараў, я вас прашу! Нам адкрывае спрадвечнае, звычайнае сваю шматкалёбную прыгажосць.

Дзякуй, жыццё наша многааблічнае, за тое, што ты такое, як ёсць! Дагэтуль бубняць: наша суполка — гмах маналітны, на чым і стаім... А наша суполка — гэта вяскла, дзе кожная фарба на месцы сваім!

Дык не спрачайцеся ваяўніча аб тым, што потым, а што спыраша... Нацыянальнасць — маё аблічча, а чалавечнасць — мая душа.

НА НІВЕ СПЕВАЎ

Ёсць у «ЛіМ» даўні сталы аўтар — Леанід Івашкоў. Вакаліст, ён і піша пра вакалістаў: эмацыянальна і даходліва, з добрым веданнем прафесійных праблем, пад уражаннем ад творчых нантантаў з калегамі. Але чытачы нашы ведаюць і пра пеўчую актыўнасць Л. Івашкова, пра яго супольныя намерныя канцэрты з народнай артысткай СССР Т. Ніжнінай, з заслужанай артысткай БССР Л. Наспранскай... Старонкі творчай біяграфіі Л. Івашкова, загадкава кафедры спеваў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, згадвалі разам з ім ягоныя папчэчнікі і вучні на нядаўнім вечары, на-

ладжаным у сувязі з 50-годдзем спевана і 30-годдзем яго творчай дзейнасці. Выпускінікі класа Л. Івашкова працуюць на ўсёй рэспубліцы і за яе межамі — у творчых калектывах і педагогічных установах. Некаторыя з іх, а таксама цяперашнія студэнткі, былі ўдзельніцамі канцэрта, праведзенага ў той урачысты вечар. А яго своеасаблівай акаймоўнай гучала песня У. Алоўнікова «Радзіма, мая дарога» у выкананні Л. Івашкова, Уражаны слухачоў дапоўніла выстаўна фатаграфій розных часоў, афіш оперных спектакляў і канцэртаў, у якіх удзельнічаў спявак.

НАШ КАР.

СПРАВА ДЛЯ АРХІТЭКТАРА?

Нядаўна ў рэдакцыю «ЛіМа» звярнуліся жыхары Маладзечна Ю. Белановіч і Р. Кедрык. Сітуацыя, у якой яны апынуліся, падалася даволі характэрнай і распаўсюджанай. Менавіта таму ёсць сэнс пазнаёміць з абставінамі справы. Трэба адразу агаварыцца, што, давяраючы людзям і тым дакументам, якія яны прыносяць у рэдакцыю, мы ўсведамляем — у гэтых людзей могуць быць апаненты, наогул могуць быць іншыя пункты погляду. Але рэдакцыя і не прэтэндуе на ісціну ў апошняй інстанцыі. Проста мы вырашылі даць магчымае выказацца людзям, якія апынуліся ў цяжкім становішчы.

«4 красавіка 1989 года партыйны сход апарата выканкома аб'явіў тав. Белановічу вымову і аднаголісна прыняў рашэнне вызваліць яго ад пасады (галоўнага архітэктара.—Рэд.) у сувязі з тым, што т. Белановіч доўгі час траціць свае сілы, веды і энергію не на палітычныя работы, а на напальванне абстаноўкі ў горадзе, вынанком, стварэнне канфліктных сітуацый з кіраўніцтвам выканкома, кіраўнікамі будаўнічых і праектных арганізацый».

Гэта словы з рашэння Маладзечанскага гарвыканкома, які праз шэсць дзён пасля згаданага сходу звольніў галоўнага архітэктара з-за неадпаведнасці

займаемай пасады і прафесійнай неспрыдатнасці.

А вось выписка з пратакола сходу партарганізацыі выканкома, які адбыўся 20.02.86 г.: «...Камуніст Белановіч у адпаведнасці з палажэннем аб галоўным архітэктары здзяйсняе неабходнае кіраўніцтва. Як дэпутат гарадскога Савета саўвядучае выкананню задач Савета ў галіне горадабудаўніцтва...»

За гады, якія аддзяляюць гэтыя два дакументы, магло, зразумела, многае адбыцца. Тым болей, што яны — гэта былі гады перабудовы — прад'явілі суровыя патрабаванні да ўсіх без выключэння — і ў першую чаргу да тых, хто надзелены паўнамоцтвамі Савецкай улады.

Юрыі Баляслававіч Белановіч згодны з такой пастаноўкай пытання. Не адмаўляе, што ў яго рабоце былі хібы. Больш таго, ён не прычыць супраць неабходнасці абнаўлення апарата выканкома, супраць прыходу новых людзей (калі толькі яны сапраўды кампетэнтныя ў сваёй справе). Але не можа ён у сілу сваёй прафесійнай і чалавечай годнасці пагадзіцца з тым, што нічога не зрабіў як архітэктар для горада. Горада, у які, дарэчы, яго запрасілі пе-

раехаць з Мінска і з якім ён звязваў свой лёс.

Белановіч звярнуўся за падтрымкай у Саюз архітэктараў Беларусі. Для правэркі яго заявы была створана камісія на чале з сакратаром праўлення СА БССР Ю. Патапавым, якая выехала ў Маладзечна. Сумесна з прадстаўнікамі Дзяржбуда рэспублікі камісія прыйшла да высновы, што ў горадзе «здзяйснялася планамернае ўпарадкаванне архітэктурна-планіровачнай структуры... забудова новых і рэканструкцыя існуючых жылых і прамысловых раёнаў...» Адзначыўшы некаторыя недапрацоўкі ў рабоце галоўнага архітэктара, камісія зрабіла наступнае заключэнне: «канфліктныя сітуацыі ўзніклі ў галоўнага архітэктара пры прыёмцы ў эксплуатацыю аб'ектаў... з незавершаным добраўпарадкаваннем, нізкай якасцю работ і г. д. Белановіч Ю. Б., будучы старшынёй альбо членам Дзяржаўных прыёмных камісій, не падпісаў (у прыведзеных выпадках.—Рэд.) акты гэтых камісій». Выканком не прадставіў камісіі з Мінска ніякіх дакументаў, у якіх былі б заўвагі да галоўнага архітэктара.

16 мая г.г. сакратарыят праўлення СА БССР на падставе вывадаў камісіі прызнаў неабгрунтаваным звышненне галоўнага архітэктара без узгаднення з Дзяржбуда БССР. Было прынята рашэнне за подпісам старшыні праўлення Саюза архітэктараў БССР Я. Кавалеўскага хадзініць перад Маладзечанскім гарвыканкомам

аб аднаўленні Белановіча на пасаде.

29 мая Мінскі аблвыканком пастанаўляе аднавіць Белановіча на рабоце і выплаціць яму зарплату за вымушаны прагул. Маладзечанскаму гарвыканкому даручана разгледзець пытанне аб адносінах галоўнага архітэктара да службовых абавязкаў на чарговай сесіі гарсавета.

Пасля гэтага канфлікты галоўнага архітэктара з кіраўніцтвам выканкома і кіраўнікамі будаўнічых арганізацый не спыніліся. Ён не аднойчы адмаўляўся падпісваць акты на прыёмку дамоў з недаробкамі. У гарадской газеце «Святолу камунізму» за 20 верасня з'яўляюцца нататкі Белановіча «Каму гэта патрэбна?», у якіх аўтар крытыкуе бракаробаў і тых, хто ім патурае.

У той жа дзень, калі выйшаў нумар газеты, Юрыі Баляслававіч прыняў удзел у мітынг-у, арганізаваным гарадскім аддзяленнем БНФ «Адраджэнне» і мясцовай радай Таварыства беларускай мовы (у ТБМ Белановіч уступіў яшчэ вясной). Мітынг быў прысвечаны рэспубліканскім законапраектам аб выбарах. Белановіч, як не раз гэта было і раней, выступіў з крытыкай кіраўніцтва Маладзечанскага гаркома партыі і гарвыканкома.

А 21 верасня на чарговай сесіі гарадскога Савета народных дэпутатаў разглядаецца пытанне, якое не значылася ў парадку дня: аб рэарганізацыі мясцовых органаў архітэктурны. У выніку рэарганізацыі, праведзенай насуперак загаду

Дзяржбуда БССР № 88 ад 10.06.88 г. «Аб далейшым развіцці архітэктурны і горадабудаўніцтва ў рэспубліцы», Белановіч апынуўся па-за штатам гарвыканкома. А горад у выніку аказаўся... без галоўнага архітэктара. (Яго функцыі ўскладзены на аднаго з загадчыкаў аддзелаў). Някага абмеркавання службовай дзейнасці Белановіча, на чым настойваў аблвыканком, не адбылося. Чалавека нават не выслухалі. Цяпер ён нідзе не працуе...

Белановіч перакананы — адбылася звычайная расправа за крытыку. У выніку галоўнага архітэктара ёсць падставы так лічыць яшчэ і таму, што амаль у аналагічную сітуацыю трапіў яго сябар — Рыгор Аляксандравіч Кедрык. Ён быў звольнены з пасады дырэктара вытворчага аб'яднання гаржылкомгаса. Звольнены неўзабаве пасля таго, як выступіў на гарадской партканферэнцыі з крытыкай «айцоў горада» за прыпіскі ў будаўніцве і дзяржпрыёмцы жылля. На пачатку чэрвеня гэтага года ён быў выключаны з партыі, але адноўлены са строгім партыйным спяганнем, якое Кедрык лічыць беспадстаўным.

Белановіч і Кедрык шмат разоў звярталіся ў розныя інстанцыі — у Мінскі АК КПБ, ЦК КПБ, ЦК пры ЦК КПСС — з просьбай разабрацца ў сітуацыі. Аднаму пакулі не атрымаў.

Шкада, што вось ужо немагчыма час два спецыялісты займаюцца не справай, якой павінны былі б займацца, а вымушаны марнаваць час, энергію і маральныя сілы ў пошуках праўды і справядлівасці.

ГАЙНАЎКА ЧАКАЕ...

Госць павітаўся і загаварыў на добрай беларускай мове. Ды штосьці ў ягоным маўленні, нейкі ледзь улоўны акцэнт ці своеасабліва, трохі не наская інтанацыя выдалі, што ён, мяркуючы, з Польшчы — так гавораць беларусы з Беларускай часткі. І мы не памыліліся ў сваіх здагадках. Наведнік наш назваўся:

— Кастусь Майсеня, старшыня Грамадскага камітэта па будове Музея здабыткаў беларускай культуры і гісторыі рэвалюцыйнага руху ў Гайнаўцы.

Пра мястэчка Гайнаўку на Беларускай частцы ў ПНР, пра беларускі музей, які ствараецца там, «ЛіМ» пісаў ужо. Тым не менш, скарэйшайшы шчаслівы выпадак, мы папрасілі госця расказаць чытачам штотыднёвіка пра тое, якім мяркуюцца быць музей, як ідзе яго будаўніцтва, як разгортваецца збор экспанатаў.

К. Майсеня расказаў:

— Музей наш быў закладзены ў 1986 годзе. Будзе ён складацца з трох будынкаў, якія ствараць адзіны цэласны комплекс. Пры музеі мяркуюцца адчыніць невялікую гасцініцу, бібліятэку, чытальню, кіназалу для прагляду навукова-папулярных фільмаў, архіў, фотамастэрню, майстэрню для кансервацыі экспанатаў, навярню. Агульная плошча будынкаў складае 2700 квадратных метраў — больш як чвэрць гектара. Экспазіцыйны залаў будзе шасць.

Першы будынак ужо адрастаўравааны і неўзабаве, мабыць, яшчэ сёлета, мяркуюем адчыніць першыя дзве залы, у якіх размесціцца экспанаты краязнаўчага харантара. Будаўніцтва другога будынка падыходзіць да завяршэння, а вось трэці толькі-толькі распачалі.

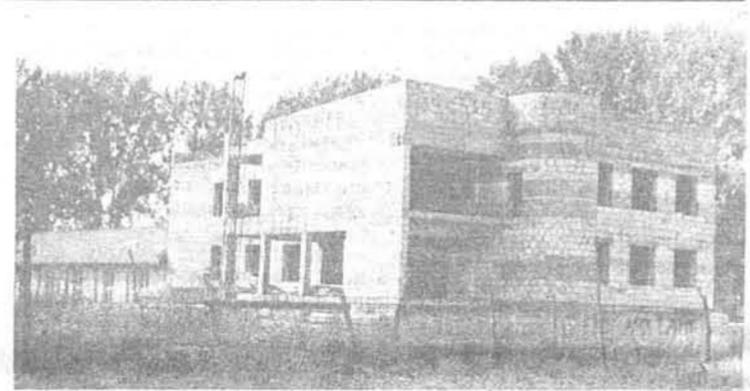
Усё робіцца на энтузіязме людзей. Беларусы збіраюць і

дораць музею экспанаты, самі працуюць на будаўніцве, даюць свае будматэрыялы, тэхніку, ахвяруюць грошы.

Польскі ўрад дапамагае нам у гэтай справе, так бы мовіць, вельмі сціпла. Сродкі толькі ад ахвяраванняў беларусаў — тых, што жывуць на Беларускай частцы (а беларусаў тут сярод жыхароў 50 працэнтаў), тых, што жывуць у іншых раёнах Польшчы, і тых, што жывуць на Захадзе — у ЗША, Канадзе, Аўстраліі, Англіі, Бельгіі, ФРГ. Так, да слова, чэрны з Захаду перадаў нам 15 тысяч долараў.

Апошнім часам руку дапамогі падалі нам і вы, саўвядучыя беларусы, жыхары вашай рэспублікі. На рахунак № 141713, які адчынены ў Рэспубліканскім жылсабанку г. Мінска, пералічваюць добраахвотныя ўзносы і асобныя грамадзяне БССР, і дзяржаўныя арганізацыі. Хачу назваць некаторыя з іх. Так, выдавецтва «Мастацтва літаратуры» пералічыла 10 тысяч рублёў, Мінскі абласны савет прафсаюзаў — 20 тысяч, выдавецтва «Народная асвета» — 250 рублёў, аб'яднанне «Белрэстаўрацыя» — 5 тысяч рублёў, выдавецтва «Польмя» — 200 рублёў, ашчадны банк № 7459 Савецкага аддзялення № 16 г. Мінска — 500 рублёў і інш.

Усё гэта нам вельмі матэрыяльна і маральна пад-

Расце будынак музея ў Гайнаўцы.

трымка.

Асабліва дапамагае нам Беларускае таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за мяжой «Радзіма», яго старшыня Мікалай Іванавіч Васілёнак.

Нягледзячы на агульны энтузіязм, патрэба ў ахвяраваннях на будаўніцтва музея ёсць, асабліва ў зборы грошай і экспанатаў. Без вашай дапамогі мы наўрад ці абыйдемся. І таму, карыстаючыся нагодаю, ад імя Грамадскага камітэта па будо-

ве музея і Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы хацелі бы звярнуцца праз «ЛіМ» да яго чытачоў, да ўсіх, каму дарага наша беларуская справа: дапамагайце нам і надалей, не пакідайце адных. А ўсім, хто адгунаецца на нашу просьбу, усім асобам і арганізацыям, выназваю шчырую падзяку. Справа, на якую вы ахвяруеце свае сродкі, — наша агульная, патрэбная, святая справа.

карыстоўваючы ўсходнюю тэрапію, якія далі добрыя вынікі.

Прапануем свае паслугі цэлым прадпрыемствам: можам гарантаваць любому з іх, што мы, прымяняючы сваю сістэму, абавязкова знізім колькасць хворых, а гэта значыць, знізім колькасць затрачаных грошай на аплату бальнічных лістоў. Падобная сістэма прапанавана некалькімі буйным прадпрыемствам Мінска, азіямленне з нашым дагаворам там адкладзена на канец снежня. Праўда, прадпрыемствы не выказваюць асаблівага жадання ўстаць з намі ў дагаворныя абавязальствы.

Мы ведаем, колькі нараканняў паступае на работу розных кааператываў, колькасць якіх нястрымна расце, і асноўнае з іх выражае клінічнае народнае выслоўе: абдзяруць, як ліпку. Таму, слухаючы старшыню паважанага кааператыву, падумаў, што асноўная прычына насяджаных адносін да паслуг медыкаў, пэўна, тоіцца ў матэрыяльным баку справы.

У. Дз'ячэнка разгадаў мае думкі:

— Любое прадпрыемства ад дагавора будзе мець эканамічны даход, а разлікі мы вядзем наступным чынам. Дапусцім, летас па бальнічных лістах не выйшла на работу энная колькасць чалавек, якую мы і бяром за 100 працэнтаў, але, дзякуючы намаганням нашых ура-

чоў, праз год хварэла 70 працэнтаў рабочых, значыць, агульная іх колькасць панізілася на 30 працэнтаў. Гэта дазваляе эканоміць немалыя грошы, і ад 30 працэнтаў 60—80 працэнтаў ідзе на рахунак кааператыву, а астатнюю частку эканоміі пакідаем прадпрыемству. Толькі прыпыніўшы далейшы рост захворванняў, за год можна сэканоміць 50—60 тысяч рублёў, пры зніжэнні захворванняў гэта сума рэзка павялічваецца. Нашы ўрачы, падкрэсліваю, зацікаўлены ў зніжэнні колькасці хворых, што толькі на карысць пойдзе прадпрыемству.

Канешне, апоўдні урача цікава, толькі незразумела, чаму пра яго работу ніхто нідзе не гаворыць і чаму «Аптыміст» не закідаў заказы...

— Уся справа ў нашай псіхалогіі, — упэўнены У. Дз'ячэнка. — На новае мы глядзім з бояззю, і ніхто з нас не хоча рызыкаваць. Як гаворыцца, ціха едзе — ну і добра, навошта яшчэ новыя праблемы. Пачуўшы слова «кааператыв», многія вядуць сябе насяджана, не звяртаючы нават увагі на другое слова «медыцынскі», некаторыя не вельмі вераць у каэфіцыент карыснага дзеяння нашага занятку.

Кааператыв мае дазвол на знешнюю эканамічную дзейнасць і шукае зацікаўленых

партнёраў. Гэты пастаянны пошук прывёў да дамоўленасці з адной з замежных фірм, якая ў кароткіх тэрмінах можа паставіць новае імпартнае абсталяванне і забяспечыць неабходны сервіс. Быў нават знойдзены стратны прафілакторый і выказана прапанова аб арэндзе і стварэнні сумеснага прадпрыемства па лічэнню жыхароў Мінска. Але... на працягу 8 месяцаў пытанне аб арэндзе будынка так і не было вырашана.

Гэта — самая значная праблема, якую «Аптыміст» не можа вырашыць. Акрамя гэтага, адсутнічае прававая абарона насць, не хапае памяшканняў, практычна немагчыма закупіць медтэхніку.

Кааператыву «Аптыміст» — медыцынская ўстанова, якая прызвана зберагаць самае дарагое — здароўе чалавека. Не маючы рэкламы, адчуваючы да сябе недавер з боку арганізацый, ён не змог «угаварыць» кіраўнікоў прадпрыемстваў лячыцца па прапанаванаму метадзе. Планы ў яго, як бачыце, далёкія і неблагія. Можна, хто-небудзь, працягнуць артыкул, адгукнецца і дапаможа ў вырашэнні тых праблем, з якімі сутыкнуліся кааператары. Прапанову аб магчымым стварэнні пад Мінскам лячэбніцы з неабходным імпартным абсталяваннем абмінуць нельга.

З наведвальнікамі рэдакцыі гутарылі В. ТАРАС, М. ГІЛІВІЧ, В. ЛАПЦІК.

«Аптыміст» вам дапаможа

— Вы ведаеце, існуюць кааператывы, з якімі звязвацца бяжыцца многія? Бяжыцца нават нас, медыцынскіх кааператываў, — з такога пачаў свой расказ Уладзімір Дз'ячэнка. Працуе ён загадчыкам аддзялення рэспубліканскай клінічнай псіхіятрычнай бальніцы і ўзначальвае медыцынскі кааператыву «Аптыміст», што з'явіўся ў горадзе летам мінулага года.

Не для кога не сакрэт, што на многіх прадпрыемствах колькасць захворванняў няўхільна расце. Дык вось арганізатары кааператыву прааналізавалі захворванні на некаторых прадпрыемствах горада Мінска. Аказалася, што на буйных прадпрыемствах толькі на расце бальнічных лістоў траціцца ў год 300 тысяч рублёў.

— Наш кааператыв першым у краіне распрацаваў сваю сістэму аховы здароўя на прадпрыемствах, — працягваў гутарку Уладзімір Васільевіч. — Асноўная адметнасць яе — мы ў сваёй метадыцы разлічваем на кантактовы эффект, на поўную рэабілітацыю хворага...

— Якое адрозненне вашай сістэмы ад агульнавядомай сістэ-

мы аховы здароўя чалавека? — пытаю я.

— Велізарнае. Зразумейце, што пры існуючай сістэме медыцынскага абслугоўвання чалавеку проста немагчыма аказаць комплекснае лячэнне. Тыя дзесяць хвілін, якія ўдзяляюць наведвальніку ў паліклініках — проста мізэр. Нямогнец бескантрольна дома прымае лекі, бессістэмна наведвае паліклініку, адным словам, за ім ніхто не сочыць, ён успамінае пра здароўе і пра ўрачоў у тым выпадку, калі раптам прыхварэе. Тады ён загляне, як правіла, звычайна да аднаго ўрача, і на гэтым справа завяршаецца. Кліенты медыцынскага кааператыву, пабыўшы ў нас, праходзяць комплекснае абследаванне ўсімі ўрачамі. Матэрыяльная зацікаўленасць не дазваляе нам працаваць непрафесійна, на работу скаргаў яшчэ не было.

У штаце «Аптыміста» працуюць высокапрафесійныя псіхатэрапеўты, іголкарэфлекстэрапеўты, флебологі, сасудзістыя хірургі, нейрахірургі і г. д. Наша сістэма абследавання і лячэння не нарадзілася на голым месцы, мы працуем з арыгінальнымі метадыкамі, шырока вы-

НЯМА СУМНЕННЯ, што ў новых грамадскіх умовах, якія складваюцца ў краіне, рэзка павясяцца патрабаванні свядомага, разумнага чытача да ідэйна-мастацкага ўзроўню літаратуры. Асабліва — што датычыцца праўды адлюстраванага ў ёй жыцця і натуральнасці яе чалавечага голасу. Фальшу ні ў тым, ні ў другім чытач больш не пацерпіць — гэта ўжо, як то кажучы, напэўна! Новыя крытэрыі-меркі будучы, можна не сумнявацца, прыкладзены і да той кніжнай прадукцыі, што адрававалася чытачу ў часы ад Сталіна да Чарненкі і атрымоўвала высокую атэстацыю. Давядзецца зрабіць пэўную перацэнку мастацкіх каштоўнасцей, паглядзець на колісь напісанае самакрытычна: што ў ім — сапраўды літаратура, а што — убогая даніна хваробам часу.

РОЗНЫЯ ПОГЛЯДЫ на сучасны літаратурны працэс, розныя яго ацэнкі... Як і на творчасць таго ці іншага пісьменніка... Як нам, на беларускім Парнасе, гэтай рознасці не хапае! Спрачка на старонках літаратурных выданняў амаль не ўзнікае. Ды і як ім узнікнуць, калі на існуючую неардынарную кнігу наогул не падлягае ўсяго на ўсяго адна рэцэнзія — і тая аналітычная... Сумна, халерачка, сумна! Кожны таленавіты твор — гэта абавязкова завастрае жыццёвыя праблемы, гэта абавязкова звернуць да грамадскасці, да чытачоў, пытанні. А выходзіць, што пагаварыцца няма пра што.

МЯРКУЕЦА, што некалі ў няблізкім будучым на нашых творах, гаворачы словамі Максіма Багдановіча, «людзі зведаюць аб прадзедах сваіх, — аб горы, радасцях і аб прыгодах іх, каму маліліся, чаго яны шукалі...» Аб «прадзедах сваіх» — гэта значыць, аб нашых сучасніках, аб нас з вамі.

Дык вось наконце таго, каму мы молімся і чаго шукаем. А ці молімся мы каму-небудзь і ці шукаем наогул? А, можа, і не молімся і не шукаем? Жывем — бестурботна, супакойна, сыта? Як у другога нашага класіка — у Змітрака Бядулі: «Заліў быдлачы лой валюўі твае грудзі, бяздумна ты жывеш, без сэнсу, без надзей...»? Ну, пра сытасць і лой гаварыць не прыходзіцца, а што да бяздумнасці — то яе, на вялікі жаль, хапае. Мысліцельнай, інтэлектуальнай работы і ў паэзіі, і ў прозе, і ў драматургіі — паранейшаму малавата.

ПРА ШТО У НАС, у Беларусі, будучы пісаць кнігі заўтра? Пра тое, пра што, на вялікі жаль, яны яшчэ не пішучы сёння. Хаця прайшло ўжо нямала часу ад пачатку вялікай — можа быць, найвялікшай — трагедыі ў гісторыі нашага народа.

Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна і паўстала пытанне пра жыццё або смерць нацыі — уся наша літаратура адразу ж загаварыла пра гэта і ўжо на нішто іншае сваіх творчых сіл не траціла — аж да поўнай перамогі — чаму, усё было зразумела само па сабе: або свабода і жыццё — або няволя і смерць. Там, нашчасце чужаземцаў-захопнікаў азначала не проста заняволена і ператварэнне нас у раб, а поўнае фізічнае вынішчэнне беларусаў як асобнага этнасу. Усведомленне гэтага набліжвала тады нас усіх — ад вялікага да малага — на супраціўленне ворагу, на барацьбу. І на прыямні краі барацьбы была літаратура.

Поўнае фізічнае вынішчэнне... Нахліва! А хіба менш жахліва: поўнае фізічнае вынішчэнне? Знікненне беларускага народа шляхам паступовага,

Сёння мы друкуем заключныя старонкі публіцыстычнага зьвіда Н. Гілевіча. Папярэднія старонкі друкаваліся ў нумарах «ЛіМа» за 17 і 24 лютага, 10 і 17 сакавіка, 6 кастрычніка.

працягла вымірання. Пра якое выміранне гаворна? Ясна, пра якое: пра смерць, якая з 26 красавіка 1986 года нябачна ўваходзіць у нашу кроў, у гены, уваходзіць патроху, непрыкметна, і, відаць, таму мы гэтак безадказна, гэтак злачынная нічога не робім, каб уратаваць сябе як нацыю. Аднак галоўная прычына гэтай злачыннай бяздзейнасці — не цяжкі і неувуцтва наша (хаця яно ў нас і на ўзроўні дзікуства), а перш за ўсё — наша чэрстваць, наша раўнадушнасць, наша казённа-бюрацратычная нячуласць да чалавека. Не толькі вучоныя-фізікі ды інжынеры-ядзернікі зразумелі адразу ж, якая страшная бяда прыйшла на беларускую зямлю, гэта зразумелі і многія-многія іншыя, адукаванага народу ў нас уга коліні! Зразумелі гэта і мы, літаратары, паэты, пісьменнікі... Павінны былі зразу-

та вельмі строга судзіць таварыша: што зробіш, калі, відаць, моцны страх засеў у вятробах, страх і прымушае крычаць па дурной завяздэцы. Вініць жа трэба тых, хто гэты псеўдапатэтычны крык хваліць, выдае за высокую паэзію...

Сказанае цалкам датычыць многіх вершаў і паэм гэтак званых «выкрывальных» — якія нібыта выкрываюць «капіталістычны рай», буржуазную, ідэалогію і мараль, палітыку мілітарызму і г. д. Бяда, аднак, у тым, што нічога яны не выкрываюць. Як правіла, гэта — бездапаможна-раўнадушная зарыфмаваная справаздача аб паездцы. Ну, як жа, з'ездзі за

пісаная амаль дзвесце гадоў назад, будкі:

Яль будкі в роковое время
Позорить гражданна сан
И подражать тебе.
измененное племн
Переродивших славян?
Пабольш бы такой публіцыстыкі нам, браточкі!

ТРЕБА ПДНЯЦЬ вартасць аднаго верша на старонках нашых перыядычных выданняў. Паэзію мы прывыклі друкаваць падборкамі, па магчымасці — як мага большымі. Вядома, калі ўсл падборка моцная — то няхай сабе і друкуецца ўся. Але ж як часта бывае, што ў вялікім насіку «залатая рыбка» толькі адна — адзін сапраўды цікавы, удалы верш. Чаму б

мовах, у інтэр'ю называюцца імёны Пушкіна, Лермантава, Цютава, Фета, Блока, Маякоўскага, Пастэрнака, Ахматавай, Цытавай... А імя Няркасава — не называецца! Згубілася неапака... Дзеля справядлівасці зазначу: досыць рэдка пры такіх пераліках згадваюцца імёны яшчэ двух вялікіх народніх паэтаў — Ясеніна і Твардоўскага. Далёка не адпаведна іх значэнне і месцу ў духоўным жыцці народа...

Проста бяда з гэтымі Докамі! Аспрэчаць іх, па майх назіраннях, небяспечна: выначаюць у гразі — як піць даць. Нязгоды з іх пазіцый яны не церпяць катэгарычна. Таму што яны — Докі. Вундэркінды і геніі ад калыскі. Яны ведаюць больш за ўсіх і наогул ведаюць усё — услую і сціну ў апошняй інстанцыі. Яны гавораць (а часцей не гавораць, а крычаць) такім тонам і з такой упэўненасцю, што пярэчыць ім — значыць, ставіць пад сумненне і сваю дасведчанасць, і свой мастацкі густ, і, калі хочаце, нават свой грамадскі аўтарытэт і сваю чалавечую годнасць. Яны першыя бяруць слова ў літаратурных дыскусіях, і апошняе слова таксама бяруць яны, а паміж першым і апошнім — яшчэ разы трычатыры возьмуць, бо энергія ў кожнага з іх — на дзясціх. Пакуль сумленны, сціплы чалавек думае, дзе тут праўда, а дзе няпраўда, Дока ўжо паставіў пытанне на галасаванне і крыкнуў: «Большасць — за!» За што — за? Ну, скажам, за тое, каб паставіць на покуць абразы тых, каго лічыць святымі ён і яго аднаверцы.

Дока хоча быць заканадаўцам у сферы літаратурна-мастацкай творчасці. Выпрацоўшчыкам крытэрыяў і эталонаў, хоча дыктаваць сваю волю, нявазяць свае густы і свае погляды. І паколькі Няркасаў яму нечым не падабаецца — ён не прызнае яго. Ён спрабуе паставіць яго на чале плыні, на стрыжні якой — Дзям'ян Бядня і прымітыўныя паэты-самавукі. Паверыць, што ён сапраўды не бачыць геніяльнасці Няркасава і не разумее велічнасці яго паэтычнай постаці, несмяротнасці яго слова, — ну, выбачайце! Дока заўсёды ведае, што і чаю гаворыць, чаго ён хоча і чаго не хоча. А не хоча ён, каб нацыянальная мастацкая літаратура была грамадскім клопатам пра лёс народа і яго культуру, каб яна вырастала з каранёў народнага жыцця-быцця, выходзіла з вытонаў той духоўнасці, якая адна і змагаў уберганцы нацыянальную культуру ад эрозіі, ад растварэння, ад гібельі.

Дока запэўляе, што сённяшніх аматараў паэзіі Няркасаў не цікавіць. Што ж, гаварыць за ўсё чытачоў — гэта ў ягоных правілах. Але ці так яно ў сапраўднасці? Ды і хто сёння спрабуе данесці да простых людзей Няркасава? Ці часта па радыё або па тэлебачанні можна пачуць цікавую, змястоўную перадачу пра яго? Хіба што ў дні чарговага круглага jubілею?..

АДНОСІНЫ сучасных паэтаў да паэтычнай спадчыны вялікіх папярэднікаў і настаўнікаў — гэта адносіны да найкаштоўнейшых скарбаў нацыянальнай мастацкай культуры. Ці могуць гэтыя адносіны быць нейкімі іншымі, апрача як глыбока пашаноўнымі? Не могуць, вядома. Дакладней — могуць, але... У такім разе адразу ўзнікае пытанне: хто гэтыя сучасныя паэты і які іх агульны культурны ўзровень, калі яны непашаноўна ставяцца да паэтычнай спадчыны вялікіх?

Калі мне першы раз трапіла на вочы публікацыя, аўтар якой падкрэслівае асаблівае значэнне і ролю ў гісторыі беларускай паэзіі Янкі Купалы і Максіма Багдановіча, а імя Якуба Коласа пры гэтым не ўспамінае, — я быў упэўнены, што перада мною звычайная «памылка друку»: выпала імя нашага трэцяга славутага песняра па недагляду. Але калі і другі раз у публічным выступленні гэтага ж аўтара паўтарылася тая самая «памылка друку» — мне стала ясна, што гэта — дэманстравальнае не прызнанне паэтычнай твораў Якуба Коласа ў якасці вяршыньных дасягненняў беларускай літаратуры. Значыць, ні «Новую зямлю», ні «Сымона-музыку», ні лірыку вялікага народнага паэта таварыш Імярэк самымі яркімі праявамі нацыянальнага паэтычнага генія не лічыць... Зразумець гэта цяжка — такое катэгарычнае выкрэсліванне Якуба Коласа з ліку трох найвялікшых валаўтаў беларускай паэзіі. Хіба што па такой логіцы: Талстой рус

(Працяг на стар. 12).

МІЖ ВЫЛЫМ І НАСТУШНЫМ

Ніл ГІЛЕВІЧ

СШЫТАК ШОСТЫ

мець, ва ўсякім разе. Але — што з таго, калі і зразумелі? Дзе і як гэта выявілася? Чым засведчана? З чаго відно? З двух-трох вершаў — першых эмацыянальных водгукаў?..

Успамінаецца: коліні і з якім пранікнёным лірычным спачуваннем пісалі нашы паэты пра няшчасную дзяўчынку з Нясаскі, — ажыяру атаманай бамбардзіроўні, — якая ўсё рабіла і рабіла папярочных жураўлікаў — сімвалы дзіцячай безабароннасці, прагі жыцця і міру... Ну, а дзе ж спачуванне нашым беларускім дзецямі — ажыярам радыяцый? Дзе наш пранікнёны, устрывожаны, балючы крык-голос?.. Ці, можа, шчырага спачування не было і тады — да той японскай дзяўчыні? Можа, усёго на ўсяго была даніна модзе? Увесь свет пра яе гаворыць, піша — ну, і я пішу. Гэтым самым — змагаюся за мір, супроць пагрозы сусветнай ядзернай катастрофы...

А, можа, мы сапраўды нічога не зразумелі? Можа, і праўда мы да такой ступені ірадыі здольнасці мысліць і ўяўляць рэальнасці нашага часу?..

ІНФЛЯЦЫЯ паэтычнага слова працягваецца. Пры гэтым фальшывыя стылістычныя штампы, якія збрэдзелі яшчэ з канца саракавых гадоў, спакойна сужываюцца з не менш фальшывымі стылістычнымі навацямі, са спрытным жангліраваннем словамі, з моўнымі выкрутасамі і рэбусамі.

У нас аслепа-безадказна аб'яўляецца грамадзянскай паэзіяй вершатворчасць рытарская — псеўдаграмадзянская ад пачатку да канца. Якая яна грамадзянская, калі ў ёй ні радка праўды, адно бяздумнае славаслоўе? Грамадзянскасць без праўдзівасці, без заклапочанасці, без мужнасці?.. Даўно пара спыніць спекуляцыю на тэме. Пара ўсаромецца і не хваліць творы за гэтак званы ідэйны змест — безадносна да іх мастацкіх вартасцей. Дакуль будзем плаціць даніну гэтай ганебнай традыцыі, што пачалася ў часы культуры і нанесла вялізную шкоду літаратуры і мастацтву? Што нам не дае сказаць адкрыта і ўголас: гэтыя вершы пра святых, высокія павіяцкія напісаны не проста слаба, а бяздарна, тэма Радзімы, рэвалюцыі, партыі ў іх груба скампраметавана, і калі наогул нельга друкаваць слабыя вершы — дык сто разоў нельга мношчыць «высока патрыятычную» лухту...

Іншы вершатворац аж нагой прытупвае і кулаком у грудзі прыстуквае, крычучы, які ён сапраўдны камуніст і які ён верна служыць народу і Радзіме. Ужо колькі дзсяткаў гадоў так вольна крычыць — усё баючыся, хача б не ўсумніліся ў яго прававернасці, хача б не падумалі, што ён збочыў з вернай дарогі... Зрэшты, не вар-

мяжу, прычым — за дзяржаўны кошт, — трэба нешта напісаць, а то некай няёмка... А калі па шчырасці — дык няёмка і сорамна павінна быць толькі адно: друкаваць бяздумнае, пустое, да таго, ж яшчэ нярэдка і гамзата-гугнявае рыфмананне...

НАШАЯ ПАЗЭІІ не хапае інтэлектуальнай спеласці і вастрыня. Сёння гэта ёсць вастрыня сацыяльная, бо — на чым яшчэ можна так завастрыць думку, як не на сацыяльным? А мы, здаецца, спышчаемся прыняць позу «адванатаў чалавечтва», «апалагетаў вечнасці». Але іменна — позу, а ўсякая поза — гэта здрада натуральнаму чалавечаму пачуццю і голасу, і яна непазбяжна ўгадваецца чытачом. Гэта шлях, на якім звычайна слова размінаецца з паэзіяй. Поэту, як правіла, прымае той, каму няма чаго сказаць людзям, у каго ў душы — не трывога, не боль, не горыч, і нават не радасць, а — пустата. Ну, скажам, за позу любіць хвацца імітатары-пералеўшчыкі. Добра сказаў пра гэта малады слэба Віктар Шніп: Адзін аднаго паўтараем, і нас яшчэ хваліць за гэта. Дзе пуста зусім — там шукаем.

Які мы к чорту паэты! Бяссонцыя «варыццё на тэму» — адна з самых цяжкіх хвароб нашай сучаснай паэзіі. Другаснасць, несамастойнасць, паўтарэнне і самапаўтарэнне, пераймальнасць і нават лўны, хай сабе і ненаўмыслны, плагіят — усё ад таго, што выток гэтай вершатворчасці не жыццё і не ўласны лёс, а літаратура. Чытаеш і бачыш: гэта ўжо было даўно ў іншых — даўно і лепш. Абавязак крытыкі — сказаць пра гэтыя перакрыніцы, спаслацца на іх — у імя справядлівасці. Дык не! Наадварот — хваліць эпігона-пералеўшчыка!..

ПСУЕ ЦІ НЕ ПСУЕ публіцыстычнасць паэзію? Ці не лепей, каб верш быў без элементаў публіцыстыкі?

Надуманая, на мой погляд, праблема.

Верш павінен быць вершам, творам паэзіі — незалежна ад таго, які пачатак у ім пераважае: псіхалагічна-лірычны; жывапісны, філасофскі, публіцыстычны, апавядальны і г. д. Ці патрэбен гэты штучны падзел паэзіі на публіцыстычную і непубліцыстычную, так бы мовіць — «чыста мастацкую», за якую, як правіла, праваю прызнаецца больш? Думаю, што гэта несправядліва — аддаваць перавагу якому-небудзь аднаму роду ці віду паэзіі. У прыватнасці, таленавітая, мужная, выкрасаная з глыбін душы і сэрца публіцыстыка ўспрымаецца нават з большым хваляваннем, чым якая-небудзь іншая высокая вобразная проба лірыка. Успомнім «На смерць паэта» М. Ю. Лермантава. Хіба гэта не публіцыстычны верш? А вольна гэтыя, на-

у такім разе не выбраць яго з насіка і не апублікаваць асобна? Каб публікацыя аднаго верша была заўважана. Каб чытачы, ды і калегі пісьменнікі, загаварылі: «Чытаў? Паэт Імярэк надрукаваў у «Польмі» (у «Малодосці», у «Беларусі») вершы...» На вялікі жаль, мы амаль перасталі прадстаўляць чытачам паэта адным вершам. Нават калі і адзін ягоны верш ідзе — то не асобна, а ў кучы з вершамі іншых аўтараў, у агульнай падборцы. На маю думку, так абсалютна вядома паэзія, якую наогул прымаць дужа вялікімі дозамі не разамендуецца. Добры, моцны верш вымушае ад чытача засяроджанасці, удумлівасці, а пры павярхоўным, беглым чытанні ён можа застацца «рэччу ў сабе» — па сутнасці, непрачытаным.

ШТО НІКОЛІ не павінна вярнуцца ў наша літаратурнае жыццё? А вольна гэтак: «...надо гаворыць не толькі о советских поэтах (в прямом и точном смысле этого слова), но и о тех поэтах, которые являются рупором классового врага (...) Гораздо более опасна маска юродства, которую надевает враг. Этот тип творчества представляет поэзия Заболоцкого, недооцененного как враг и в докладе Тихонова. Под видом «инфантилизма» и нарочитого юродства Заболоцкий издевается над нами...» Мы, коммунисты... будем указывать каждому из поэтов на основе научного, а не любительского анализа, как ему облегчить путь к коммунизму через его творческие особенности...»

Гэта — вытрымкі з выступлення А. Безыменскага на Першым з'ездзе савецкіх пісьменнікаў у жніўні 1934 года (стэндаграма з'езда, с. 550—551). «Мы будзем указаць кожнаму...» Так і не іначай! Сам ён ужо ведаў, «як аблегчыць шлях да камунізму». Чаму гэта варта сёння перачытваць? Таму што і дагэтуль не перавяліся ахвотнікі «ўказаць кожнаму». Напрыклад, — «як аблегчыць шлях» да інтэрнацыяналізму. Слушаеш іншы раз і такая блізкая — праз пяцьдзесят гадоў — пераклічка інтанацый, — аж вусцішна!..

УЖО ШМАТ ГАДОУ у вялікім засмучэнні, з горыччу і нейкай крыўдай на душы гляджу, як літаратурны і каліялітаратурны Докі выкідаюць з гісторыі айчынай культуры аднаго з самых вялікіх рускіх паэтаў — Мікалая Алексеевіча Няркасава. Выкідаюць такім своеасаблівым, як бы і нявінным, ненаўмыслым спосабам: забываюць пры пераліку найбольшых свяціл рускай паэзіі назваць яго імя, Усяго і толькі. Забыліся, маўляў, адзін раз забыліся, потым другі раз забыліся, потым трэці раз, і пяты, і дзятый, і соты... — а ў выніку глядзіш: няма! Вылаў вялікі народны паэт з гісторыі рускай літаратуры! У артыкулах і раз-

АПОШНІМ часам ва ўсім свеце імкліва ўзрастае папулярнасць усялякай даведачнай літаратуры. Колькасцю і якасцю энцыклапедыі сёння вызначаецца культурны ўзровень, прэстыжнасць народаў і краін. І яно зразумела: пры інфармацыйнай лавіне, якая захліствае нас, пры хранічным дэфіцыце часу вельмі важна мець пад рукой дакладную крыніцу гэтай самай інфармацыі. Бо інакш — безнадзейнае адставанне.

Сказанае вышэй датычыць не толькі тэхнічнай інфармацыі. Даведачная літаратура патрэбна — як паветра — таксама гуманітарным. Найпершай крыніцай інфармацыі для іх з'яўляюцца біябібліяграфічныя слоўнікі пісьменнікаў. Яны даўно выйшлі і карыстаюцца вялікай папулярнасцю ў многіх замежных краінах (скажам, шматтомны «Новы Норбут» выходзіць у Польшчы другім выданнем, а яго ж дапаўняюць «Польскі біяграфічны слоўнік», з дзесятак іншых даведніц). Пяцітомны біябібліяграфічны слоўнік пісьменнікаў даўно маюць украінцы, першы том такога ж выдання — літоўцы. Або апошні яскравы прыклад. Толькі што выйшаў першы том біяграфічнага слоўніка «Русские писатели. 1800—1917» (паралельна яму выдаецца «Словарь книжников и книжности древней Руси»). Нягледзячы на тыраж у сто тысяч экзэмпляраў, падпісача на яго амаль немагчыма. Чытачы адразу зразумелі, што такое выданне стане, як пра гэта пісала «Литературная газета», «галоўнай справай цяперашняга паналення літаратуразнаўцаў».

Неабходнасць у слоўніку такога тыпу даўно наспела і ў Беларусі. Пра гэта не раз пісалі газеты, у тым ліку «Літаратура і мастацтва». Пра гэта сведчыць практыка нашага літаратуразнаўства, калі кожнаму даследчыку ў пошуках патрэбных яму фактаў даводзіцца амаль усялякую перабірацца праз лес інфармацыі. Сведчаць пра гэта і шматлікія біяграфічныя памылкі, якія дапускаюцца нашай прэсай (для доказу я мог бы прывесці шмат фантаў, але гэта не ўваходзіць у маю задачу). Сёння нас ужо не могуць задаволяць ні пяцітомны «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі», над якой працаваў вялікі калектыў, ні даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі», складзены адным А. Гардзіцім. Для свайго часу выхад іх быў, безумоўна, значнай падзеяй, стымуляваў развіццё літаратуразнаўства. Аднак у гэтых выданнях адбыліся і тэндэнцыі застоўнага перыяду. Найперш з іх — выбарчаснасць, аднабаковасць інфармацыі. Усё тое, што не класіфікаваў праграма лажна схемы, абыходзілася маўчаннем. Дастаткова сказаць, што з літаратурна-мастацкай энцыклапедыі даваліся выключна выключна (вядома, не па ўласнай волі) нават Алесь Гаруна. Вельмі далёкай ад паўнаты была і біяграфічная інфармацыя, што, зрэшты, абумоўлена тыпам выданняў.

ІВОСЬ у пачатку васьмідзятых гадоў, бачачы ўсе гэтыя прагалы, невялікая група супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР пачала рыхтаваць шасцітомны «Біябібліяграфічны слоўнік беларускіх пісьменнікаў». Найперш была пастаўлена задача расісць на біяграфічныя картачкі літаратурны змест усіх беларускіх выданняў — кніг, альманахаў, часопісаў, газет. Улічваліся таксама выданні, што выходзілі ў Беларусі на іншых мовах — рускай, польскай, яўрэйскай, літоўскай. Далёка не ўсе крыніцы аказаліся ў Мінску. Таму нашым супрацоўнікам давялося працягнуць пошукі ў Маскве і Ленінградзе, Вільнюсе і Кіеве, Варшаве і Лондане. Наступнай задачай было ўлічыць усе пераклады твораў беларускіх пісьменнікаў на іншыя мовы, артыкулы і рэцэнзіі пра іх у друку СССР і замежных краін. І тут неацэнную дапамогу нам аказалі кніжныя палаты саюзных і аўтаномных рэспублік, бібліятэкі і навуковыя ўстановы краін народнай дэмакратыі, якія прыслалі інфармацыю на мове арыгінала. Дапамагалі нам таксама Кніжная палата БССР (быў улічаны змест яе «Лета-

пісаў друку») і кафедра бібліяграфіі Мінскага інстытута культуры. У выніку ўзніклі фундаментальная рэтраспектыўная картатэка па беларускай літаратуры, дзе сёння захоўваецца каля 800 тысяч адзінак (картак) бібліяграфічнай інфармацыі, а таксама асобныя картатэкі па ўзаемазвязях літаратур, паасобных перыядах і г. д.

Наступны этап — напісанне біяграфічных і фарміраванне бібліяграфічных частак артыкулаў. Як і належыць у такіх выпадках, былі складзены слоўнік пісьменнікаў і метадычныя

найбольш складана было кваліфікавана раскласці картачкі паводле пісьменніцкіх прозвішчаў. Асабліва ў тых выпадках, калі выйляліся «дваінікі» — аўтары з аднолькавым прозвішчам і першым ініцыялам імя. Калі гэта нашы сучаснікі (В. Вольскі, А. Канапелька, М. Конан, А. Марціновіч, М. Мятліцкі, І. Новінаў, М. Тычына і інш.), то выхад быў даволі прасты — звярнуцца пры размежаванні да саміх аўтараў (калі і тут нярэдка чулася: «Не памятаю, май гэта ці не май»). А што рабіць, калі пісьменніка няма ў жывых? У такіх выпадках (А. Астрэйна, В. Барысенка, А. Бачыла і інш.) даводзілася праводзіць дадатковую даследчычую работу, якая не заўсёды давала плён. І вінаваты тут, думаець-

(да прыкладу: Ф. Грышкевіч, М. Краўцоў, В. Ластоўскі, Я. Лёсік, А. Навіна), па розных прычынах аказаліся ў эміграцыі (Н. Арсеньева, Я. Ліманюўскі, А. Салавей і інш.). Урэшце, у Слоўнік уключаны звесткі пра беларускіх аўтараў, якія жывуць у ПНР і ўваходзяць у склад польскіх пісьменніцкіх арганізацый.

На першапачатковым этапе работы над Слоўнікам было многа спрэчак пра крытэры адбору пісьменніцкіх імёнаў. Раздаваліся галасы, што трэба засяродзіцца толькі на значных талентах, рашуча адмежвацца ад пераліку «рознай

тах (у храналагічным парадку), пераклады, зробленыя пісьменнікам, пераклады яго твораў на іншыя мовы, у выніку чаго ўзнікне аб'ектыўная карціна ўспрымання кожнага нашага аўтара ў цэлым свеце. Асобна ў бібліяграфіі выдзелены літаратура пра пісьменніка і прысвечаныя яму мастацкія творы. У канцы артыкула ўказана, дзе захоўваюцца адпаведныя рукапісныя матэрыялы.

Нягледзячы на тое, што асноўная работа над Слоўнікам ужо закончана, аўтарскі калектыў, рэдагуючы яго, працягвае рабіць удакладненні,

Адам МАЛЬДЗІС

УВЕСЬ ЛІТАРАТУРНЫ КАНТЫНЕНТ

Да выхаду ў свет «Біябібліяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменнікаў»

рэкамендацыі, якія не раз абмяркоўваліся на пасяджэннях Вучонага савета інстытута. Пры гэтым улічваліся вопыт іншых аналагічных выданняў, але бралася пад увагу і спецыфіка беларускай літаратуры (напрыклад, яе шматмоўны характар на пэўных этапах развіцця, адносна невялікая колькасць твораў). Многа спрэчак было на конт таго, які прынцып пакласці ў аснову выдання — храналагічны ці алфавітны. Раздаваліся галасы, каб два тамы адвесці на дакастрычніцкую літаратуру і чатыры — на савецкую. Але ж у такім выпадку зноў давядзецца «па жывоў» дзяліць Купалу і Коласа, Гарэцкага і Бядулю, іншых пісьменнікаў, што пачалі пісаць да Кастрычніка, а потым сталі класікамі савецкай літаратуры. І таму перамаглі прыхільнікі алфавітнага прынцыпу.

Пры падрыхтоўцы артыкулаў мы сутыкнуліся з многімі цяжкасцямі. Найперш з іх — недахоп кадраў, неабходных для такой працаёмкай справы. Давялося звярнуцца (у рамках навуковай каардынацыі) за дапамогай да выкладчыкаў беларускай літаратуры нашых універсітэтаў і педінстытутаў. Частка пісьменніцкіх біяграфій была размеркавана паміж імі па «зямляцкаму» прынцыпу. І многія выкладчыкі падрыхтавалі нам добрыя артыкулы (асабліва хочацца тут адзначыць кафедру беларускай літаратуры Брэсцкага педінстытута на чале з У. Калеснікам і Мінскага педінстытута на чале з А. Семяновічам). На жаль, некаторыя нашы «перыферычныя» аўтары пайшлі па шляху найменшага супраціўлення: прыслалі нам кампіляцыі з ранейшых даведчаных выданняў. Такія артыкулы, зразумела, нашы супрацоўнікі вымушаны перапісваць нанова.

Наступная цяжкасць — нераспрацаванасць многіх пісьменніцкіх біяграфій. І не толькі старажытнага перыяду, але і нашых сучаснікаў. У розных іх аўтабіяграфіях, якія захоўваюцца ў архівах, прыведзены розныя, часам дыаметральна супрацьлеглыя звесткі. Нялёгка бывае ўстанавіць нават дакладную дату смерці. Невядома, адкуль у нас пайшла звышзвестка не ўказваць яе ў пісьменніцкіх некролагах (апошні прыклад — змешчаны ў «Ліме» некролаг Іосіфа Скурко). Не заўсёды ўдаецца вызначыць месца смерці і пахавання (апісанні могілак у нас, у адрозненне ад іншых рэспублік, не складаюцца і не выдаюцца).

Што ж датычыцца бібліяграфічнай часткі, то тут, бадай,

як і самі пісьменнікі, так і органы друку. У тых выпадках, калі ўзнікаюць такія супадзенні, трэба падаваць не толькі першы ініцыял, але і ўсё імя. А супадаюць нават імёны — знаходзіцца іншыя сродкі размежавання (псеўданім, частковая змена элементаў подпісу, як гэта робіцца, скажам, у рускім друку. Бо інакш будзе блытаніна — не цяпер, дык у наступным стагоддзі. Дарэчы, узнікалі цяжкасці і з псеўданімамі: не ўсе яны ўлічаны ў даведніку Я. Саламевіча. Даводзілася самастойна супастаўляць розныя публікацыі. Такім шляхам было расшыфравана нямаля псеўданімаў і крыптанімаў, устаноўлена аўтарства многіх твораў. На жаль, не ўсіх. Нярэдка бібліяграфічную інфармацыю даваліся памяццю: «Аўтарства спрэчна».

Аднак, нягледзячы на ўсе цяжкасці, асноўная работа над Слоўнікам летась была закончана: напісана большасць біяграфічных артыкулаў, складзены бібліяграфіі. Цяпер ідзе рэдагаванне Слоўніка, вельмі нялёгкае з-за таго ж недахопу творчых сіл. Ужо здарыліся ў выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» тры першыя тамы (да літары К уключна), а першы з іх адрэдагаваны ўжо і энцыклапедыстамі (на чале з В. Семяновым).

ШТО Ж ЧАКАЕ чытачоў «Біябібліяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменнікаў»? У яго будзе ўключана звыш 1100 артыкулаў (колькасць іх павялічваецца) пра дзеячарнаўчых і савецкіх пісьменнікаў, якія цалкам або часткова пісалі на беларускай мове ці (у старажытны перыяд) на агульных для некалькіх народаў літаратурных мовах свайго часу (стараславянскай, лацінскай, польскай). Той жа полілінгвізм улічваецца і ў дачыненні да савецкай літаратуры. У Слоўніку будуць прадстаўлены аўтары, якія пісалі ці пішуць на рускай, яўрэйскай (ідыш), польскай і літоўскай мовах, але жылі ці жывуць на тэрыторыі БССР, уваходзілі ці ўваходзяць у склад СР БССР (яго нацыянальных секцый у 30-я гады), папярэдніх літаратурных арганізацый («Маладзьяк», «Польмя», «Узвышша», «БелАПП»), актыўна ўдзельнічалі ці ўдзельнічаюць у літаратурным жыцці рэспублікі. У выданне ўвойдуць артыкулы (з адпаведнымі ацэнкамі) пра пісьменнікаў, якія раней выкрэсліваліся з літаратурнай гісторыі

манулаты». Але тут прыходзілі на памяць словы вядомага рускага вучонага С. Венгера, які, рыхтуючы «Крытыка-біяграфічны слоўнік рускіх пісателі і ученыя», заявіў, што ён лічыць абсалютна неважковым вывучаць літаратуру толькі ў яе буйных прадстаўніках — гэта ўсё роўна, што вывучаць законы жыцця «толькі на сланах, тыграх, львах і мядзведзях, не звязваючы на зайцаў і трусоў». «Нельга глядзець на Слоўнік, — працягваў прафесар, — толькі як на збор асобных артыкулаў і даведкаў. У цэлым Слоўнік пісьменнікаў і вучоных ёсць рэгістрацыя духоўных сіл краіны...» Улічваючы гэтак і іншыя выказванні, мы рашылі не абмяжоўвацца класікай, а ўводзіць ва ўжытак усе выразныя мацярыны нашай літаратуры. І сёння нам прыемна ўсведамляць, што тут не памыліліся: на тых жа крытэрыях, аказалася, заснаваны слоўнік «Русские писатели», першы том якога атрымаў высокую ацэнку ў цэнтральным друку.

У дачыненні да нашых сучаснікаў, што жывуць у Беларусі, мы карысталіся наступнымі, як нам здавалася, аб'ектыўнымі крытэрыямі. Па-першае, у Слоўнік, натуральна, уключаны ўсе члены Саюза пісьменнікаў БССР (з кожным новым прыёмам мы тэрмінова робім дапаўненні). Па-другое, тыя літаратары, якія не з'яўляюцца членамі Саюза, але заслужылі на персаналіі ў «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» (Слоўнік не можа быць бяднейшы, чым яна). Па-трэцяе, тыя даследчыкі беларускай літаратуры, што маюць асобныя кніжкі і навуковыя ступені. Было прапанавана ўключыць усіх аўтараў кніжак, але гэта павялічыла б Слоўнік яшчэ на некалькі соцень артыкулаў. Яго ж аб'ём абмежаваны як нашымі кадравымі магчымасцямі, так і той датацыяй, што выдзеліў на выданне прэзідыум АН БССР.

Кожны артыкул Слоўніка складаецца з дзвюх частак — біяграфічнай і бібліяграфічнай. У першай з іх будуць з большай падрабязнасцю, чым у іншых энцыклапедычных выданнях, прыведзены асноўныя факты пісьменніцкай біяграфіі, дадзена агульная характарыстыка творчасці (падрабязны аналіз твораў не ўваходзіць у задачы такіх слоўнікаў). У другой, асноўнай па аб'ёме (у артыкуле «Купала Янка» яна складала, напрыклад, чатырыста старонак машынапісу), указаны, па магчымасці, усе публікацыі твораў — паасобныя кніжныя выданні і публікацыі ў альманахах, часопісах і газе-

уносіць дапаўненні. Датычача яны і новых фактараў біяграфій (усе яны пасылаюцца пісьменнікам на візу, але не заўсёды вяртаюцца назад), і паасобных кніжных выданняў (газетныя і часопісныя публікацыі мы былі вымушаны абмежаваць як апошнім — 1985 годам). На жаль, у некаторых выпадках мы не маем адпаведных звестак і таму вымушаны тут звярнуцца за дапамогай да чытачоў «Літаратуры і мастацтва», да шырокай грамадскі.

АСАБЛІВЫ НАШ КЛОПАТ пры рэдагаванні — пісьменнікі, якія тварылі ў 20 — 30-я гады, а потым сталі ахвярамі сталіншчыны. Упершыню ў выданні такога тыпу (у «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва «Беларусі» яшчэ даводзілася карыстацца рознымі эўфемізмамі) з'явілася мажлівасць сказаць усю праўду пра тых, хто быў бязвінна рэпрэсіраваны. Ірына Багдановіч склала нам падрабязны спіс пісьменнікаў, чый лёс заставаўся — цалкам або часткова — нявысветлены (у ім — звыш 150 прозвішчаў), і спіс гэты быў скіраваны ў КДБ БССР.

Адтуль неўзабаве прыйшоў грунтоўны адказ са звесткамі, якія істотна ўдакладняюць біяграфіі 93 літаратараў. Упершыню мы даведліся пра трагічны лёс Алеся Гародні (Функа), Уладзіслава Дзяржынскага (Чаржынскага), Хацкеля Дунца, Антона Згіроўскага, Андрэя Капуцкага, Іосіфа Мазуркевіча і іншых. Аднак КДБ БССР дазволіць удакладніць многія даты смерці. Да прыкладу, у ранейшых энцыклапедычных даведніках гаварылася, што Уладзіслаў Галубок памёр у 1942 г., Алесь Дудар — у 1946 г., Міхась Зарэцкі — у 1941 г., Майсей Кульбак — у 1940 г., а Тодар Кляшторны, Зяма Півавараў, Міхэйла Пітуховіч, Васіль Сташэўскі, Міхась Чарот — у 1938 г. На самай жа справе ўсе яны былі расстраляны ў 1937 г. 29 кастрычніка 1937 г. — сапраўды чорны дзень у гісторыі літаратуры Беларусі — тады былі расстраляны А. Дудар, М. Зарэцкі, М. Кульбак, З. Півавараў, В. Сташэўскі, М. Чарот, Я. Бранштэйн, А. Вольны, Ю. Таўбін, І. Харыч, П. Хатульёў, А. Юдэльсон. Аднак КДБ БССР дасць мажлівасць дакладна ўказаць даты смерці і іншых літаратараў, якія будуць прадстаўлены ў Слоўніку.

Аднак у КДБ БССР аказалі ся звесткі далёка не пра ўсіх рэпрэсаваных пісьменнікаў. А ў некаторых выпадках такія звесткі ніпоўныя. Ёсць дата арышту, вядомы прысуд, месца ссылі. А вось далейшы лёс пісьменніка патрабуе ўдакладнення. Невядомы, да прыкладу, абставіны смерці Зміцера Віталіна, асуджанага ў 1933 г., Кліма Грыневіча, сасланага тады ж у Казахстан, Аляксандра Ляжневіча і Міхаіла Мясельска, асуджаных у 1930 г. да пяці год высылкі, Міколы Нікановіча, сасланага ў 1933 г. на Урал, Сяргея Ракіты, асуджанага ў 1936 г. на 10 год пазбаўлення волі, Макара Шалая, накіраванага ў 1933 г. у Смаленскую псіхіятрычную бальніцу, Аляксандра Шлюбскага, арыштаванага ў 1935 г. у Ленінградзе і прыгаворанага да трох год выпраўлення-працоўных лагераў. Яшчэ складанай справа, калі, апроч імя і прозвішча пісьменніка ды яго публікацый (часта важкіх і шматлікіх), мы фактычна не ведаем (або амаль не ведаем) яго біяграфіі. Тут трэба назваць Апанаса Атаву, Рыгора Бахту, Аляксандра Вазілу, Данілу Васілеўскага, Цімоха Зарэчнага, Міколу Лынскага, Уладзіміра Кандрэцэна, Браніслава Любоўскага, Сяргея Мурзо, Язэпа Падабеду, Янку Позняка, Ізідара Пляшчынскага, Апанаса Сідарэнку, Янку Субача, Міколу Тэлеша (Шэлеша), Аляксея Траецкага, Васіля Тэпіна (Цэпіна). А ў А. Крапачова (член СП БССР, жыў у Гомелі, рэдагаваў там альманах) і В. Сакалова невядомы нават імёны — толькі ініцыялы... Сюды ж, да пісьменнікаў з нявысветленай біяграфіяй, дадамо жыхароў даваеннай Вільні: Дарафея Бохана, Франука Грышкевіча, Макара Краўцова (Косцевіча), Уладзіміра Самойлы (Сулімы), Адама Станкевіча. Магчыма, не ўсе яны сталі ахвярамі рэпрэсій. Аднак пасля вайны сляды пералічаных пісьменнікаў знікаюць і ў нас, і ў эміграцыі — нібы і не было іх зусім у літаратуры. Не далі пакуль што вынікаў нашы зацікаўленыя пісьмы-звароты ў Маскву (у тым ліку да вядомага шукальніка супрацоўніка часопіса «Дружба народів» Э. Белтава), Вільнюс, іншыя гарады. Таму застаецца апошня надзея на чытачоў газеты. Калі ў каго ёсць інфармацыя пра пералічаных вышэй пісьменнікаў (а таксама іх фотаздымкі), прысылайце іх, калі ласка, групам, якая рэдагуе Слоўнік, у Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР (220072, Ленінскі прасп., 66, пакой 427).

Зрэшты, падумалася, удакладніць патрабуюць таксама жыццёпісы некаторых іншых пісьменнікаў — 20—30-х гадоў. Вось яшчэ амаль два дзесяткі прозвішчаў, насупраць якіх у нашых спісах ды артыкулах сталяць пыталнікі: Зэлін Аксельрод, Яўген Барычэўскі, Ігнат Дварчанін, Мота Дзягяр, Васіль Каваль, Сара Каган, Лукаш Калюга, Вацлаў Ластоўскі, Аляксандр Лявоньнік, Юрка Лявоньнік, Янка Маланка, Андрэй Мрый, Леапольд Родзевіч, Юзюк Фарботка, Уладзімір Хадька, Янка Чабор, Васіль Шапалевіч. І пыталнікі гэтыя датычацца пераважна года, месца або абставін смерці. Не можа быць, каб не засталіся ў жывых родзічы, сябры ці хача б выпадковыя знаёмыя, якія былі сведкамі тых трагічных абставін або маюць адпаведныя дакументы.

Яшчэ адна наша балючая праблема — адсутнасць многіх выданняў. Іх не аказалася ні ў Мінску, ні ў маскоўскай Ленінцы, ні ў Ленінградзе, ні ў нашых абласных бібліятэках. Пераважна гэта — часопісы і газеты. Складзеныя намі спісы адсутных перыядычных выданняў займае восем старонак машынапісу.

Прывесці яго цалкам няма тут мажлівасці. Таму ўкажу толькі найбольш істотныя прагалы: «Бальшавіцкі друк», 1933, № 1—7; «Бацькаўшчына», 1919, № 4, 5; «Беларуская думка» (Гродна), 1930, № 1—11, 1931, № 1—19, 21—32, 1932, № 1—10; «Беларускі народ» (Гродна), 1919, № 1—2; «Беларускі шлях», 1918, № 94, 101—128; «Белорусское эхо» (Кіеў), 1918, № 3—7; «Белорусы в Одессе», усе нумары за 1918 і 1919 гг.; «Варта Бацькаўшчыны» (Каўнас), 1920, № 1—6, 10—12, 14—15; «Віцебскі рабочы», 1940, № 124—228; «Вольная Беларусь», 1917, № 7, 10, 1918, № 37, 38; «Вольная праца» (Беласток), 1940, № 134—136, 138—207, 210—221; «Вольны сцяг», 1920, № 1, 2, 1921, № 5, 1922, № 1; «Вясна» (Бабруйск), 1928, № 1, 2; «За вяртанне на Радзіму», 1955, № 1—16, 1956, № 1—6; «За свабодную Беларусь», 1942, № 1—100; «Змаганне», 1920, № 1—9; «Камунар Магілёўшчыны», 1932, № 1—207 (увес гадавіні); «Літаратура і мастацтва», 1945, № 4, 5; «Магілёўскі селянін», 1927, № 77—125; «Малады артыст», 1924, № 71, 74, 75, 78, 81, 91; «Світанне» (Вільня), 1930, № 3, 4; «Снапок» (Варшава), 1938, № 1, 3—12, 1939, № 1—8. Не ўдалося знайсці таксама некаторыя зборнікі: «Сталёвы ўзлёт» (Мінск, 1926), «На страже Родины. Сборник стихов красноармейских поэтов Белорусского особого военного округа» (Смаленск, 1938) і іншыя.

Не выключана, што гэтыя выданні, адсутныя ў асноўных кнігасховішчах краіны, акажуцца ў прыватных зборах. Бо змагла ж мінчанка Я. Самко адшукаць у старым доме падшыўку газеты «Літаратура і мастацтва» за 1939 год, у тым ліку нумар за 23 кастрычніка, якога няма ў бібліятэках. Мы ўдзячны пісьменніку С. Шушкевічу, які прынёс рарытэт у нашу групу і, спадзяемся, што чытачамі гэтага артыкула будуць выяўлены новыя рарытэты. Акрамя ўсяго іншага, пералічаныя вышэй выданні маюць значную матэрыяльную каштоўнасць, з ахвотай іх набыдуць нашы бібліятэкі.

Дарэчы, паколькі гаворка зайшла пра беларускія бібліятэкі, трэба сказаць, што ў апошні час іх пошукавалі і збіральніцкая дзейнасць, іх камплектаванне нацыянальнымі матэрыяламі значна пагоршыліся. Рыхтуючы Слоўнік, мы з горьчучу канстатвалі, што многія пераклады твораў беларускіх пісьменнікаў, многія кнігі пра Беларусь, апублікаваныя як у краінах народнай дэмакратыі, так і ў БССР, у Дзяржаўную бібліятэку БССР не паступаюць. Больш таго, у ёй не аказалася перакладаў на замежныя мовы, выдадзеных за апошнія гады ў... Мінску! Я разумею, што ў вядучай бібліятэцы рэспублікі вельмі цесна, але ж камплектаванне беларускі — яе святы абавязак!

ПЕРАЛІЧАННЯ ўскладненні, аб'ектыўныя і суб'ектыўныя цяжкасці, безумоўна, адаб'юцца на паўнацэннае матэрыялаў, прадстаўленых у Слоўніку. Аднак мы цешым сябе думкай, што вымушаныя прагалы не будуць істотныя. Спадзяемся, што «Бібліяграфічны слоўнік беларускіх пісьменнікаў» дасць чытачу дакладную, аб'ектыўную і да магчымасці поўную інфармацыю пра ўвесь «кантэнент» беларускай літаратуры, усіх яе прыкметных прадстаўнікоў. Такія інфармацыя паспрыяе інтэнсіфікацыі працы даследчыкаў, выкладчыкаў, студэнтаў, крэдытаўцаў, створыць фактычную аснову для комплекснага, сістэмнага вывучэння гісторыі беларускай літаратуры, напісання новых аб'ёмных прац.

Падпіска на «Бібліяграфічны слоўнік беларускіх пісьменнікаў» будзе абвешчана ў бліжэйшы час.

«Паходжу я з безъямельных сляні (па вясковай тэрміналогіі — бруковых) вёскі Слабада-Кучанка, зараз Менскай акругі, Капыльскага раёну. Нарадзіўся ў 1899 годзе 15(2) кастрычніка».

Так пачынаецца службовая аўтабіяграфія Адама Антонавіча Бабарэкі, якую ён напісаў у верасні 1928 года, калі прызначаўся на пасаду асістэнта кафедры гісторыі беларускай літаратуры Белдзяржуніверсітэта. А праз два гады ў працоўнай кніжцы маладога па сённяшніх мерках крытыка чыноўнік з аддзела кадрў, які, відаць, ледзь паспеў «беларусізавацца», запісаў вось такую рэзалюцыю: «1930. IX.1. Аслабанён ад працы ў БДУ як не прыступіўшы да працы».

За гэтым не надта каб пісьменным бюракратычным штампам хаваецца першы акт найвялікшай і гісторыі драмы, і трагічнаму герою яе быў не адзін пісьменнік, а ўвесь народ, сялянства, інтэлектуальная эліта нацыі. Пад выклікам «бязлітаснай барацьбы з кулацтвам» і прымусовай калектывізацыяй сталінізм пачаў «рассяляванне» сялянскай краіны, запрыгоньваліся або ішлі ў ссылку тыя, хто справеку нармаў яе і жыў у духоўнымі крыніцамі. А каб «абезгаляць» народ, пазбавіць яго інтэлектуальнага кіраўніцтва, сталіністы праводзілі маральнае, а пасля і фізічнае вынішчэнне яго пісьменнікаў, вучоных, мастакоў. Ужо ў 1929—1930 гг. разграмілі і абрабавалі пісьменніцкія аб'яднанні, Беларускае акадэмічнае навука, на свой манер «вычысцілі» Беларускае ўніверсітэт («чыстка» пачалася з арышту яго рэктара, выдатнага гісторыка Уладзіміра Пічэты).

Яшчэ нядаўна «героі» ядобрай памяці «застойнага» дваццацігоддзя паспрабавалі замаўчаць нашу трагедыю, спадзеючыся, што народ пазбавіўся гістарычнага сумлення і жыве паводле афарызму горкаўскага Кліма Самгіна: «А былі ли вообще мальчик?» Аднак і сёння сей-той хацеў бы дэзаўіраваць працэс «дэсталінізацыі» краіны, няхітрым прыёмам «рэдукцыі» ўсенароднай трагедыі, альбо, прасцей кажучы, паніжэннем яе да ўзроўню лакальных парушэнняў сацыялістычнай законнасці, якія «мелі месца ў 1937—1939 гг. А між тым рэпрэсіі гэтых гадоў былі хутчэй фінальным, чым завязкай драмы і яе трагічнай кульмінацыяй. Прычым пад увагу яшчэ адну горкую праўду рэпрэсіўнай «логіі»: сярод ахвяр канца 30-х гадоў было нямаля і тых, хто спрабаваў балансаваць на хвалі рэпрэсій, страціў сумленне, запліоўчыў вочы на праўду, маладушна і па-зрадыніцку кідаў найлепшых людзей Айчыны на ненажэрны «алтар» сталінскага Молаха. Коштам такога маральнага самазбойства спрабавалі выратаваць сваё жыццё, а калі пашанцуе, то і службовую кар'еру. Дарэмна стараліся! Ёсць спрадвечная логіка здрады, добра вядомая людзям простым, чыстасардэчным: хто здрадзіў брату, сястры, сябру, суседу, блізкаму альбо далёкаму, — той забіў сваю душу, і пагібель яго — непазбежная.

Адам Бабарэка і ягоны сябра па літаратурным аб'яднанні «Узвышша» Уладзімір Дубоўка належалі да тых першых ахвяр сталінскіх рэпрэсій, якія не заплямілі сваю душу нават думкай пра здраду сябрам, калегам, народу, адраджэнскай ідэі, урэшце, — агульначалавечаму сумленню. І яны заслу-

жылі не толькі ўваскрашэнне іх літаратурнай спадчыны, але і штодзённую памяць нашчадкаў. Прыйдзе час — у гэта веру, — калі іх імёнамі назавуць новыя вуліцы гарадоў, школы, грамадскія арганізацыі, літаратурныя аб'яднанні. Веру і спадзяюся: новае пакаленне не захоча, каб месца сапраўдных людзей і памяці народа займалі самазванцы, за якімі не адна маральная, але і службовая адказнасць за шматлікія няахвяры.

Жыццёвы і літаратурны шлях Адама Бабарэкі вызначаецца нейкай трагічнай кантрастнасцю сваіх нечаканых паваротаў і празмернай напружанасцю. І разам з тым ён тыповы для таленавітага беларускага інтэлігента — адраджэнца 20-х гадоў. Паводле ўспамінаў жонкі пісьменніка, цяпер ужо нябожчыцы Ганны Іванавы, бацька

СЛОВА ЛЯ НЕВЯДОМАЙ МАГІЛЫ ПІСЬМЕННІКА

Да 90-годдзя з дня нараджэння Адама БАБАРЭКІ

Адама быў чалавек разумны, працавіты і сумленны, але слаба здароўем. Не маючы сваёй зямліцы, ён спрабаваў сілы ў сляніскім «прадпрыемстве»: працаваў шаўцом і краўцом, а ў апошнія гады нядоўгага жыцця завёў млынок і нават паспрабаваў сябе ў ролі ўласніка дробнай крамкі, а калі памёр, то, як кажуць, «не было ў чым пахаваць. Рана паміраў дзеткі, Адам з малодшымі братамі Ігнасьм засталіся з працавітай маткай Анастасіяй, яна і здолела вывесці сыноў «у людзі». Вучыўся Адам добра, а мясцовы настаўнік дапамог яму ўладкавацца ў Слуцкую бурсу. У 1918 годзе ён ужо быў на апошнім курсе Мінскай духоўнай семінарыі. І, хто ведае, каб не круты паворот у лёсе краіны, Бабарэка мог стаць айцом Адамам. Па натуре гэта быў чалавек цэльны, аднаго аднойчы выбранай справе.

Найчасней усё ж такіх навучэнцаў настаўніцкіх або духоўных семінарыяў набіраліся кадры беларускага нацыянальнага Адраджэння. У прыгданай вышэй аўтабіяграфіі А. Бабарэка піша, што ў 1918—1921 гг. працаваў вясковым асветнікам. У Дзяржаўным архіве Мінскай вобласці захаваліся пратакол пасаджэння Пукіўскага савета народнай адукацыі, паводле якога 23 красавіка 1919 г. А. Бабарэка таямным галасаваннем (12 «за» і 7 «супраць») выбраны настаўнікам. Працаваў у Сунабўскай, Слабада-Кучанскай і Крыніцкай школах. У часы беларускай акупацыі быў у падполлі, вясной 1920 года арыштаваны, паспытаў «смаку» бізуноў «дэфензіў». У 1922 годзе маладога настаўніка мабілізавалі ў Чырвоную Армію і ўжо адтуль праз год ён паступіў у Белдзяржуніверсітэт на этнолагічна-літвініскае аддзяленне педагогічнага факультэта. Дарэчы, ён пачынаў вучыцца там разам з Міхасём Чаротам, Аляксеем Дударом, Язэпам Пушчам ды і іншымі будучымі маладнякоўцамі.

Ці былі яны студэнтамі ў нашым значэнні гэтага шчаслівага грамадскага стану, вольнымі ад іншых заняткаў? Адам Бабарэка, напрыклад, усе свае ўніверсітэцкія гады служыў перакладчыкам у газеце «Савецкая Беларусь», настаўнікам 11-й мінскай школы і пэўны час быў яе загадчыкам, шмат сіл аддаваў пісьменніцкаму аб'яднанню «Маладняк», узначальваў у ім крытычны аддзел. У апошнія два гады студэнцкага жыцця ён ужо быў сталым выкладчыкам Беларускага камуністычнага ўніверсітэта. Да таго ж шматлікія «маладнякоўскія» артыкулы яго таксама пісаліся пад час вучобы.

Як большасць маладых пісьменнікаў з пакалення 20-х га-

доў, А. Бабарэка пачынаў з селькараўскіх допісаў, друкаваў вершы і апавяданні (апошнія склалі зборнік, выдадзены «Маладняком» у 1925 годзе). У апавяданнях-замалёўках ёсць адчуванне ўсеагульнага абнаўлення жыцця. А вось вершы — гэта мары пра тое, што «чырвоныя коні» прынясуць на сабе Камуну, якая ўяўлялася нейкім сімвалічным раем на Зямлі. А яшчэ паяначаму шчырыя гімны Беларусі. Але аўтар быў найперш сваім уласным суддзёю і ў 1925 годзе канчаткова адмовіўся ад прыгожага пісьменства на карысць крытычнага жанру, які ён узбагаціў філасофскім аналізам нацыянальнай літаратуры. Праўда, на «маладнякоўскім» этапе творчыя крылы

крытыка звязвала дагматычнай ідэя «пралетарскай» літаратуры, паводле якой не толькі сацыяльна-эканамічнае ды палітычнае, але і духоўнае кіраўніцтва ў СССР належыць пралетарыяту. Тут не толькі сацыяльная ілюзія, якая каштавала народам мільёнаў ахвяр, але і зусім відэаважная лагічная памылка: бо пралетарыят, які бярэ сродкі вытворчасці і палітычную ўладу ў свае рукі, перастае быць «немаёмасным», гэта значыць, пралетарыятам, а становіцца разам з сялянствам і навукова-тэхнічнай інтэлігенцыяй арганізатарам сацыялістычнай эканомікі. Што ж датычыцца культуры, то яна ствараецца не сацыяльнай і не палітычнай актыўнасцю класаў і партый, а творчым парывам усяго народа і яго выдатных талентаў. Гэтую праўду зразумеў Бабарэка і апошнія пяць гадоў свайго жыцця на волі змагаўся за мастацкую культуру, за пісьменніцкі талент. Гэта ён падаў ідэю стварэння літаратурнага аб'яднання «Узвышша», і яно выратавала гонар нашай літаратурнай думкі, вярнуўшыся да класічнай традыцыі.

Пра жыццё і творчасць пісьменніка мне ўжо прыходзілася пісаць у крытыка-біяграфічным нарысе «Адам Бабарэка» (1976 г.). Аднак сёння яго творчасць і жыццёвая галгофа бацацца мне ў іншым святле. Наспеў час крытычнаму выданню яго спадчыны. У тым ліку і тых лістоў, якія ён пісаў сваім родным і блізім — спачатку (1930—1937 гг.) з адміністрацыйнайсылкі (з фактычнай забаронай літаратурнай творчасці), а ў апошнія два гады — з кіраўнскага астрогу і катарычнай працы на будаўніцтва чыгуны пад Котласам і ў Кому АССР. Нават і там не пакідала пакутніка надзея «дажыць да шчаслівага дня». Надзеі не спраўдзіліся. Чалавек хворы, якога патрэбна было тэрмінова лячыць, пісаў жонцы і дзецям летам 1938 года: «Хачу паведміць, што я яшчэ жыву і збоўшага здароў... Трымаюся яшчэ... Работы агульнай, вырубка лесу, земляныя работы, словам, пракладка чыгуначнай трасы. Любыя мае, парадаваць мне Вас няма чым. Пісаць аб сваім перажыванні не буду. Буду мець магчымасць налі-небудзь, дык расказаць. Скажу толькі адно, што збалеўшая сэрца па Вас...» Апошні ліст да родных ён прыслаў з бальніцы «лагпункта» 1 кастрычніка 1938 года. А праз дзесць дзён ён памёр, не дажыўшы аднаго лета да свайго саракагоддзя.

Сёлета, у кастрычніку, споўнілася пяцьдзесят адзін год з дня яго пакутніцкай смерці і дзевяноста гадоў з дня нараджэння. На добры час Адам Антонавіч мог быць нашым сучаснікам. Наш абавязак — вярнуць народу духоўную спадчыну вялікіх пакутнікаў. Уладзімір КОНАН.

Вячаслаў КЛЕБАН

Вячаслаў Клебан скончыў Ястрамбельскую васьмігадовую школу-інтэрнат і працаваў у калгасе ў в. Заліпены Ляхавіцкага раёна. Пасля арміі нейкі час на будоўлі ў Гродне, у 1987 годзе прынёс мне пазнаць вершы, Паехаў у вёску, а цяпер вярнуўся са зборнікам вершаў.

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА.

● Не згубішся з шляху гримотных дарог, калі да Радзімы ідзеш. У сэрцы знямоглым бацькоўскі парог, матуліну шчодрасць нясеш.

● Спакон Беларусь плёнам працы жыве і словам адвеку у ёй гучыць напамін пра сіву Белавеж і даўнасьць-нябыт курганоў.

● Гутарку поля і лесу, сумную песню люблю. Пад паднябеснай завесай смагу ў крыніцы ўталю.

Кінуся ў згоркае сена... Ноччу туман, нібы дым, грудзі астудзіць. Застогне вецер у лесе старым.

Маці-матуля ці мачаха? — родная доля-зямля, дай прытуліцца да сэрца, возьмеш мяне апасля.

Вось па карэннях стагоддзяў лёсу падскоквае воз... Чуеш? Дык вып'ем з табою поўную чару нябёс.

Да беларуса

Памяркуем памяркоўна — ў жылах кроў адвеку чорна, сэрца дадзена на раны, і душою зацугляны.

● Бюракраты-апараты звычайна загінулі ў латы, каб сядзелі ні гу-гу, сталі на адну нагу.

● Каб бацькоў забылі й мову, крук аблезлы прапанову выкажа на ўвесь народ... Дулю з макама, жываглот!

● Покуль ёсць, трывае сілы, на каленях да магілы не убачыць крук мяне. Хай з труны крыві глыне.

● Не згасне воч тваіх цяпло, не згіне кос зацьменне. Каханья я не шкадаваў і не шукаў натхнення.

● Шанцуе небараку, мне, на гэтае імгненне. Не згасне воч тваіх цяпло, не згіне кос зацьменне.

● Ой, ты, песня, ліся, чую хай Марыся.

Голас засмучоны — я ж не заручоны.

● Малады, удалы ды й не чалаваны, над ракой між гаю адзінок гуляю.

● Кветачкі ў вяночак для яе звіваю, кідаю ў вірочак — высок беражочак.

● А яна не чую, а яна не бачыць, птушка як начуе, як салоўка плача.

● Прытулак — хіба не душа? Адчайны, здэклівы, няроўны, пішу пра ясны дзень спярша, пасля аб вечары чароўным, як зіхаціць, вяртае боль і зарубцоўвае ўспаміны, вядзе цераз мурожны дол у золак сцішана-быліны...

● Боль не сцеліць душы, адыдзе ад краю і лісцё варушы, — гэтак з лёсам іграю.

● Ёсць у свеце імплэт ўсё прадаць і купіць. Дык набудзьце сакрэт, як душу бараніць.

● Як застацца глухім — разумець і нямець. З усяго і ва ўсім выбіваць верша медзь.

● Метэрам жыццё пралаціць і застыне. Боль не сцеліць душы, як не будзе святыні.

Ігар ШАРАЙ

Прызнаюся, я была радасна ўражана, калі аднойчы Ігар паказаў мне свае вершы, напісаныя па-беларуску. Маладому чалавеку, ладам жыцця ў рэспубліцы адлучанаму ад беларускага слова, дастаткова было трохі «паварыцца» ў беларускамоўным асяродку ўзброены «Агмень», каб адчуць у душы ўладнасць спадчынна-роднай мовы. Яшчэ нельга назваць паўнаводнай гэтую крынічку, але яна прабілася і, дасць бог, ужо не перасохне. Але з сумам думаецца: гэта ж колькі талентаў змарнела, і колькі можна быць загублена ў зародку, калі Беларусь не панлапоціцца аб сваім галоўным нацыянальным скарбе — мове, калі не надасць ёй дзяржаўнай годнасці, не створыць умоў для яе ўжытку ва ўсіх сферах сацыяльнага і культурнага жыцця!.. Хочацца верыць у лепшае. Бо — яшчэ жыве Беларусь! І чарговае пачварджэнне гэтаму — выпадак з Ігарам Шараем, які зусім яшчэ нядаўна і думаў, і размаўляў, і рыфмаваў толькі па-руску. Нарадзіўся Ігар у 1964 г. у сям'і рабочых у Салігорску. Пасля заканчэння школы, а затым Кірсанаўскага авіяцыйна-тэхнічнага вучылішча працаваў тэхнікам па абслугоўванню самалётаў у Гомелі, потым слесарам-рамонтнікам на Салігорскай аб'ягальнай фабрыцы, а ў апошні час — мастаком у Белаазёрскім Палацы культуры. Жывапіс Ігара, як і яго вершы, выяўляюць светлую, дакладную, добрую душу чалавека, які шукае, і сам сіліцца ствараць годны грунт уласнага зямнога існавання.

Ніна МАЦЫШ.

■ ГРАЦЬ на вяселлях я пачаў даўно — мусіць, гадоў з дванаццаці. Памятаю, як познія восенню бацька прывалок аднекуль у хату самаробны прычындалы. Гэта быў вялікі басовы барабан, увесь у такіх дзівосна павыкручаных металічных штырах. Розныя па дыяметру, форме, даўжыні, яны тырчэлі ва ўсе бакі. На гэтыя штыры чапляліся і замацоўваліся талеркі, барабанчыкі, з навешанымі на іх блазгатулачкамі, педаль для нагі... Словам, цэлая сістэма, распрацаваная нейкім улюбёным у музыку (або ў грошы) мясцовым энтузіястам-аматарам.

— Болесь спіўся на нет. Псуе ўсю музыку. За зіму навучыўся барабаніць і з вясны пачнеш з намі іграць. Ужо ж добры конь!

Наконт «каня» я не пакрыўдзіўся. Ведаў бацьку: яго хлебам не кармі, а дай з каго-небудзь пакпіць ці нязлосна пажартаваць.

Зіма на вёсцы — пара адпачынку. Сапраўды, прыйшоў дамоў з працы, управіўся з гаспадаркай — і ты вольны. Часу ў бацькі хапала, і мы рэпэціравалі ўдвая. Ён жа ў мяне стары музыка — змалку прыліп да гармоніка. Па ўсёй ваколіцы ніводзін кірмаш, вечарынка ці скокі не абыходзіліся без яго. Ганарыўся, што аднаго разу па яго прыезджалі ажно з таго боку Ліды.

Доўгімі зімовымі вечарамі я ўладкоўваў пасярод пакоя барабан, навешваў на яго ўсё неабходнае, выштуканаванае майстрам, падсоўваў да напятай скуры булаву, ставіў на педаль нагу і з заміраннем браў у рукі лакава-аржавыя палачкі... Маці з малодшым сястрою ўжо сядзелі на ложку ў чаканні дармавога канцэрта. З печы, выткнуўшы галаву, як шпак са шпаккоўні, зырыў брат. Бацька падазраю акідаў усё сямейства вачыма і затрымліваў позірк на мяне.

— Як махну галавою — давай! Ён расцягваў мякі, выбіраў палачкі ўступ да полькі і трос чубатай галавой. Гэта было сігналам, і я пачынаў «даваць». Да канца першага калена ў польцы мы не даходзілі. Бацька, збялеўшы ад злосці, абрываў мелодыю:

— Хто так іграе? Бот дурны! Не можаш патрапіць у такт? Чаму ў цябе нага сабе, а рукі сабе лупяць?! Ты што — палачкі трымаеш, ці фігі шчэміш? Хто так барабаніць?

— Я барабаню...
— ?..
Маці з сястрою больш ужо не маглі трымаць і рагатаць, аж трасліся і ківаліся з боку ў бок. А на печы вяртаўся Юрасік. У блакітных бацькавых вачах з'явіліся смяшынкі. Але ён стрымана, каб не засмяяцца, ца-

дзіў праз зубы:
— От, сямейка... Давай адною нагой.
Пад акампанемент баяна я вычыгльваў польку адною нагой, што сілы ціснуць на педаль. Бацька на хаду мяне напружваў:
— Моцную долю аддзяляй... І не гніся ў крук, як Стэпка Юзікава...

вусы сабе адгадуе. Пэўна, дзеўкі ў галаве адны. А ты яму гэты бубен у рукі даў, быццам каню хамут на шыю навесіў.
Я чырванеў ад такіх жартаў, а стары садзіўся каля плоту на кукішкі і даставаў з кішэні «Беламор-канал», пасунуўшы на патыліцу зашмальчаваную кепку.

— Сына да войска забіраюць. Хацеў, каб ты са сваім «мармонікам» падышоў.
— А калі?
— У гэтую суботу праводзіны робім. Радню пасклікалі, суседзяў, хлопцаў з дзяўчатамі...
— Добра, Коля... — бацька нешта прыкінуў, падлічыў. — Гадзін у

Музыкаў ХЛЕБ
анавяданне

Уладзімір Клімовіч нарадзіўся ў 1967 годзе ў вёсцы Ігнацеўцы, што ў Лідскім раёне. Студэнт 4-га курса Дзяржаўнага

тэатральна-мастацкага інстытута, рыхтуецца стаць анцэрам тэатра і кіно. Супрацоўнічае з рэспубліканскім друкам і тэлебачаннем.

Не адставай.
Лепш атрымлівалася з вальсам. Там не трэба было так хутка лупіць булавой, рухава валодаць палачкамі. Дый рытм мне скарыўся без асаблівай упартасці. Калі збольшага налаўчыўся, я нават зрэдку пачынаў рабіць пераборы з аднаго барабанчыка на другі. Тады, седзячы за барабанам, бацька задаволена пакрыўжаў.

За зіму я налаўчыўся трохі барабаніць і польку. Сам прыдумаў новы метада: іграў «канём». Падрабляў палачкамі на барабанах, як бярэ наўскапыта конь. Здаецца, выходзіла няблага.

Вясною, як ужо добра пацяплела, пад вечар, мы выходзілі на падворак. Я садзіўся на лаўку, бацька выносіў сабе з хаты крэсла.

— Няхай людзі ведаюць, — з гонарам казаў ён, — што і мы не ўломкі.

Неўзабаве прыходзіў сусед — дзед Іван. Яго добра пакрыўжыла і пакамячыла жыццё. Здароўе забрала, аж ногі пачалі аднімацца. Але стары заставаўся аптымістам. Спыняўся каля нас, усміхаўся:

— Вечар добры, залатыя хлопцы! Я думаў, вяселле ў мяне якое пад бокам, а я нічога не ведаю. Так іграецце, што ногі самі аж падскокваюць.

— Яшчэ няма каго жаніць, — усміхаўся бацька, скопа пазіраючы на мяне.

— Чаго ж? Дзяцок вунь скоры

— Ну, то добра, залатыя хлопцы. Упішыце мне гэтага... моднага шэйгіса... каб мае ногі сапраўды затрапталі, як уюны на патэльні...

Мы «ўпісвалі» па заказе дзед Івана якую-небудзь папулярную траску. Я ад вялікага старання абавязкова выбіваўся з рытму. Бацька кісла крывіўся, а стары задаволена пляскаў у далоні, пускаючы праз нос сіняваты дым.

Неяк на такі канцэрт да нас завітаў дзядзька Субач з таго боку ракі. Ён працаваў млынаром, трохі горбіўся, і левае вухо ў яго было чамусьці большае за правае разы ў два. Ён прыкаціў на падворак на старым веласіпедзе. У прырднім коле сядзела здаравенная «васьмёрка» — аж кола ледзьве ўлазіла ў вілку.

— Здаровыя былі! — прытармазіўшы, забасіў Субач.

— О, Коля! — паставіў на табурэтку гармонік бацька. — Здароў, браце.

— Гарна плуеце, мужычкі! Аж у нас за Лебядою бабы ў скокі пускаюцца.

— А, памаленьку трэніруемся, — махнуў рукою бацька.

— А гэта хто? Няўжо сын такі вымахаў?

— Мой балбес. А ні да машыны ён, а ні да трактара, як усе нармальныя дзеці. Дык вось, кажу, няхай хоць граць навучыцца — за плячыма не насіць. А што ты добрага скажаш?

шэсць вечара пад'едзем.
— Выратаваў ты мяне! — Субач доўга трос бацькаву руку. — Значыць, згода?

— Лічы, што так.
— А то жонка спакою не дае. Найдзі ёй музыкантаў, хоць ты вочы пад лоб падастаў.

— Вясёлая ў цябе жонка! — хітравата прыжмурыўся бацька.
— Мне ад гэтай яе весялосці аж пашчэміні зводзіць.

Млынар скрыўся, успомніўшы жонку, тузануў сябе за вуха і раптам пасур'эзнеў:

— Цяпер скажы мне, Аркадзік, колькі ты бярэш грошай. Колькі скажаш, столькі і заплачу. Грошы ў мяне ёсць.

— Ат, Коля, — адмахнуўся бацька, — мы табе і бясплатна адбухаем. Сын во першы раз будзе барабаніць...

Субач аж абразіўся:
— Ты што, здурэў?! Што мне людзі скажуць? Прахвост ты, скажуць, Коля!

Але бацька стаяў на сваім:
— Не трэба! Мы з табою пасля расквітаемся. Ячменю які мяшок цішком змелеш...

— Пасля будзе пасля! А тут людзі гарэлку піць будуць, а ты пацець мусіш. Хоць барыш які вазьмі.

— Барыш? Які тут барыш?
Бацька задумаўся, чэмнаючы патыліцу. Раптам з хлэўчука пачулася ўзбуджанае сакатанне чубатак.

Баліць... Навошта так баліць?
Не адчуваецца палёгкі.
Мне б кроплю вечнага праліць
на свет, калі такі ён крохкі.

І зразумець: усё ж не госьць,
а творца лёсу — вось што важна.
І верыць, што палёгка ёсць,
хоць і дзецца вельмі цяжка.

Мы больш асобна. Удваіх — радзей.
І да тваіх я думаю непрычынны.
Чаму з табою смуткам быць павінны
сярод шчаслівых еднасцю людзей?

І ўсё ж да твару нам — не крыўдай
стыць, а адказаць (па сіле нам такое)
на боль — усмешкай, на дакор —
спакоем, на заклік да жыцця — імкненнем жыць.

Маё жыццё наўрад ці таямніца.
Жыццё майго няўрымсліва працяг
ці здолее нідзе не памыліцца,
вырушаючы ў зваблівы абсяг?

Ці зразумее тых, хто побач крохціць?
Бясспрэчна толькі: я хачу ўвесь час
без сораму глядзець у вашы вочы,
без боязі вяртацца зноў да вас.

Ні шкадаванняў, ні парады.
На чым трымаецца цяпер
і непрыманне ўсякай здрады,
і міг натхнення, і давер?

І ўсё ж сабе мы дапаможам,
хоць гэты чуд не адштурхнуць:

— І што за навала з гэтымі пацу-
камі, — маці падбегам кінулася ад-
чыняць дзверы ў хляўчук. — Папа-
лохаюць усіх курэй.
І тут бацька ўзвіўся, у вачах з'яві-
лася ўсмешка:

— Ну вась. А то — за так, за так...
Што мы, не людзі? — бубніў Субач.
— Толькі ведай: ты сам наспраціў-
ся, і я з цябе ўжо не злезу.

— Не палохай. Які табе барыш?
— А ці жывы твой чорны, з белы-
мі лапамі кот?

— Ну, жывы... Дык і што? — здзі-
віўся млынар. — Тых катюў у мяне
цэлы падворак. Толькі спаць па начах
не даюць.

— Вось ката я ў цябе і вазьму за
барыш.
Ад здзіўлення Субач вытарашчыў
вочы і кашлянуў у кулак.

— Янога ката? Васіля? — недавер-
ліва пералытаў ён.

— Я не ведаю, як яго завуць —
чорнага з белымі лапамі, — бацька
ўсміхаўся. — І хоць ты пэнкі тут,
а аддасі!

— Дзівак ты, Аркадзік, — мар-
мытаў млынар, закідаючы нагу на
свайго звасьмёранага «каня», я яму
дзела кажу, а ён смяецца.

— Бяру ката і больш нічога, — ста-
яў на сваім бацька.

— Ну, добра, — нарэшце здаўся
Субач, — я табе ўвесь свой кацячы
вывадак аддам. У мяшок пасаджу і
аддам. Запарк зробіш... То да субо-
ты!

Субач паехаў проста па сярэдзіне
брукаванкі, а бацька яшчэ доўга ста-
яў і, смеючыся, глядзеў яму ў спіну...

У суботу, пагрузіўшы інструменты
ў спісаны калгасам і выкуплены
бацькам «Уазік», мы выбраліся да
Субача.

— Ладны барыш мы вытаргавалі,
— круціў абаранак і цмокаў языком
бацька. — Усім нашым пацукам —
хана. І суседскім таксама. Я ўжо не
кажу пра мышэй. Душыць іх, гадаў, і
не ёсць: у рад складае штаблямі.

Снажы ты, што за звер такі! Напэўна,
грэбуе імі. Але ж душыць! Я табе ка-
жу, што за ноч нашым пацукам капец.
А вучоны які! У хаце не напаскудзіць,
дзверы сам лапай адчыняе. Гаспадар!
Мяне ж хвалыла зусім іншае. Я
першы раз павінен быў, як казаў
бацька, іграць «на людзях». І хоць
мы ехалі не на вяселле, а на право-
дзіны, мяне чакаў сапраўдны экзамен.

Субач сустраў нас каля шырока
расчыненых варот.

— Зарулі с-свой бр-ранявік пад
хлеў, — казаў ён непаслухмяным
языком, па-гаспадарску расставіўшы
ногі. — Цацкі выгружай і ў хату, па-
куль ёсць што піць. Гарэлка ого-го
атрымалася. Я і сам прычасціўся, і

там, за каменнай агароджай,
шалёна яблыні цвітуць.

Адліга. Сонца. Ветрыку раскрылле.
Прачнуліся, пабеглі побач зноў
тваё трыванне і маё бяспілле
да прамаўлення самых чужых слоў.

У чым ён, найвышэйшы сэнс кахання
працягласцю ў жыццё? І як нам быць:
ты перастала разумець маўчанне,
калі я страціў здольнасць гаварыць.

І добра б усё. Толькі чуюцца: «Ах!»
І песеньку-сум напяваем працяжна.
І, можа, для нас не зусім ужо важна,
якія радкі дабалаць на губах.

І добра б... Але напіннаецца слых.
Амаль што нічога — таксама не ліха.
Адкажам і мы падабенствам уздыха
на ваш, выпадкова упушчаны ўздых.

...І змрочнасць дня, любоўю не сагрэтага.
І што яшчэ ў жыцці ператрываць
нам суджана: жадае не спяваць,
ці нежаданне мучыцца ад гэтага?

Узрушанасць пацуццяў — не знямога —
яшчэ адчуе небывалы ўздым.
Ва ўсіх, напэўна, нешта ёсць ад бога,
пагэтану бязбожна цяжка ўсім.

Яшчэ настане зорная гадзіна,
калі такія словы ўнеслі мы:
дзяцінства, маці, непакой, радзіма —
прыхільнасць да святла і да зямлі.

ў гасцей язык кантам стаў. Чуеш, як
шумяць? Спяваць хочучь. Зараз па-
чнуць гарлапаніць.

З расчыненых насцен вокан было
чуваць, як, убачыўшы нас на падвор-
ку, загуло застолле.

— Ну, што, сыне, пакажам ім, як
Клімкі з-за ракі граюць?
Я ўздыхнуў і пацягнуў у хату ба-
рабан...

Дамоў мы прыехалі позна ноччу.
Бацька ледзь дабудзіўся мяне.

— Уставай, прыехалі.
Я ўсхапіўся. Успомніў скорі нейкай
бабулькі, расчыранелы твары, за-
стольныя песні, незлічоныя «сто грам
на дарогу», і як я, урэшце, не дача-
каўшыся бацьку, залез ва «Уазік» і
заснуў там.

Я ўзяў з задняга сядзення палатня-
ную торбу.

— Ды глядзі, каб барыш не ўцёк!
Кот глуха зашыпеў і выпусціў праз
торбу кішчоры.

Мінуў з тыдзень. Неяк увечары,
выпісваючы колам усё тую ж вась-
мёрку, каля нашай хаты спыніўся Суб-
бач. Твар у яго быў пакрыўджаны і
злосны:

— Чаго пад нагамі круцішся? —
забурчаў ён, убачыўшы мяне. — А
стары дзе?

— Дома...
Млынар злез з веласіпеда і пашкан-
дыбаў у дом. Праз паўгадзіны я зай-
шоў у пакой. Бацька сядзеў з ім за
столом.

— Аркадзік! — сцішана і неяк не-
дарэчна прасіўся Субач. — Вярні ка-
та, Аркадзік... Аздай Васіля. Жонка
загрызе, калі прыеду з пустымі рука-
мі. Кажы: столькі гадоў жыў з намі...
Ён жа як чалавек для яе. Дый сам
я... Сына ў войска выправілі, Васіля
табе аддалі... Асрацелі мы... Удвай-
гу засталіся. Аркадзік, вазьмі грошы,
аздай Васіля.

— Схавай гэтыя паперкі назад, Ко-
ля, пакуль я не перастаў цябе павя-
жаць.

Бацька ўбачыў мяне, кінуў гала-
вою:

— Злаві ката.
Кот яшчэ не паспеў прыжыцца і
непакоіўся, чуючы гаспадара, а сас-
кочыць з печы бяўся.

— Такой бяды, сыне! — сказаў
бацька, калі млынар знік за дзвяры-
ма, трымаючы на руках, як дзіця,
Васіля. — такі наш, музыкаў, хлеб.
Мне яшчэ мой бацька казаў: «За са-
бою кінеш — перад сабою знойдзеш».

А я стаю, нібы аглушаны, і, напэў-
на, упершыню за ўсё маё, тады яшчэ
дванаццацігадовае жыццё, думаю: як
добра, што ёсць на свеце такія людзі,
як мой бацька.

У абмеркаванні законапраектаў аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі БССР, аб выбарах народных дэпутатаў БССР і аб выбарах у мясцовыя Саветы ўдзельнічалі тысячы грамадзян нашай рэспублікі. Сярод іх — і многія чытачы «ЛіМа». Наша газета рэгулярна змяшчала на сваіх старонках іх водгукі і прапановы. (Гл. «ЛіМ» за 25.08., 1.09., 15.09., 29.09 і 6.10. г.г.)

Большасць нашых чытачоў выступае за радыкальную дэмакратызацыю выбарчых законаў. Пра гэта сведчаць, у прыватнасці, лісты жыхароў Мінска Л. Паліковай і Л. Равуна, В. Шаўрова з Гродна, К. Расевіч з вёскі Стахаўчы Пінскага раёна, савета працоўнага калектыву аэрапорта Мінск-2, калектыву рабочых і служачых БУ-72 трэста № 15 «Спецбуд», удзельнікаў партсходу, які адбыўся на Брэсцкім камбінаце «Мастацтва» Мастацкага фонду БССР і г. д.

Ёсць у нашай пошце і калектыўныя лісты (пад асобнымі з іх — сто і больш подпісаў), аўтары якіх прасяць апублікаваць альтэрнатыўны праект закона аб выбарах, распрацаваны БНФ «Адраджэнне».

Мы дзякуем усім нашым аўтарам, якія прынялі актыўны ўдзел у абмеркаванні выбарчага заканадаўства на старонках «Літаратуры і мастацтва». Спадзяёмся, што голас нашых чытачоў, які і многіх тысяч нашых суграмадзян, будзе пачуць на сесіі Вярхоўнага Савета БССР, якая пачне работу праз некалькі дзён.

А на завяршэнне — два лісты з Брэста, што сустрэліся ў рэдакцыйнай пошце апошніх дзён. Іх аўтары — супрацоўнікі педагагічнага інстытута — дзеліцца ўражаннем ад таго, як абмяркоўваліся ў горадзе над Бугам рэспубліканскія законапраекты аб выбарах, закранаюць праблемы дэмакратызацыі выбарчай сістэмы і грамадскага жыцця рэспублікі.

ХТО Ж НЕ ГАТОВЫ?

Брэсцкая гарадская рада народнага фронту «Адраджэнне» вырашыла правесці агульнагарадскі мітынг, прысвечаны абмеркаванню выбарчых законапраектаў. Яна падала ў гарвыканком хадэйніцтва аб дазволе на мітынг, але ў гэтым ёй было адмоўлена: маўляў, гарадскія ўлады самі склікаюць сход на тую ж тэму.

Сход адбыўся. Праходзіў ён у невялікай зале ў памяшканні аблсаўпрофа. Арганізатары сходу, на жаль, не паклапаціліся аб тым, каб апавясціць аб ім насельніцтва горада. Нават у прызначаны дзень на будынку аблсаўпрофа не было аб'явы. Прышлі сюды пераважна прадстаўнікі некаторых партыйных арганізацый, запрошаныя, відаць, па тэлефоне, работнікі апарата гарвыканкома, — усяго каля 200 чалавек.

Сход адкрыла сакратар гарвыканкома Т. Суворова. Сёння заняў прэзідыум, які, дарэчы, прысутныя не выбралі. У яго ўвайшлі дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР, сакратар гаркома партыі па ідэалогіі В. Карлук, намеснік старшыні гарвыканкома Л. Пірагоўская, сакратар райвыканкомаў.

Рэгламент быў жорсткі: выступіць 5 хвілін, гаварыць коротка і канкрэтна. Нягледзячы на гэта, прадстаўнікі дыскусійнага клуба Брэсцкага педінстытута, гарадской рады БНФ і за гэтыя кароткія хвіліны змаглі сказаць нямала канструктыўнага. Слуш-

ныя заўвагі і папяркі да праектаў былі выказаны людзьмі розных прафесій: інжынерам, канструктарам, юрыстам, настаўнікам гісторыі і грамадазнаўства. У прыватнасці, сход выказаўся за тое, каб дэпутат выбіраўся толькі ў той мясцовасці, дзе жыве, а таксама за ўключэнне ў бюлетэні для галасавання любой колькасці кандыдатаў, але не менш двух.

Крытычныя заўвагі па законапраектах са спасылкай на горкі вопыт вясенніх выбараў выклікалі незадавальненне прэзідыума сходу. Раз-пораз чуліся патрабавальныя воклічы старшыні: «Говорите по существу!», асабліва, калі ў крытычным кантэксце прыгадваўся прозвішчы кіраўнікоў вобласці і горада.

Прапанову лічыць апублікаваным праекты Законаў БССР як недэмакратычныя прэзідыум успрыняў чамусьці як асабістую абразу.

Прысутныя на сходзе папрасілі выказаць сваю думку аб пытаннях, якія абмяркоўваюцца, дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР, але яны (усе тры жавячынны) апусцілі вочы долу і як адна адмовіліся. Гэтая адмова толькі пашвердзіла думку аб тым, што каб быць народным дэпутатам сёння — мала быць добрай маталішчыцай ці даяр-кай. Трэба ў дадатак быць палітыкам і гаспадаром. Бо дэпутацкі мандат — гэта, перш за ўсё, адказнасць перад народам.

Не паспелі людзі ў за-

ле ачوماцца, як старшыня аб'явіў сход закрытым. Адусюль пачуліся пытанні: «А як жа нашы прапановы, заўвагі?» «А як жа з пастановай сходу? Мы ж павінны яе прыняць!»... З прэзідыума пачалі тлумачыць, што ў зале мала народу, што нельга гэты сход лічыць сходам грамадска-сці горада... І гэта пасля паўтары гадзіны выступленняў!.. Прэзідыум на вачах у разгубленай грамады стаў пакідаць сцэну.

Нехта з прысутных у зале ўнёс прапанову выбраць свой рабочы прэзідыум і прыняць пастанову сходу. Толькі чады прэзідыум з нехвотай вярнуўся на сцэну: Выратаваць становішча паспрабавала Т. Суворова, якая зачытала некалькі прапанов, што прагучалі ў выступленнях. Аднак грамаду гэта не задаво-ліла.

Сход выказаўся за публікацыю ўжо дапрацаваных Законаў аб выбарах, а таксама за публікацыю ўсіх альтэрнатыўных праектаў, прадстаўленых у Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР, у тым ліку прынятага на Устаноўчым з'ездзе БНФ «Адраджэнне». Удзельнікі сходу выказаліся за абавязковае раскрыццё аўтарства ўсіх законапраектаў, за прамую трансляцыю па беларускім тэлебачанні сесіі Вярхоўнага Савета БССР, за тое, каб законы прымаліся шляхам паёмнага галасавання.

Зоя МЕЛЬНІКАВА,
дацэнт педінстытута,
г. Брэст.

ЁСЦЬ ЧАС ПАДУМАЦЬ

Апошнім часам з'явіліся прапановы праводзіць выбары народных дэпутатаў па вытворчых акругах. Аднак ёсць сумненні, што ў гэтым выпадку народнымі дэпутатамі стануць сапраўды прагрэсіўныя рабочыя.

Пры існуючай сістэме залежнасці рабочых ад адміністрацыі (кватэра, заробатная плата, дзіцячы сад, магчымасць зваўнення пад выглад скарачэння і г.д.) можа быць так, што дэпутатамі ад вытворчых акруг будуць выбраны менавіта паслухмяныя і дагодлівыя.

Асобныя высокапастаўленыя кіраўнікі сёння шкадуць аб тым, што народнымі дэпутатамі выбрана мала рабочых і сялян. Канешне, у любым Саўеце павінны быць прадстаўнікі ўсіх сацыяльных пластоў на-

сельніцтва. Але сёння дэпутат павінен перш за ўсё мець уласную пазіцыю. Такія дэпутаты ёсць. І гэта добра. Ды ад кожнага з іх цяпер патрабуецца яшчэ і кампетэнтнасць.

Не магу не згадаць нядаўняй нарады сакратароў партыйных камітэтаў у г. Брэсце, на якой мне давялося прысутнічаць. Народа была прысвечана маючым адбыцца выбарам. Прамоўцы шмат гаварылі аб важнасці будучай перадвыбарчай кампаніі, тлумачылі яе асаблівасць. І было выказана меркаванне, што колькасць кандыдатаў павінна вызначацца прапарцыяльна: у рабочых свой працэнт, у іншых груп насельніцтва — свой. Але ж гэта ўжо было!

Гучала і такая прапанова: падумаць, каго і

дзе вылучаць. Пасля пачутага мне надумалася: «Няўжо ўсё ўжо вырашана і дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР засталася толькі фармальна прагаласаваць? А як жа думка грамадзян, цэлых калектываў аб неабходнасці выключэнняў антыдэмакратычных артыкулаў з Законаў аб выбарах?»

Трэба, каб дэпутаты прыслухаліся да голасу сваіх выбаршчыкаў і прынялі адзіна правільнае рашэнне. Варта задумацца і тым, хто збіраецца вылучаць сваю кандыдатуру ў народныя дэпутаты на маючых адбыцца выбарах. Ці змогуць яны быць кампетэнтнымі, прафесійнымі?

А. ГАРБАЦКІ,
старшы выкладчык кафедр гісторыі КПСС педінстытута
г. Брэст.

У сярэдзіне лістапада адбудзецца пазачарговы з'езд Саюза мастакоў Беларусі. На ім будзе разгледжана новая структура творчага саюза, прыняты шэраг дакументаў. Сярод іх — новы статут, праект якога «ЛІМ» друкуе сёння.

дзе разгледжана новая структура творчага саюза, прыняты шэраг дакументаў. Сярод іх — новы статут, праект якога «ЛІМ» друкуе сёння.

ПРАЕКТ

Статут Саюза мастакоў БССР

Саюз мастакоў БССР — творчая добраахвотная арганізацыя прафесійных мастацтваў.

Прынцыпамі прафесійнага аб'яднання СМ БССР з'яўляюцца: свабода мастацкай творчасці, таварыскасць, клопат аб развіцці таленту кожнага члена саюза.

СМ БССР і яго аб'яднанні валодаюць статусам грамадскай арганізацыі і будуць сваю работу кіруючыся Канстытуцыяй БССР, на падставе існуючага заканадаўства і гэтага статута.

У аснову дзейнасці СМ БССР пакладзены садзейнічаць развіццю беларускай нацыянальнай мастацкай культуры, захаванне мастацкіх каштоўнасцей, якія складаюць здабытак айчынага і сусветнага мастацтва.

Задачы Саюза мастакоў БССР

а) Аб'яднанне мастакоў і мастацтвазнаўцаў на прафесійнай аснове;

б) Стварэнне ўмоў для раскрыцця творчай асобы;

в) Развіццё творчых сувязей паміж абласцямі, рэспублікамі і рэгіёнамі, а таксама з устаноўмі культуры, асветы, навуковымі і вытворчымі арганізацыямі для вырашэння агульных праблем культуры, эстэтычнага выхавання, музейнай справы, аховы і рэстаўрацыі помнікаў культуры і мастацтва, прафесійнай мастацкай адукацыі, народнай творчасці;

г) Прапаганда выяўленчага мастацтва ў рэспубліцы, краіне і за мяжой шляхам ажыццяўлення рэспубліканскіх, саюзных і міжнародных сувязей, уключаючы сродкі масавай інфармацыі і знешнеафіцыйную дзейнасць у галіне выяўленчага мастацтва, удзел у міжнародных арганізацыях, правядзенне сумеснай творчай работы з дзесяціма мастацтва ў краіне і за мяжой;

д) Абарона правоў членаў СМ БССР, прадстаўніцтва па сацыяльных і прававых пытаннях у дзяржаўных, прафсаюзных і іншых грамадскіх арганізацыях;

е) Стварэнне культурна-бытавых і матэрыяльных умоў жыцця членаў і кандыдатаў у члены СМ БССР.

Правы і абавязкі членаў СМ БССР

Членамі СМ БССР могуць быць мастакі і мастацтвазнаўцы, якія ствараюць мастацкія творы або мастацтвазнаўчыя працы і прызнаюць Статут СМ БССР.

Ганаровымі членамі СМ БССР могуць быць мастакі і мастацтвазнаўцы замежных краін, выбранаыя за прафесійны ўклад у сучаснае выяўленчае мастацтва, умацаванне дружбы паміж народамі.

Член СМ БССР мае права:

— свабоды творчасці, апублікавання сваіх твораў без журы;

— працаваць у фарміраваных СМ БССР, МФ БССР і іншых арганізацыях;

— удзельнічаць ва ўсіх мерапрыемствах, праводзімых у СМ БССР;

— выбіраць кіруючыя органы СМ БССР і быць выбраным у іх;

— прысутнічаць пры абмеркаванні сваёй творчасці ў СМ БССР;

— на персанальную творчую майстэрню;

— на свабодны доступ да інфармацыі СМ БССР;

— карыстацца ўсімі відамі творчай, кансультацыйнай і прававой дапамогай, культурнымі, матэрыяльна-бытавымі і сацыяльнымі забеспячэннямі, якія ёсць у распараджэнні СМ БССР і МФ БССР;

— удзельнічаць у айчынных і міжнародных творчых арганізацыях, ажыццяўляць творчую работу за мяжой у структуры СМ БССР.

Член СМ БССР абавязаны:

— творча працаваць;

— захоўваць прафесійную этыку;

— захоўваць статут, плаціць членскія ўзносы ў памерах, устаноўленых праўленнем СМ БССР.

Прыём у СМ БССР

Прыём у СМ БССР праводзіцца на падставе ацэнкі творчай працы мастака і мастацтвазнаўцы.

Праводзіцца праўленнем СМ БССР пры іворуме не менш дзвюх трэці галасоў па рэкамендацыі творчых секцый. Праўленнімі ці агульнымі сходамі абласных, гарадскіх арганізацый СМ БССР.

Правілы прыёму ў СМ БССР вызначаюцца інструкцыяй аб прыёме. Прынятым у СМ БССР уручаюцца членскія білеты і значкі члена СМ БССР.

Выключэнне з СМ БССР адбываецца ў выпадках парушэння Статута СМ БССР.

Член СМ БССР мае права прысутнічаць пры вырашэнні пытання аб яго выключэнні.

Выключаныя з СМ БССР могуць уступіць у яго паўторна на агульных падставах.

Выключэнне з членаў СМ БССР праводзіцца пленумам праўлення СМ БССР.

Рашэнне аб прыёме ці выключэнні могуць быць абскарджаны ў апеляцыйнай камісіі СМ БССР, якая складаецца з роўнай колькасці прадстаўніцтва абласных арганізацый і творчых секцый.

Рашэнні СМ БССР лічацца прынятымі, калі за іх прагаласавала больш за палову ад агульнага складу членаў праўлення.

Рашэнне пленума СМ БССР можа быць абскарджана ў апеляцыйнай камісіі СМ БССР на працягу 3-х месяцаў.

Арганізацыйная аснова СМ БССР

СМ БССР дзейнічае на падставе статута, у адпаведнасці з прынцыпамі выбарнасці кіруючых органаў, галаснасці, перыядычнай справаздачнасці, калектыўнасці кіравання і персанальнай адказнасці за даручаную справу.

У СМ БССР абавязкова выкананне рашэнняў сваіх выбарных органаў.

Член СМ БССР не можа займаць адну і тую ж выбарную пасаду больш за два тэрміны запар.

СМ БССР аб'ядноўвае абласныя, гарадскія арганізацыі СМ БССР, дзе могуць быць створаны аддзяленні СМ БССР на правах самастойных калектываў, якія прызнаюць Статут СМ БССР.

Арганізацыя і аддзяленні СМ БССР могуць быць створаны пры наяўнасці не менш за 10 членаў СМ БССР.

Вышэйшы орган СМ БССР — з'езд мастакоў, які склікаецца праўленнем СМ БССР адзін раз у 2,5 года.

Пазачарговы з'езд можа быць скліканы па рашэнні праўлення СМ БССР, рэвізійнай камісіі ці па патрабаванні не менш за палову членаў СМ БССР.

Выбары дэлегатаў на з'езд мастакоў СМ БССР з'яўляюцца прамымі пры тайным галасаванні, на ўмовах роўнага прадстаўніцтва з іншымі творчымі саюзамі рэспублік.

З'езд мастакоў БССР

Прымае статуты СМ БССР і МФ БССР, уносіць у іх змены і дапаўненні.

Заслухоўвае справаздачы праўлення СМ БССР і рэвізійнай камісіі СМ БССР, прымае па іх рашэнні.

Прымае рашэнні па пытаннях развіцця і стану беларускага нацыянальнага выяўленчага мастацтва.

Выбірае старшыню праўлення СМ БССР і старшыню рэвізійнай камісіі з некалькіх кандыдатур тайным галасаваннем.

Выбары ў праўленне СМ БССР і рэвізійную камісію СМ БССР праводзіцца на сходах абласных арганізацый СМ БССР і сходах творчых секцый,

згодна квоты, зацверджанай праўленнем.

З'езд мастакоў БССР зацвярджае выбранае праўленне і рэвізійную камісію.

Праўленне СМ БССР

— з'яўляецца кіруючым органам СМ БССР у перыяд паміж з'ездамі.

Склікаецца штоквартальна.

— выбірае са свайго складу сакратарыят. Функцыянальныя абавязкі сакратароў праўлення і апарату СМ БССР зацвярджаюцца пленумам праўлення СМ БССР;

— арганізуе дзейнасць СМ БССР, ажыццяўляе выкананне рашэнняў з'езда;

— зацвярджае гадавыя планы СМ БССР;

— разглядае справаздачы сакратарыята (прэзідыума);

— кіруе выдавецкай дзейнасцю СМ БССР;

— зацвярджае рэкамендацыі абласных арганізацый і творчых секцый;

— члены праўлення робяць справаздачу аб сваіх творчых секцыях і абласных арганізацыях;

— члены абласных арганізацый і творчых секцый могуць ставіць пытанне аб вывадзе са складу праўлення раней рэкамендаваных, але якія не справіліся з работай членаў СМ БССР;

— прымае ў члены СМ БССР ці ў кандыдаты ў члены СМ БССР на падставе выстаўленых твораў. Тэрмін кандыдацкага стажу — 2 гады. Кандыдаты, не прынятыя пасля заканчэння двух гадоў у члены СМ БССР, аўтаматычна выбываюць са складу кандыдатаў у члены СМ БССР. Калі для гэтага не было ўважлівых прычын.

Правое становішча СМ БССР

Саюз мастакоў БССР, яго абласныя і гарадскія арганізацыі, творча-вытворчыя арганізацыі аб'яднанні маюць права юрыдычнай асобы.

СМ БССР мае права:

— арганізоўваць выстаўкі твораў мастакоў;

— ствараць дамы творчасці, майстэрні, лабараторыі, бібліятэкі, магазіны-салоны, выдавецтвы, часопісы і г. д.;

— ажыццяўляць будаўніцтва прадпрыемстваў, жылых дамоў, творчых майстэрняў, садзейнічаць кааператыву будаўніцтва жылых дамоў і творчых майстэрняў.

Праўленне СМ БССР знаходзіцца ў Мінску.

СМ БССР, абласныя арганізацыі маюць пячаткі і штампы з указаннем сваёй назвы.

Эканамічная дзейнасць СМ БССР

Мастацкі фонд Саюза мастакоў БССР пералічвае сродкі на рахунак Саюза мастакоў ССРП толькі ў залежнасці ад удзелу рэспубліканскіх мастакоў у той ці іншай канкрэтнай праграме ці ў адпаведнасці з паслугамі, аказанымі Мастацкім фондам ССРП.

Сродкі СМ БССР утвараюцца з:

— уступных і членскіх узносаў;

— з прыбыткаў ад вытворча-гаспадарчай дзейнасці арганізацый і аб'яднанняў СМ БССР;

— з паступленняў у МФ БССР;

— са сродкаў, якія выдаткоўваюцца доўгым удзелам іншых арганізацый.

СМ БССР, абласныя і гарадскія арганізацыі СМ БССР вызвалены ад дзяржаўных і мясцовых падаткаў, збораў і пошлін.

СМ БССР можа быць ліквідаваны па пастанове з'езда СМ БССР. Маёмасць СМ БССР перадаецца органам, якія вызначаюцца ў пастанове з'езда СМ БССР.

РУСКАЯ КЛАСІКА здаўна вабіць кінематографістаў. Гуманістам, пільнай увагай да чалавека яна дае стваральнікам фільмаў магчымасць дакранацца да пачуццяў і думак, якіх не стала і не стае вытворчым сцэнарыям. Рэжысёр-пастаноўшчык Вячаслаў Нікіфараў і яго папелічнікі па здымачнай групе шматсерыйнага тэлефільма «Бацькі і дзеці» (1984) прызнаваліся, што тургеневская проза натхняла іх на творчы пошук ад самых «дробязей» да агульнай канцэпцыі і вобразаў персанажаў рамана. У 70-я — 80-я гады па творах І. Тургенева на «Беларусьфільме» створаны фільмы — кожны па-свойму адметны — «Жыццё і смерць двараніна Чартапханова» (рэжысёр В. Тураў), «Гамлет Шыгровыскага павета» (В. Рубінчык), «Зацішак» (В. Чацверыкоў).

Асваенне рускай класікі беларускім кінематографам пачалося ў сярэдзіне 30-х гадоў. Кінотады набыло новы сродак мастацкай выразнасці — гукавы прынцыпова мянялася аўтарская ўстаноўка — пластыка са ступала месца больш аб'ёмнаму паказу чалавека, даючы магчымасць яму выказацца, Узрос попыт на змястоўнае слова...

Дагэтуль вабіць экранізацыі апавяданняў і вадзіўля А. Чэхава. На лінгвісцкай базе студыі ў перадаванні час (1938 — 1939) былі створаны тры кароткаметражныя і адзін поўнаметражны мастацкія фільмы паводле чэхаўскага «Наліма», «Маскі», «Мядзведзя» і «Чалавек у футарале». Першыя два пастаўлены пачаткоўцам (на той час) у рэжысуры С. Спашновым, два другія — маскоўскім рэжысёрам І. Аненскім. Натуральна, супраць пазнейшых экранізацый А. Чэхава яны пададуцца не дужа глыбокімі, затое ў іх раскошны букет анцёрскіх індывідуальнасцей. Весела і лёгка абыгрываецца карнавальная сітуацыя «Маскі» артыстамі С. Каюковым, У. Паліцэймакам і К. Адаўскім. А колькі характава ўспрэчках, якія выдуюць В. Андрэюска і М. Жараў у «Мядзведзі!» Што ні персанаж, тое тып у знамяцітым «Чалавек у футарале»...

Кінапушкініна пакуль не вельмі багатая, хоць радавод яе даўні. Яшчэ ў 1915 годзе вядомы рускі рэжысёр Я. Пратазнаў паставіў «Пікавую даму» — лепшае на той час узаўважэнне літаратурнай класікі. У савецкім кіно ёсць экранізацыя «Аповесцяў Бялінска», опер на пушкінскія сюжэты, арыгінальная экранная версія «Маленькіх трагедый». Неаднойчы кінематографісты звярталіся да аповесці «Капітанская дачка». Першым Ю. Тарыч, які ў 1928

г. на базе «Совкіно» паставіў аднайменны фільм.

Фільм «Капітанская дачка», пастаўлены па сцэнарыі В. Шклоўскага, падваргаўся рэзкай крытыцы за «неадпаведнасць першааснове», ператрактоўку асноўных вобразаў. Грыцёў надзелены рысамі прыгонніка, яго стары слуга Савельіч зрабіўся папелічкіма Пугачова, злы і каварны Швабрын (у фільме — Швановіч) — ледзьве не змагар супраць сацыяльнай несправядлівасці. Так абарочваўся вуглярзаваны прынцып класавасці ва ўспрыманні твораў мінугала.

Праз восем гадоў пасля «Капітанскай дачкі» рэжысёр А. Іваноўскі, ажыццяўляючы на студыі «Ленфільм» экранізацыю аповесці «Дуброўскі», не пазбег уласцівага мастацтва і крытыцы 30-х гадоў «комплексу» аптымізму. Ролю галоўнага героя Уладзіміра Дуброўскага выконваў абаяльны, моцнага тэмпераменту Б. Ліванаў, яго бацькі — драматычнага напалу акцёр І. Самарын-Эльскі, Трапурава — М. Манакоеў. Як і ў іншых даваеннага часу кінастужках, каларытнай фігурай выступаў У. Гардзін у ролі князя Вярэйскага. Фільм падабаўся глядачам, рэцэнзенты вылучалі ўзнёслы вобраз галоўнага героя...

АУТАРЫ ТЭЛЕСЕРЫЯЛА і яго варыянта для кінаэкрана паводле вядомага са школьных гадоў твора не адразу адкрываюць сваю звышзадачу. Сцэнарысты Яўген Грыгор'еў і Оскар Нікіч, рэжысёр-пастаноўшчык Вячаслаў Нікіфараў па-рознаму назвалі фільмы — першы (у 4-х серыях) «Дуброўскі», другі (аднасерыйны) — «Высакародны разбойнік Дуброўскі». На абодвух пазначана: паводле рамана А. С. Пушкіна «Дуброўскі». У літаратуразнаўстве, як вядома, няма адпінства ў вызначэнні жанру папулярнага пушкінскага твора — адны даследчыкі называюць яго аповесцю, другія раманам.

Не ўдаючыся ў спрэчку на гэты конт, заўважу, што сам А. С. Пушкін і першы найбольш сур'ёзны даследчык яго творчасці В. Бялінскі называлі «Дуброўскага» аповесцю. Болей за тое, крытык лічыў аповесць «Дуброўскі» «pendant» (па-французску «дадатак», «дапаўненне») да «Капітанскай дачкі». Аб'ядноўваў іх Бялінскі, зыходзячы з таго, што «ў абедзвюх аповесцях пераважае пафас памешчыцкага прынцыпу». Малады Дуброўскі, на думку крытыка, «спрадстаўлены Ахілам паміж людзьмі гэтага роду». Вобраз галоўнага героя, паводле Бялінскага, нягледзячы на майстэр-

3 ПОШТЫ АДЗЕЛА МУЗЫКІ

У сувязі са з'ездам...

Неўзабаве адкрыецца Х з'езд Саюза кампазітараў БССР. Рэдакцыя «ЛіМ» меркавала змясціць з гэтай нагоды адказы на пытанні анкеты, якія яшчэ ўлетку распаўсюдзіла сярод членаў саюза. Два дзесяткі анкет паслалі мы па розных адрасах у Мінску, Віцебску, Магілёве, Брэсце, звярнуўшыся да кампазітараў і музыкантаў, моладзі і сталых дзеячаў мастацтва, у тым ліку членаў праўлення і кіраўнікоў СК. Падзяліцца з чытачамі «ЛіМ» меркаваннямі наконт задач, якія павінен вырашыць з'езд, наконт абнаўлення Статута СК БССР, уяўленнямі пра месца СК у духоўным жыцці грамадства пагадзіўся толькі адзін чалавек, музыкантавец Г. Глушчанка — ягоны допіс у рэдакцыю мы і публікуем. Камментары, як кажуць, лішнія...

Пленумы, дыскусіі, «круглыя стoly», выступленні ў друку членаў саюза, што папярэднічалі з'езду СК БССР, паказалі актуальнасць радыкальных пераменаў у жыцці арганізацыі. Неабходна адмовіцца ад спячкі, інертнасці, бюскончых размоў (часта дэмагагічных) пра недахопы, пра тое, што дрэнна і што нам патрэбна. Пара многім членам СК сур'ёзна задумацца пра сваё дачыненне (дакладней, недачыненне) да арганізацыі, пра сваю ролю ў жыцці саюза. Як ніколі перад намі сёння пастаўлена дзіма: ці Саюз кампазітараў у бліжэйшым будучым у выніку крызісна пераўтварэння зробіць значны рыбок наперад па шляху перабудовы, пераадолення недахопаў і вырашэння неадкладных задач, ці па-ранейшаму будзе цягнуцца ў хвасце актуальных падзей у жыцці нашага грамадства. Іншага выбару ў нас няма. Неабходна ў першую чаргу

ўзняць мастацкі ўзровень творчай работы кампазітараў, накіраваць іх намаганні на стварэнне яркіх, сапраўды таленавітых твораў, твораў-маляў, мастацкіх адкрыццяў, што пракладаюць новыя шляхі ў беларускай музыцы. Час адмовіцца ад празмернай вытворчасці будзённых «дзяжурных страў» нацыянальнага рэпертуару (часам прафесійна і добрых), што наблілі аскаміну.

Змена стылю работы нашага саюза ў многім абумоўлена палітычным дзейнасцю шматлікіх секцый. Неабходна максімальна ажывіць іх работу, зрабіць яе сапраўды творчай, ініцыятыўнай, дамагчыся ўдзелу ў секцыях усіх членаў саюза ў адпаведнасці з профілем іх інтарэсаў. Работу секцый нацэліць на вырашэнне не толькі ўнутрысаюзных прафесійных задач, але і задач у маштабе горада, рэспублікі. Было б не лішнім некаторыя пасяджэнні секцый вынесці на рэспублі-

ства пісьменніка, асоба мела-драматычная і таму «не абуджае да сябе спачування». Аднак эскізнасць характарыстыкі Дуброўскага наўрад ці ёсць падстава аспрэчваць. Гэта — адна з асноўных небажанняў, якая падпілювала экранізатару. Траякураў, траякураўшчына выпісаны Пушкіным ярчай і, паводле вызначэння Бялінскага, з «ужасаючай вернасцю». Падобнае размеркаванне фарбаў адбылося і ў фільмах. Найперш

кошы не надта высокага густу. Траякураў пахваліцца сваёй сабакарнай. Дуброўскі, ведаючы нораў суседа, заўважае: «Сабакарня цудоўная, наўрад ці людзі вашы жывуць таксама, як вашы сабакі». Пасля — паслугаства Парамона, кпіны з беднасці Андрэя Гаўрылавіча, хуткі ягоны ад'езд, патрабаванне Кірылы Пятровіча вярнуцца.

З гэтага пачаўся асноўны канфлікт. Рашэнне Траякурава адняць у Дуброўскага маентак

больш значнага тургенеўскага рамана, нібы мімаходзь прызнаўся, што на гэты раз яму хацелася не столькі наблізіцца да Пушкіна, колькі паспрачацца з ім. У чым жа? У абмаляўцы Траякурава і траякураўшчыны? Бадай, так, хоць пісьменнік больш сакавіта апісаў Траякурава ў параўнанні з Дуброўскім. А калі ўлічыць асобу акцёра, што выканаў ролю ў тэлефільме, ягоны адкрыты тэмперамент, дык атрымаецца: га-

тэатра У. Богін. Гэта была знаходка і адкрыццё рэжысёра В. Нікіфарава. Доўга, пакутліва ён шукаў выканаўцу ролі Уладзіміра Дуброўскага. Шукаў не сярод «зораў», а сярод маладых артыстаў, за якімі яшчэ не цягнуцца «шлейф» штампаў. Пахвальны прынцып, ім кіруюцца звычайна тыя пастаноўшчыкі, якія адчуваюць у сябе здольнасць «ляпіць» вобраз. Выбраўшы маладога маскоўскага акцёра М. Яфрэмава (сына вядомага А. Яфрэмава), В. Нікіфараў спадзяваўся, што разам яны створыць вобраз яркі і не хрэстаматыйны. Спадзяванні здзейсніліся толькі часткова. Экранны Дуброўскі выклікае давер як чалавек, які вымушаны рабіць учынкі, не ўласцівыя яго натуре (паліць бацькоўскі дом, выдаваць сябе за француза Дэфоржа, каб патрапіць да Траякурава, адпомсціць крыўдзіцелю бацькі: атаманства над разбойнікамі таксама не прыносіць яму задавальнення).

Каханне да Машы — тое адзінае светлае, дзеля чаго яшчэ варта жыць. Ролю акцёр «праводзіць» роўна, адпаведна сітуацыям, выкладзеным у сцэнарыі. І з М. Зудзінай (Марыя Кірылаўна) Яфрэмаў-малодшы, як кануць, «у пары». Знешне і ўнутрана яны стасуюцца адзін да аднаго, узнікае хваляванне за іх лёс. І усё ж застаецца незадаволенасць, пачуццё нахшталт таго, што табе абяцалі сустрэчу з вобразам прывяма нечананым, а прадставілі толькі абрыс. Відаць, унутраныя свавольствы акцёра абумовілі змяшчальную інертнасць. Апрача таго, здымаючы з Дуброўскага рамана сентыментальную афарбоўку, рэжысёр і акцёр не знайшлі іншых якасцей, каб галоўны герой прадстаў перад глядачом асобай неардынарнай.

— Не ў сіле бог, а ў праўдзе, — помніць пра гэта завяшчаў сыну Андрэй Гаўрылавіч. Сцэна знята сярэднім планам, сэнсавы акцэнт зроблены мантанна-гукавой паўзай. Яна не выпадаковая: рэжысёру патрэбны быў пачатак працэсу, які працягнецца і за кадрам. Яго можна вызначыць як усведамленне Уладзіміра Дуброўскага, што нават справядліва помста — не шлях для знішчэння зла. Тут адзін з вельмі важных для аўтараў фільма момантаў, каб у фінале «высакродны разбойнік» адмовіўся ад гонару ім звацца.

На перакрываванні асноўных ліній кінаапаўдання — дачна Траякурава Маша, Мар'я Кірылаўна. Яна вылісана Пушкіным у стылі памесных сціпрых прыгажунь, што атрымалі добрую адукацыю і заўсёды слухаліся бацькоў. Яны здольныя на ра-

мантычнае каханне, здольныя «згубіць галаву» і кінуцца за каханым. Калі ж такая волянасць не пройдзе — змірацца з лёсам, што правызначылі бацькі. М. Зудзіна такой і іграе Машу. Бацька не паспаўваў яе малітвам і прымусіў пабрацца са старым князем Вярэйскім. І яна скарылася. Такая па-норліваць, вядома, не ў духу сучасных эмансціпаваных жанчын, але экранізатары былі абмежаваны сітуацыяй першаасновы. Перайначылі яны толькі самога жаніха: у выкананні А. Рамашына ён не столькі стары валацуга, колькі прыстойнага выгляду драпежнік, які можа і характар праявіць. Калі Дуброўскі з Грышкам і Цімохам даганяюць шлюбную карэту і прапаноўваць Машы пакінуць яе, — Вярэйскі страляе ў Дуброўскага.

З павагай і адчуваннем выпісаны ў Пушкіна дваровыя, слугі, адным словам, просты люд. Экранізатары старанна пераніфікавалі акружэнне Траякурава і Дуброўскіх, стварыўшы выразныя вобразы — тыпы. Праз іх раскрываецца сацыяльны падтэст твора.

У ВОГУЛЕ фільм паводле пушкінскага «Дуброўскага» — работа кінемаграфістаў — прафесіяналаў. Сцэнарысты і рэжысёр, апэратар Э. Садрыеў, мастак У. Дзяменцеў запэўнілі экранную прастору рэчамі, пейзажамі, што арганічна стасуюцца з апісанымі ў апавесці часам і падзеямі. Перабор красамоўных штрыхоў адчуваецца толькі ў сцэнах суда, прыходу судовых чыноўнікаў у дом Дуброўскага. Настойліва каркціраваў вобраз засядацеля Шабашкіна артыст У. Конкін. Такім яго выводзіў і Пушкін. Але экран яшчэ больш агаліў Шабашкіна і прыкметна спрасціў.

Зводзячы асноўныя кампаненты і асаблівасці абодвух вярвянтаў экранізацыі да адзінага выніку, можна адзначыць, што карацейшы з іх больш дынамічны і стылістычна вытрыманы. Чатыры серыі для тэлебачання падаюцца занягнутымі, з нястачою ўнутранай энергіі для працяглага дзеяння. Але пад цітр «канец фільма», падумалася: дарма Бялінскі прапракаў Пушкіна сентыменталізмам. Сентыменталізм не перакаджаў пакаленням спачуваць і суперажываць. Так было пры ранній экранізацыі, цяперашняя — больш рацыяналістычная. Які час на дварэ, такі і ракурс чытання класікі...

Ефрасінья БОНДАРАВА,
доктар філалагічных навук.

Кіно

Час працытання класікі

Героі А. С. Пушкіна на «Беларусьфільме»

таму, што сілы выканаўцаў роляў, так бы мовіць, не адпавядалі адна адной: ва У. Самойлава (Траякурава) — за плячыма дзесяткі вобразаў рознага плана і маштабу, у М. Яфрэмава — дэбют.

Аднак вернемся да намеру, з якім кінемаграфісты ажыццяўлялі экранізацыю. Рэжысёр В. Нікіфараў на прэм'еры сказаў: «Мы стваралі наш фільм як пратэст супраць вандэлі». Слова гэта тады часта мільгала ў друку, гучала з тэлевізійных экранаў — грамадскасць пратэставала супраць беззаконня. На хвалі працэсу дэмакратызацыі грамадства выкрыццё самадурства павятовага памешчыка, адстаўнога генерала-аншэфа Кірылы Пятровіча Траякурава ўспрымаецца не проста як экскурсе ў гісторыю — адчуваецца павяз часоў.

Асноўныя дзеючыя асобы прадстаўлены ў садзе і доме Траякурава (у тым ліку князь Вярэйскі, якога Пушкін уводзіць у дзеянне пазней). Сутыкненне Траякурава і яго суседа (сябра па ранейшай ваіскавай службе) адбываецца пасля таго, як кінакамера «суправадзіла» глядача па прадметах рас-

на экране выглядае недастаткова матываваным. (Заўважу ў дужках, што ў фільме быў яшчэ эпизод вырубкі траякураўскімі парабкамі бярозавага гаю, які належаў Дуброўскаму). Экран увогале мае ўласціваць узбуйняць рэчы, фігуры, але ён менш прыстасаваны да паказу патаемных матываў учынкаў. Гэта неаднойчы адчуваецца ў экранізацыі, і тады даводзіцца па памяці ўзнаўляць вузлавыя моманты літаратурнай першаасновы. Без такога звароту, напрыклад, цяжка зразумець паводзіны судовых чыноўнікаў.

Аднак няма плёну супастаўляць напісанае і паказанае. Экранізатары ў наш час так вольна ставяцца да першакрыніц, што ўжо не лічыцца за грэх «пераніцаваць» вобраз, «перайначыць ідэю»... Пройдемся лепш па асноўных лініях і перакрываваннях фільмаў. Паслядоўнасць іх аднолькавая і там, і там. Толькі ў тэлевізійным — эпизоды больш разгорнутыя, чым у кінаварыянце, аднак з захаваннем асноўных дыялогаў.

На адной з дыскусій з гледачамі В. Нікіфараў, тактоўны і ўдумлівы інтэрпрэтатар най-

лоўны герой экранізацыі не Дуброўскі або Дуброўскія. Па мастацкім патэнцыяле, пераканаўчасці герою У. Самойлава мог бы пасляхова супрацьстаяць герой прызнанага майстра сцэны К. Лаўрова. Аднак... Яму не хапіла ўчынкаў, дзе маглі б праявіцца апісанія Пушкіным асаблівасці былога гвардыі паручніка з даўняга дваранскага роду, хоць у тых нямногіх эпизодах, дзе прысутнічае стары Дуброўскі, артыст усё ж змог паказаць асноўныя яго рысы — высакародства і бездапаможнасць перад несправядлівасцю.

Паказальнік мастацкага выніку экранізацыі — вобраз маладога Дуброўскага. Хоць фільм для кінаэкранаў і называецца «Высакродны разбойнік Дуброўскі», рэжысёр не ідэалізуе галоўнага героя, а пад канец дзеяння даводзіць, што шлях разбою і помсты — згубны (гэта разумее і сам Уладзімір, пакаючы сляны, што былі з ім). Тут яшчэ адна «змычка» даўняй гісторыі з сучаснасцю. І усё ж цэнтральны вобраз застаецца недапраўленым.

Успамінаю, як паступова, з эпизода да эпизода ўзрастала цікавасць да Базарава, якім яго адчуў і прадставіў малакаму тады вядомы артыст Маскоўскага акадэмічнага Малога

ВЕЧАР ДЗВЮХ ПРЭМ'ЕР

Памятаеце ліпеньскую нататку пра «валютную оперу»? Гэтак назвалі мы аднаактовы спектакль «Маддалена», паведамліўшы чытачам пра яго рэпетыцыі ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР. Мінула зусім нямнога часу, і адбылася прэм'ера «Маддалены», ранняя опера С. Пракоф'ева, была паказана ў першыя дні новага сезона. Нагадаем, што гэта першая ў Савецкім Саюзе пастаноўка малавядомага твора, з якога, як сцвярджаюць даследчыкі, пачынаўся пракоф'еўскі музычны

тэатр. Ажыццявілі яе дырыжор А. Анісімаў, рэжысёр-пастаноўшчык С. Штэйн, мастак Л. Ганчарова і Э. Грыгарук (касцюмы), хормайстар Г. Луцвіч. Кансультант спектакля музыказнаўца Н. Саўкіна выступіла з уступным каментарыем. У ролях Маддалены, Джынара і Стэньх гледачы пабачылі Н. Рудневу, І. Шупеніча і заслужанага артыста БССР Ю. Бастрыкава.

Аднак «Маддалена» — не адзіная прэм'ера, паказаная ў той вечар. Яго прадоўжыла опера Д. Меноцці «Медыум»,

якая дасюль існавала — ужо тры гады — на падмоствах мінскага Клуба сяброў оперы. Мы неаднойчы пісалі пра гэту пазатэатральную работу нашых артыстаў, якую яны паказвалі ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў, у акцёрскіх дамах Куйбышава, Вільнюса, Масквы. На вялікай сцэне «Медыум» увасобілі дырыжор М. Калядка, рэжысёр С. Штэйн, мастак Я. Ждан і ўжо знаёмы ансамбль салістаў (у партыях мадам Флары і яе дзяцей — В. Цішына, Т. Кучынская, С. Гаўрыленка).

Вечар прэм'ер завяршыўся гаворкай у тэатральнай гасцёўні. Тут, 'проч мінчан, гасцей з Масквы і Ленінграда, прысут-

нічалі імпрэсарыю з Заходняй Германіі пан Фэйт і містэр Р. Свіфт са Злучаных Штатаў Амерыкі, аўтар кнігі пра С. Пракоф'ева (ён спецыяльна прыбыў у Мінск на прэм'еру «Маддалены»). Замежныя госці адзначылі, што ў тэатрах Еўропы і Амерыкі багата оперных зорак, але там страчана ансамблевае спяванне, якое захавалася толькі ў Савецкім Саюзе. Яны адзначылі гэтую вартасць і ў спектаклях беларускага тэатра, а таксама вылучылі цёплае гучанне аркестра. Сярод выканаўцаў асабліваю ўвагу прыцягнула В. Цішына, у абліччы якой спалучыліся вартасці і спявачкі, і актрысы.

НАШ КАР.

Маддалена — Н. Руднева.

Сцэна са спектакля «Медыум» (у цэнтры мадам Флора — В. Цішына). Фота А. ХАРКОВА.

Г. ГЛУШЧАНКА,
член праўлення,
старшыня камісіі
музыказнаўства СК БССР.

МІЖ БЫЛЫМ І НАСТУПНЫМ

(Пачатак на стар. 5).

прызнаваў Шэкспіра, а я не прызнаю Коласа?.. Ну, хіба што па такой...

МАРАЛЬНЫ пафас нашай літаратуры і мастацтва ўсё яшчэ недастаткова высокі. Гэта асабліва бачна, калі параўнаць з класікай. Мала ў нас, напрыклад, кніг, якія па сапраўдному здольныя растрывожыць сумленне, абудзіць пачуццё сорама, прымусіць задумацца: «какі так я жыў на гэтым белым свеце?» З твораў апошняга часу не задумваюцца назаву хіба што «Сумны дэтэктыў» В. Астаф'ева... А між тым наш чытач усё яшчэ ўспрымальны да «мастацка-маральных ін'екцый» — хаця і ў не такой ступені, як калісьці як бы нам хацелася. Веру, што яго душа здатная на самаачышчэнне і на адраджэнне, што яе можна «данаць», дастаць да дна і перавярнуць, — толькі які для гэтага патрэбен талент і якая грамадзянская пазіцыя!..

МЯРКУЮЧЫ па настроях, сёння бадай што нікога не задавальняе маральны клімат нашай літаратурнага асяроддзя. Не падабаюцца пэўныя нормы, звычкі, звышнормы. Добра — што не падабаюцца. Бо гэта значыць — руціна абывацкі да канца нас яшчэ не адолела. Спрабуючы і высветліць прычыны, знайсці вінаватых. Добра — што спрабуючы. Бо сапраўды: не сам жа сабой клімат, які нас не задавальняе, ствараецца.

Ну дык і хто ж яго, гэты клімат, усталёўваў?

Хто ж гэтыя заганныя нормы насаджаў?

Хто пляскаў у ладкі, што ў нас усё добра і нават выдатна?

Хто канікрэтна праводзіў у жыццё погляды, якія сёння можна вызначыць як досыць мутныя, хто даражыў ідэйнымі перакананнямі, якія на пярверку аналізавалі досыць хісткімі, хто кіраваўся маральнымі пастулатамі, якія іначай як беспринцыпнымі і амаральнымі не назавешь?

На вялікі жаль, пэўныя канкрэтныя імёны не называюцца. Значыць — што? Вінаваты ўсе разам, агулам? І ўсе ў аднолькавай меры?

Хто, напрыклад, пладзіў падхалімаж у крытыцы? Хто акружаў сябе крытыкамі-пажамі і збрывосцамі, што спыталіся на выперадкі біць у літаўры «гром победы раздавайся»? Яшчэ раман у часопіснай карэнтуры, а ўжо рэцэнзіі на яго гатовы, ідуць у друк: каб хаця хто-небудзь не апырэдыў і не скажаў праўду, што новы твор таварыша Масіўнага — так сабе, сярэдне-ненькі. Але ж скажаць праўду не позна ніколі; вядома, выкажана сваёчасова, яна прыносіць карысць непараўнана большую; ды што ж рабіць, калі мы так прывыклі з ёю спазняцца. Пройдзе час, і пра тое, што падавалася алілуйшчыкамі як шэдэўры, будуць гаварыць іранічна. Як гаворыцца сёння пра многія творы канца саракавых — пачатку пяцідзясятых.

КОЛЬКІ ўжо вучыла гісторыя: калі ты, будучы пісьменнікам, займаеш высокую, уперывую пасаду — не вер крытыкам-падхалімам, якія ўсюды і скрозь узносяць да нябёс твае кнігі і тваё імя. Не вер, бо яны хлусяць. Сыдзеш з пасады — і ад тваіх фіміямшчыкаў след прастане. І ты вельмі скоро ўбачыш, які ты «вялікі і таленавіты майстар». Нягледзячы на тое, што ты столькі зрабіў для іх добра, — яны няўдзячна павернуцца да цябе спіной і зыскаюць, як гадзюкі. Але ты будзеш сам вінаваты: ты іх несправядліва падтрымаваў, не па заслугах даваў ім

зьяленую вуліцу, незаконна надзяляў матэрыяльнымі дабротамі. Ты бачыў, што яны падхалімічаюць перад табою, ды, відаць, табе было прыемна...

Вось і шанюны Імярэк скардзіцца ў «Дзённіку», што яму здраджваюць былыя сябры і вучні... Здраджваюць, ка-нешне! Таму што яны не былі тваімі сапраўднымі сябрамі. Яны былі і засталіся фальшыўцамі, шанюны! І не толькі ў дачыненні да цябе. Яны фальшыўцы наогул. Таму што яны — падхалімы. Мог бы гэта і прадбачыць, шанюны!..

МЫ МАЛА ПАПРАВІМ становішча ў эстэтычным і маральным выхаванні моладзі, калі самыя першыя кнігі дзятвы — бункары і чытанкі — не вызвалілі ад аўльгарна-кан'юнтурных, антымастацкіх «тэкстаў» і рашуча не павернемся ў гэтай справе да літаратуры сапраўднай — чалавечнай, мудрай, глыбока-змястоўнай, багатай на прыгожыя вобразы і яркай па мове. Чаму гэта так важна? Ды таму, што не толькі высокая паэзія, але і прымітыўная лухта лёгка западае ў дзіцячую памяць і пакідае ў ёй след нярэдка на ўсё жыццё, — вытравіць яго пасля, як правіла, вельмі цяжка. Псаванне мастацкага густу дзіцяці — рэч асабліва небяспечная. Маленькі чалавек — калі пазней не перавучыцца — уаходзіць у дарослае жыццё з уяўленнем, што вольна гэта і ёсць сапраўдная паэзія, мастацкая літаратура... Нядаўна я зноў перагараў беларускія бункары — даваены, па якім вычуўся ў 1938 годзе сам, і першых пасляваенных дзесяцігоддзю... Цяжка на душы стала. Да якой жа «педагогікі» мы былі апусціліся! З вышын, пазначаных імёнамі Ушынскага і Талстога, Коласа і Цёткі...

Вядома, былі ў чытанках і шчаслівыя выключэнні. Можна, яны і ратавалі нас, перабівалі і перамагалі ўсю тую «высокадэйную» нядобіцу? У час ваіны, помню, упершыню давялося прачытаць урывак з «Новай зямлі» — «Раніца ў нядзельню»: захапленню не было мяжы...

Як горна, што дзесяткі гадоў у першых дзіцячых падручніках па літаратуры было столькі выпадковага, кан'юнтурнага, прымітыўна-ілюстрацыйнага... І гэта пры такіх багаццях нашай паэзіі і прозы, нашага нацыянальнага фальклору!..

ПІСЬМЕННІКІ пастаўлены ў прыніжанае становішча ў выдавецтвах. Нярэдка яны вымушаны трымацца як жабыракі-папрасіцы, дагаджаць і падлізвацца — каб, крыў бог, не ўгнявіць таго, ад каго залежыць выданне кнігі, і яе аб'ём, і якасць афармлення, і многае іншае. Яны трымаюцца так, як быццам нешта даюць пісьменніку са сваёй уласнай кішэні, як быццам ашчасліўліваюць міласцінай. Таму і прымушаюць насуперак волі аўтара рабіць праўкі, мяняць словы, выкідаць радкі, строфы і цэлыя вершы або старонкі прозы, што ведаюць: а дзе ж ты дзенешся? Ты цалкам залежыш ад нас. Іншага месца, дзе б ты мог выдацца, няма... Так, стукнуць дзвярыма і пайсці да другога выдаўца пісьменнік не можа. Значыць, трэба, шляхам дэмакратызацыі выдавецкай справы, дабівацца такіх перамен, каб пісьменнік цалкам адказваў за напісанае ім, каб ніхто не дыктаваў яму — як можна, а як не можна, каб да яго былі адносіны ў вышэйшай ступені паважлівыя. Як і павінна быць у цывілізаванай, культурнай краіне. Праўда, у самы апошні час сітуацыя, здаецца, пачала мяняцца ў лепшы бок. Дай жа

божа! — як-то кажуць, уздыхнушы, людзі.

ІСЦІНА пазнаецца ў параўнанні... Сёе-тое лепш бы не параўноўваць, а то ад крыўды задумвацца можна... Ёсць на свеце краіна Балгарыя — славянская, як і Беларусь, і па насельніцтву роўная Беларусі, і гістарычным лёсам падобная... Дык вось балгары, як і ўсе добрыя людзі ў свеце, выдаюць на роднай мове перакладную літаратуру. Колькі? Нам, беларусам, такая колькасць і не сілася. Агулам кажучы — перакладаецца і выдаецца ўсё, што мае больш-менш значную мастацкую вартасць — і з класікі, і з сучаснай літаратуры. Прайлюструю толькі на адным прыкладзе. Жорж Сіменон — не самы любімы і пашаноўны ў Балгарыі замежны пісьменнік, а яго творы на балгарскай мове выходзілі асобнымі выданнямі — з 1939 па 1987 год — дзевятнаццаць разоў! Жорж Сіменон — на балгарскай — дзевятнаццаць выданняў! А ў Беларусі — на беларускай? Адна апавесць у калектыўным зборніку... Дык ці будзем пазнаваць ісціну ў параўнанні? Будзем. У суседняй Літве з 1940 па 1986 год выдадзена больш за 10 тысяч кніг мастацкай літаратуры, з іх — 54 працэнты складаюць пераклады (звесткі ўзяты з газеты «Правда» за 15 чэрвеня 1987 г.). 54 працэнты — гэта каля 6 тысяч кніг. За сорак шэсць гадоў. Прыкладна — па 130 кніг на год, у сярэднім.

Ну, а колькі ж выдалі мы ў Беларусі за гэтыя самыя сорак шэсць гадоў? Прыкладна — па тры тысяч літоўскіх? Няцяжка падлічыць, ведаючы, што была доўгая паласа часу, калі ў год мы выдавалі па тры, і па сем, а то і зусім адну... У апошні час выдаём у сярэднім каля дваццаці перакладных кніг у год. Зрух, вядома! І аднак жа — якая беднасць! Якая ганьба і сорам!..

Дарэчы, па становішчы ў галіне мастацкага перакладу можна мернаваць і аб тым, наколькі высокае ў нас, беларусам, пачуццё нацыянальнай годнасці. Мы прыніжаны, як жабыракі, і пры гэтым яшчэ чакаем і хочам, каб нас паважалі. Год назад у выдавецтва «Мастацкая літаратура» быў нейкі чыноўнік з Масквы, з Дзяржкамвыда, і зрабіў заўвагу, што мы ў Беларусі занадта шмат выдаём балгарскіх кніг. Дазнаўшыся пра гэта, я доўгі час хадзіў з пачуццём, пра якое кажуць: не ведаю, што рабіць: ці плакаць, ці сміяцца... Удумацца толькі: мы злоўжываем выданнем балгарскай літаратуры! Балгары кожны год выдаюць пяць беларускіх кніг. А мы — балгарскіх? У лепшым выпадку — у год адну. Вось такая ў нас з братамі-балгарамі арыфметыка. Але што гэта значыць? А значыць гэта вольна што. Мы прыехалі ў госці. Для нас — багатае застолле, яды і пітва ўсялякага. Праз нейкі час тыя, у каго мы гасцілі, прыехалі да нас. А мы ім — адзін чаён на стол, ці толькі вады напіцца... Але хто так рабіць? І як называюць тых, хто гэтак рабіць?..

НАТУРАЛЬНАЕ ВЫДАННЕ замежнай мастацкай літаратуры на беларускай мове спынілася паўстагоддзя назад — у сярэдзіне 30-х. Натуральнае — значыць, у такім выбары імён і твораў (на лепшых, зразумела) і ў такім аб'ёме (як мага большым), каб гэта перакладная літаратура магла заняць прыкметнае месца ў духоўным жыцці беларускага народа, каб яе прысутнасць адчувалася ў культурным побыце жыхароў рэспублікі, каб яна актыўна ўдзельнічала ў маральна-эстэтычным выхаванні чытачоў, асабліва — маладых, школьнікаў. Карцей кажучы, каб і ў нас было так, як ва ўсіх цывілізаваных, культурных краінах свету. Як там, дзе разумець, што без далучэння да мастацкіх скарбаў іншых краін і народаў свая нацыянальная духоўная культура арганічна развівацца не можа. Разуме-

ць — і на практыцы зрабілі гэта разуменне прыняцовай дзяржаўнай палітыкай у сферы культуры, асветы і кнігадрукавання.

Дык вось, да сярэдзіны 30-х гадоў такая дзяржаўная палітыка, хаця і з пэўнымі абмежаваннямі, праводзілася і ў нас, у Беларусі. Абмежаванні датычылі перш за ўсё выдання замежнай навуковай літаратуры, мастацкай жа перакладалася параўнаўча многа. А пасля — з гэтага параўнаўча многа не засталася амаль нічога. Па зразумелых прычынах: калі наогул быў узят курс на «зліццё» нацыянальных моў і саміх нацый — дык які тут можа быць клопат пра развіццё беларускага мастацкага перакладу? Пра якое выданне навуковых кніг замежных аўтараў можа быць гаворка? Думайце, таварышы пісьменнікі, аб тым, каб патрошку і самі пераходзілі ў сваіх пісаннях на рускую мову. А то — толькі разнабой ды непісьменнасць плодзіце...

Так і цягнулася гэта новая выдавецкая палітыка аж да нядаўняга часу. Цэлага паўстагоддзя! Сёе-тое з перакладаў выдавалася — хоць адна, хоць тры, хоць пяць кніжак у год, — але без ніякай сістэмы і агульнай культурнай канцэпцыі, найчасцей — або штошэ зусім выпадковае, або афіцыйна-паказушнае, для дзяржаўнага прэстыжу, у сувязі з якім-небудзь вялікім літаратурным юбілеем ці чарговай дэкадай культуры. Пэўныя змены ў лепшы бок абначыліся дзесь у сярэдзіне 70-х, калі пачалі выходзіць штогодні перакладной літаратуры «Далаягляд», серыйныя выданні «Паэзія народаў свету», «Паэзія народаў ССРС» і інш. Хоць і вельмі малымі крокамі, але справа пайшла наперад. Галоўнае — паявілася прадуманасць, сталі вырасоўвацца разумныя прычынны... Нядаўна зацвердзілі план выдання сусветнай класікі ў ста тамах... Як-то кажуць — зусім веселай робіцца. Але «паказушнасць» далёка яшчэ не пераадолена. І самае крыўднае — беларускія школьнікі па-ранейшаму не атрымліваюць на роднай мове шэдэўры сусветнай дзіцячай літаратуры. Гэта — не адна сотня кніг, любімых у дзятвы любой краіны. Хто пазбавіў гэтай радасці, гэтага чытацкага шчасця беларускіх дзяцей — адказу пакуль няма. Не ведаем. Але ж аднойчы ўсё-такі даведаемся, ці не праўда?..

КОЛЬКІ ЗА ЖЫЦЦЕ даводзілася чытаць высокапафасных вершаваных радноў, наштат: «О, зямля, Айчына наша, тваіх багаццяў не злічыць — тваіх лясоў, азёр і рэк!..» Дзесяткі гадоў з дня ў дзень грымела ў краіне гэта бяздумна рыторыка пра нашы нібыта незлічоныя багацці. Грымела і, на вялікі жаль, да канца яшчэ не адгрымела. Падобная, я скажаў бы — вельмі шноднай, траскатнай чучэца яшчэ нямала і сёння. Забароны ў сферы мастацтва наогул указам не ўстанаўліваюцца, але, на маё перакананне, паяўленне ў друку, на радыё і на тэлебачанні такой «патрыятычнай паэзіі» трэба катэгарычна забараніць. Гэта — ідэйна шнодныя творы. Яны заахвочваюць варварскія адносіны да прыроды, да яе лясных, водных, выкапнёвых і іншых сыравінных рэсурсаў. Яны выхоўваюць бяздумна-паразітныя настроі і спосаб гаспадарання на зямлі. Пафас патрыятычнай паэзіі сёння павінен быць процілеглы: у абарону зямлі і ўсіх яе багаццяў, якія — і не бяздонныя, і не бясконцыя. Не бачыць і не разумець гэта — злачынна.

ЛІТАРАТУРА жыве і трымаецца праўдай. Без праўды яна зіпае, як рыбіна, выкінутая на пясок, што толькі разводзіць шчэлепы і бездапаможна канае. Без праўды літаратура траціць голас і няме. Яна пішацца і выдаецца, але яе ніхто не чуе — да чалавечага сэрца яна не даходзіць.

1985—1988.

1.

ШОУ канец шасцідзясятых. У асяроддзі літаратараў сталіністы бралі верх і паступова выгызалі ўсё перадавое, што ўзраділі XX, XXII з'езды. Быкава і яму падобных штодзённа малацілі ды ганьбілі мінскія і маскоўскія газеты. Па бібліятэках знялі некаторыя яго творы. У Гродне пачалася расправа над некаторымі яго сябрамі.

Першага выключылі з партыі ды пазбавілі звання дацэнта Барыса Клейна. Аўтара папулярных кніжак, папулярнага лектара таварыства «Веды» звольнілі з працы ў медінстытуце і адправілі юрысконсультам на базу гародніны. З-за дрымучай сваёй абмежаванасці мясцовыя кіраўнікі палічылі яго ідэйным нахліцелем ды галоўным вінаватцам таго, што Быкаў у творах такі рэзкі.

Клейну «прышылі» антысаветызм. Падлавілі на фразях тыпу «кансерватыўныя, застарэлыя і няздольныя ўжо да нічога крамлёўскія кіраўнікі, «мацёрыя сталіністы», якімі ён карыстаўся на лекцыях перад студэнтамі, таму яшчэ і выключылі з партыі. Член бюро гаркома Генадзь А., зняважліва празваны ў горадзе проста Генкам, адбраючы білет, заглянуў у яго туды, дзе адзначаюць суму партузносаў, і са зларадным задавальненнем аб'явіў:

— Ну, цяпер ты столькі атрымліваў, вядома, не будзеш! А са мной падзеі разгортваліся гэтак.

Паклікаў мяне сакратар абкома партыі па прапагандзе ды паставіў пытанне рубам: ты, камуніст, думаеш крытыкаваць Быкава за ачарненне савецкай рэчаіснасці, ці не думаеш? Пачаў я даводзіць, што Быкаў піша агоненымі нервамі, у яго аповеснях і апавяданнях суровая праўда жыцця ў спалучэнні з любоўю да чалавека і болей за Радзіму, што ён сам, хоць і беспартыйны, піша з чысцейшых партыйных пазіцый, што за ім будучыня, таму аўтара такога не крытыкаваць трэба, а вылучыць на Дзяржаўную прэмію.

Сакратар мяне абарваў: — Яшчэ і прэмію яму? За тое, што піша? Пішам мы ўсе — у тым ліку і я! А наконт партыйнасці мы разбіраемся лепш! Значыць, удзельнічаць у перавыхаванні Быкава адмаўляешся? Што ж, наракай на сябе. Знойдзем матэрыял і з табой зрабіць тое самае, што з Клейнам. Аддзелім ад яго абодвух — адумаецца і ён!

Неўзабаве навіна — КДБ вядзе допыт знаёмых, корпаецца ў маёй біяграфіі. Папярэдзілі Максіма Танка, каб спатрабаваў ад мяне заяву аб звальненні з пасады сакратара гродзенскага аддзялення СП БССР. Апрача «Нового мира», усе рэдакцыі вярнулі мне рукапісы...

Паперы тыя няхай паляжаць, а заявы такой не падаюць — дудкі!

Адным словам, я яшчэ думаў, — пранясе. Наконт сваёй пасады пэўны быў. Маё ж адзясненне — лепшае ў рэспубліцы, кіраўніцтва не нахваліцца. І з біяграфіяй у мяне — парадок, у часы выпрабаванняў на печы не ляжаў.

Пэўнасць мая была дарэмная.

Нечакана склікалі сакратарыят, і той, быццам бы за развал работ, мяне з пасады звольніў.

А падзеі яшчэ толькі набіралі разгону. Аднаго дня нейкі камандзірскі бас надтрэнутым голасам па тэлефоне загадаў:

— Каршук? Спряхь самлэ дат! Спряхь немедленно! Вынеси его из дому к чертовой матери!

Правакатар ці прыяцель? Я не ведаў, а спытацца няма ў каго. Ледзь дачакаўся вечара, каб папкі з рукапісамі Гінзбург, Бека, Салжаничына, лісты з выступленнямі Сахарова, Некрыча, Еўтушэнкі вывалачы з дому ды ўтапіць у Гараднічанцы.

Тым часам пайшлі тыдні, месяцы — цягучыя без працы ды мажлівасці друкавацца. Нарастала трывога. Тут яшчэ першы сакратар гаркома шапнуў — завялі кампрамат на мяне і ўжо даведку пішучы для выключэння з партыі.

шэўныя мазалі. Страх некуды падзеўся, я нават адчуў асалоду вадзіць яго за нос.

Аднак хітрыкі мае, падобныя таму, што маўляў, зямлі і праўда было ў нас толькі 18 га, астатняе — балота, не дапамаглі.

Не абышлося і без сумніўных прыёмчыкаў.

У 1943 г. за сувязь з партызанамі мы з братам трапілі ў лагер смерці Штутгоф. Як і ва ўсіх канцлагерах на тэрыторыі карэннай Германіі, у Штутгофе арыштанту можна было атрымаваць харчовыя пасылкі і

свяціўся бадзёрскаю і аптымізмам. Прывалок каньяк. Югаслаўскі прадукт са стракатымі наклейкамі быў у такім адмысловым ды элітаным упакаванні, што аж дзіва брала, — кніжкі б так выдавалі! Сябры адкаркавалі бутэльку, сабраліся цікава прывесці рэштку дня, а мне, абсалютна непітушчаму, стала сумна, я выйшаў на калідор.

Там адразу наляцеў на Валодзьку Сапожнікава — былога курсанта. Толькі ў эпоху галаснасці з «Літэратуркі» я даведаўся, што за кулацтва ён

малы. Маўляў, тады адразу ад мяне адстануць і па партыйнай лініі, і па судовай, і КДБ, бо, паводле нашай Канстытуцыі, на такіх людзей справы заводзіць сіхто не мае права.

Васіль пачаў угаворваць: — Аляксей, згадкай! Бо пасадзяць! Сядзеў у польскай турме, нямецкай, запыкуць яшчэ і ў нашу. Навошта табе гэта пад старасць? Аблажылі цябе з усіх бакоў, другога выйсця не маеш.

Куранёў дадаў: — У Маскве некаторыя так ратуюцца — ходзяць з гэтакімі білетамі, і ніхто палцам іх не крае. А там, мажліва, усё пераменіцца, і паперку выкінеш.

Жонка яго, Галя, адразу пачала загінаць пальцы, пералічваючы прозвішчы маскоўскіх літаратараў, якім ужо гэтак дапамаглі.

— Во, чуў, што Грыша са сваёй Галінай кажучы? — падсумаваў Быкаў.

Вядома, прапанова сяброў ішла ад спагады ды чыстага сэрца, толькі ж я ведаў адразу, — на яе не згаджуся.

Складаная натура чалавек. Здавалася б, вазьмі такую даведку, вяртайся дамоў ды рабі кпіны са сваіх ворагаў. Але ж з усіх прыкрасцей я не любю адчуваць сябе абсмяяным. Ды не я адзін. Што, потым хадзі з кляймо дыпламаванага прыдурка ў кішэні? А як глядзець у вочы дзецім, жонцы, сваякам?

3.

Не дабіўшыся адразу ад мяне згоды, сябры для вырашэння сакраментальнага пытання далі мне тэрмін суткі ды завялі гутарку.

Высокі, хударлявы і даўганосы мужчына ў росвіце сіл, якім быў медык, падаеў, колькі ў псіхіятрыцы сядзець людзей па палітычнай прычыне альбо з-за таго, што не паладзілі з начальствам. Гэта мяне вельмі ўразіла. Чуў такое з перадач па радыё «Свабода», але ж, вядома, не верыў ніводнаму слову. А вось жа, аназаецца...

А медык расказаў: — Ведаеце, у адной з маіх палат сядзець кат. І самы сапраўдны. Васіль Уладзіміравіч, ці не зацікавіліся б вы ім? Хадзем, пакану вам такога, хто пры Сталіне людзей расстрэльваў. Скажу вам, персанаж варты Чэхава альбо Дагстаўскага!

Усе насцярожыліся. — Я дапытваю яго падрабязна, бо апаляеце пра ўсё ахвотна. Шылаў прозвішча, а завучу Мікалаем. Перад вайной скончыў педучылішча. Там здаў норму на «Варашылаўскія стралкі». Паступіў на працу ў высковую шнолку. Працаваў ад дзюцы, і, мажліва, з яго атрымаўся б ладны педагог, ды, на сваю галаву, арганізаваў добрыя стралковыя гурток. Вучні яго так метна стралялі, што ўсе здалі норму, атрымалі таксама значкі імені легендарнага наркомна — панікельванія, з бліскачай чыстонай эманслю. А вясной 1937 года за гэта, цэлым класам трапіў у Маскву на спарбортны ды заняў там прызавое месца.

Школьнікаў адпусцілі дамоў, а настаўніка затрымалі.

Да яго звярнуўся прадстаўнік НКУС, у чым ведаемце тады былі стралкі:

«Малайчына, хлапец, метка смалляць твае гаўрыкі, але найлепш, вядома, ты!»

«Бо я «Варашылаўскія стралкі» ужо тры гады, — пачырванеў Шылаў. «Выда-атна! Ну, а калі б прыйшлося табе гэтак страляць у ворагаў Радзімы, руна здрыганулася б?»

Хлопец адказаў без вагання: «Не!»

«Ты заставайся ў Маскве — мы табе дамо такую магчымасць.»

«У Іспанію пацяляце з Франка ваяваць?»

«Знойдзеце табе ворагаў і дамо магчымасць страляць у іх тут. Паньвіў ў нас, пагаворым потым...»

Шылаў размясціўся ў гасцініцы НКУС, дзе цяпер гатэль «Пекін». Жыве цэлы тыдзень. Да яго ніхто не падыходзіць. Калі ж напамінуў аб сабе, пачуў:

«Нічога, нічога, пагуляй яшчэ ірыць, мы смяжам!»

І зноў выдалі талоны на спаданне, абед і влчэрэ ды грошы на дробныя выдаткі. Неўзабаве паслалі яшчэ на Чорнае мора ў санаторый.

Затым сказаў: «У Варонежы бандыты забілі дзючыну. Адзіная дачка ў бацькоў была, выдатна вучылася, а яны, гады... Траба прывесці ў выкананне прыгавор.»

Убачылі на твары ў хлопца трывогу, супакоілі: «Не бойся, страляць ты не будзеш, — толькі каманду даці, а страляць будзе наму!»

Бандытаў тых чамусьці аказалася пяць. Ад відону акры-

ваўленых целаў яго потым званітавала, але Шылаў пастараўся ўзяць слабе ў рукі, бо новыя слябы пачалі здаекавацца:

«Э-э, хлопці! Ды я такіх героў, ведаеш, як шчоўнаю, — бы семкі!»

«А я бабахну і з першага разу — магіла!»

Мінула пару дзён, і яму на ноч прынеслі працітаць асабовую справу з суда. Далі распісацца ў атрыманні, казалі:

«Табе, «Варашылаўскі стралок». Пазнаёмся, над кім заўтра даведзеца папрацаваць, бо ў цябе нервы слабыя. Нябось, чытаеш газеты, радыё слухаеш ды ведаеш, што ў краіне робіцца? Пара і табе сапраўдныя стаць патрыётам, як вучыць нас таварыш Сталін!»

У той жа папцы была стэнаграма з допыту «ворагаў народа». Нейкі інжынер Захарчанка там на многіх старонках прызнаваўся, як на шахце ў Туле арганізаваў траціцкі-зінюеўскую групу, як рабілі ў шахце абвалы, а потым у Маскве каля Маўзалея з рук англійскіх рэзідэнтаў атрымліваў валюту. І браў усё золатам.

Такое ж гаварылі іншыя падсудныя. А пад канец дакументаў стаў прыгавор — усім расстрэл.

Цяпер Шылаў не мог дачакацца наступнага дня, каб папрацітаць караць здраднікаў самоуму.

Яго залву прынілі без асаблівага здзіўлення:

«Мы такое ад цябе даўно чакалі, бо ведалі, ты — сапраўдны «Варашылаўскі стралок!»

Смяротнікаў было 27. Прывялі іх у падвал дома, дзе апошнім часам Мікалай жыў. Людзямі набілі маленькія каморкі. Адтуль вывалачвалі іх па 4 чалавекі, влзалі назад рукі ды вллі ў бліндаж. Шылаў ім загадаў кіравацца на зямлю тварам уніз.

Адчуваючы лютае абурэнне ад таго, што выцягаў у асабовай справе, з помслівым задавальненнем страляў кожнаму ў патыліцу з наганам...

Ад пачутага ўсе мы анемелі. А донтар хвіліну пакурыў, нервова змяў у попельнічцы недакурак ды працігваў страшную гісторыю:

— Цікавыя разважанні ў гэтага тыпа ад сваёй прафесіі ды тых смяротнікаў. Шылаў мяне пераконаваў: «Думаеце, таное бывала кожнаму ноч? Пра іншых не скажу, а мяне кіналі ў падвал толькі два-тры разы на тыдзень. Ха, некаторыя падлы перада смерцю яшчэ крычалі: «Няхай жыве Сталін!» Чаму? Бо думалі — смалілі па іх халастымі ды страху і гэта ім потым залічыцца. Але мяне на такіх прыёмчыках нельга было купіць, рука не ўдрыгала!»

Цяпер гэты тып у мяне на лязніні. Ноччу спаць не можа — бачыць кашмары. Але ахвотна расказвае кожнаму дробязь са сваёй прафесіі. З балонцы анік не хоча выходзіць — баіцца кары ад сваякоў ахвяр. Не возьмецеся за яго, Васіль Уладзіміравіч? От матэрыял для пісьменніка — каласальны!

Быкаў на прапанову скадзіць у балоніцу да ката толькі скептычна ўсміхнуўся. Напраціўся скадзіць туды ж.

4.

І вось мы пераступаем папору! «Псіхіятрычкі» — адзін, другі, трэці. Дзверы ўсе старанна замыкаюцца на ключ. Нават у калідорах адчуваецца, што ўстанова строга закрытага тыпу, бо служба ўся звінена ключамі, а вонны былі густа закрываны, ад чаго ў пакоях днём гарэла святло.

У ардынатарскай мы засталі сястру — маладою і прыгожае дзючо з ямачкамі на ружо-велькіх шчокках. Урач не без сімптаты ў голасе. Да яе звярнуўся:

— Ну, Марыя Васільеўна, дакладвайце, як правлілі ноч.

— Цудоўна, Максім Валерыянавіч!

— А Напалеон?

— Толькі ірыць падурыў мяне галаву сваімі пражэнтамі дый адстаў. Далей было спакойна, як ніколі. Я падрамаць нават умудрылася!

— Злаўлю, Марыя, і быць табе без прэміі!

— Так вам і папалася! — бліснула яна зубкамі ў гарзлівай усмешцы.

Было відаць, што паміж персаналам галоўны ўрач стварыў людскую атмасферу даверу і шчырасці.

Мы апранулі халаты і пакрочылі ў палату.

У пакойчыку — тыповым для усіх балоніц — сядзеў на лонку замухрышкатавы лысы чалавечак. Твар зморшчаны, вочы напалоханыя, а сам рухавы, як малпа.

Хворы адразу да ўрача: — Добры дзень, таварыш донтар!

— Дзень добры. Як правлілі ноч, Мікалай Іванавіч?

— Кашмар, донтар, і галава... Што таное!

Але хворы на пытанне не адказаў. Толькі скасуваўся на мяне ды як бы ўспомніў:

— Донтар, а сястрычка ноччу спала!

— Хто, Марыя?

— Яна!

— Не можа такога быць!

— Я застукаў яе!

Мы з донтарам перагледзіліся.

(Працяг на стар. 15).

На жыццёвых скрыжаваннях

Аляксей КАРПЮК

ВАРАШЫЛАЎСКІЯ СТРАЛКІ

Наіўныя людзі ўсе падаплекі не ведалі, і народ пачаў тлумачыць падзеі па-свойму.

Раптам напавула палоска, што Быкаў за сваю творчасць атрымлівае ад амерыканскіх рэзідэнтаў долары.

На Клейна казалі, быццам ён у Віцебску расказаў бацькава золата, скванае яшчэ ў дарэвалюцыйныя часы, перавёз у Гродна, дзе яго і падлавілі на махінацыях. Маўляў, покуль што вылецеў з партыі, а неўзабаве стане перад судом.

Аднак найбольш фантастычныя байкі пайшлі гуляць пра мяне. Дапамог першы сакратар гаркома партыі. У дакладах з трыбуны і пры сустрэчах з гараджанамі ён пачаў апавядаць такосе, пра што пішучы толькі ў танных прыгодніцкіх раманых.

Чалавек, які дагэтуль нават сябраваў са мной ды веў вольналюбівыя гутаркі, раптам абвясціў што я — сын мацёрага кулака і здраднік Радзімы. Быццам у вайну вучыўся ў берлінскай школе дыверсантаў, затым немцы заслалі мяне ў партызаны, дзе я выдаў карнікам атрад.

Пасля вызвалення для маскіроўкі быццам ажаніўся на дачце віднага рэвалюцыянера (мой дзець — А. Альшэўскі, расстреляны Сталіным у 1937 г., і праўда, калісьці быў сакратаром ЦК КСМЗБ), а па камандзе ЦРУ нядаўна вынырнуў з падполля ды пачаў муціць ваду.

Прыгожа прыдуманая, праўда?

Такая нагонка неўзабаве дала і плён. Быкаву пабілі вокны. Ад Клейна і ад мяне знаёмых на вуліцы кідаліся ў бакі, нібы ад пракажоных. Ніхто больш мне не звяніў, не прысылаў пісьмаў, а школы, тэхнікумы ды рабочыя інтэрнаты раптам перасталі запрашча на выступленні. Мала таго. Кожны раз на вуліцы я стаў адчуваць за сабой хвост...

Адным словам, закілі мы, бы тыя ігоі. Часамі, як змоўшычыкі, спатыкаліся дзе-небудзь далей ад людзей ды меркавалі — што рабіць.

Нарэшце, ноччу выклікаў мяне на допыт следчы КДБ. Дапытваўся, якія з маіх кніжак найбольш біяграфічныя, колькі сапраўды было ў бацькоў кароў — 2 ці 3, а зямлі — 18 га ці 32. Божы мой, з пункту гледжання глабальнага гуманізму, здавалася б, якая розніца — 2 каровы было ў сям'і ці 3, але ж адразу я ўявіў сабе, як з такой драбязы, здабытай вольным функцыянерам, раздзямць вялікую палітыку, каб мяне дабіць.

Успомніліся часы падполля пры буржуазнай Польшчы ды нямецкай акупацыі. Следчы абудзіў якіясьці старыя ду-

грошы. Маркі на рукі не выдавалі, запісвалі на рахунак вянна, а харчы здорава нам дапамагалі: дзюкуючы ім я і ўцёк.

Падпалкоўнік КДБ Ф. заехаў у Штутгоф і прывёз адтуль фотакопію ведамасці, паводле якой я атрымаў тры разы па дваццаць марак. «Карпюк у лагеры быў на службе!» — зрабіў ён вывад ды пачаў супраць мяне заводзіць крымінальную справу. І толькі дзюкуючы міжнароднай салідарнасці літаратараў, зрабіць яму гэтага не ўдалося.

Даведаўшыся пра ўсё, мой даўні сябар, аўтар шматлікіх кніжак Аляксандр Амільяновіч тэрмінова з'ездзіў у той самы Штутгоф, з лагернага музея дабыў тлумачэнне, што грошы атрыманы мной ад бацькі, цераз другіх польскіх пісьменнікаў пераправіў мяне яго праз граніцу, і Ф. застаўся з носам.

Аднак з партыі мяне з трэскам папёрлі. Пры разглядзе асабовай справы члены бюро наладзілі спектакль. Пра мае ўзнагароды (ордэны Чырвонага Сцяга, Айчынай вайны і залаты крыж польскага ордэна «Virtuti militari») паклілі:

— Купіў сабе на чорным рынку пасля вайны!

Той самы Генка, тым часам ужо мэр горада, аб маіх дакументах на інваліднасць, франтавыя даведкі аб цяжкім і лёгкім раненні гідліва кінуў:

— Сфабрыкаваныя!

Ох, як хацелася мне ўляпіць па маладой фізіяноміі напамжанага франта ў фінскім — цёмным у белую палоску — гарнітуры!

2.

Аднойчы выклікаў мяне Быкаў і шапнуў:

— У Маскве існуе фонд, які дапамагае такім, як ты, грашыма, — думаеш, ніхто не ведае, як жывеш? А ў «Новом мире» чакаюць, каб ты забраў свае рукапісы. Пошце не давяраюць.

Браць у каго-небудзь грошы не дазваляў гонар, ды пакуль што жонка працавала і за мяне, а паперы захаваць трэба было. Васіль запрапанаваў дабрацца ў сталіцу разам і напасіў дапамагчы яму з начлегам. Я два гады вучыўся на Вышэйшых літаратурных курсах, ведаў у Маскве ўсе хады і выходы.

Вось мы і ў сталіцы. У інтэрнаце на Дабралюбава без клопатаў атрымалі на дваіх пакойчык. Пазванілі адразу Барысу Мажэву, які калісьці вучыўся на курсах сцэнарыстаў ды жыў у гэтым будынку таксама.

Мажэва я даўно не бачыў. Барыс з'явіўся ўжо з раскошнай рыжай барадой, увесь аж

таксама перажыў усе стадыі ігоі і сям'я яго адведала поўны набор сталінскіх жахаў. Але ў канцы шасцідзсятых пра гэта яшчэ не ведаў, бо курсанты біяграфіі свае старанна талі.

Хоць былі мала знаёмыя, калідорнай сустрэчы ўзрадаваліся.

Не памятаю, пра што гаварыў тады я. Сапожнікаў жа адразу пачаў апісваць, як на яго радзіме адстаўнікі павыбівалі ўшчэнт качак ды лебедзяў, што для часопіса ён падрыхтаваў пра гэта вялізны матэрыял. Гаварыў пра гэта падрабязна ды са смакам пяць, дзесяць, дваццаць мінут. Я слухаў сакурніка, а перажываў сваё.

Крыўдна было, хоць ты плач! За фанернымі дзвярыма інтэрната гучала ажыўленая гутарка двух. Што ім? Аднаго абараняе Твардоўскі з усімі «новамірамі», другі ў тэатры на Таганцы з самім Любманам рытуе да пастаноўкі «Жывога», а кожны масквіч у яго сябар, — для форсу чалавек нават бараду адпусціў. І Сапожнікаў чкае карэктуры. А ў мяне? Днём Сац з «Нового мира» са шкадаваннем вярнуў аповесць «За цветком папоротніка», а Кандратовіч з кампліментарамі — выступленне маё на V з'ездзе пісьменнікаў, ужо падрыхтаванае да друку. Што мне з іхніх пахвалаў ды спачування? Работы не маю, з партыі выключылі, сям'я па вушы ў даўгах. Як вяртацца дамоў? Яшчэ не ўпэўнены, ці не пасадзяць альбо не выкінуць за мяжу, як іншых. І каб хоць доля праўды была ў тым, што мне інкрымінуюць!

Сапожнікаў-дзівак, атрымаўшы цяперлівага-слухача, усё маляваў злачыствы браканьераў, абзываючы іх «варашылаўскімі стралкамі», а мяне ад адзіноты агарнула такая сумота, што хоць ты завялі воўкам.

Мабыць, воль у такіх момантах людзі і накладваюць на сябе рукі.

З пакоя раптам выглянуў Быкаў і загадаў далёка не аддаляцца, бо пойдзем у госці, дзе мяне чкае сюрпрыз.

Неўзабаве рускі барадач, поўны здаровай ды ўпэўненай бесклапотнасці, як і яго «Жывы», пайшоў сабе, а мяне, ужо надта заінтрыгаванага, Васіль павёў да свайго сябра — паэта Грыгорыя Куранёва. Там за журнальным столікам з кубачкам кавы ў руцэ чакаў нас галоўны ўрач «Псіхіятрычкі».

Нас пазнаёмлілі.

Тут і высветлілася — сябры прыдумалі для мяне ратунак. Ён быў вельмі просты. Гэты ўрач браўся выдаць даведку, дзе чорным па белым будзе стаяць, што я псіхічна несна-

ВАРШАВА ў часы Скарыны не была сталіцай Польшчы. Сталіцай Польшчы быў тады Кракаў. Сталіцай Варшава стала значна пазней, — у 1596 годзе. І нават пасля таго, як стала яна сталіцай, караняць польскіх каралёў праходзіла ў Кракаве. Варшава сёння... Гэты раз яна здзівіла надпісамі на сценах дамоў, плакатамі, лістоўкамі: «Прэч Ярузельскага!», «Прэч Польскую Аб'яднаную рабочую партыю!», «Вітаем «Салідарнасць!»». Здзівіла Варшава і сваімі чэргамі. Хоць была нядзеля і магазіны не працавалі, аднак чэргі сталі. Самыя вялікія, як мы заўважылі, ля мясных магазінаў. Польскія сябры растлумачылі нам — чэргі будуць стаяць усю ноч. Да адкрыцця магазінаў. Справа ў тым, што з першага жніўня ў Польшчы ўводзіцца так званая «рыначная эканоміка» і цэны на многія тавары павялічваюцца ў некалькі разоў. І тыя, у каго ёсць грошы, хочуць іх атаварыць. Да таго ж, выдадзена на рукі столькі карткаў на мяса — да гэтага ў Польшчы мяса прадавалася толькі па картках, — што не хапае на ўсе мяса. Узнікла як бы новая прафесія — займаць чаргу і прадаваць яе раніцою тым, хто мае карткі ці грошы і не хоча альбо не мае часу стаяць у чэргах. Вострая палітычная барацьба, якая была ў нізах, зараз перанесена ў вышэйшыя эшалоны ўлады — у Цэнтральны Камітэт партыі, у сенат і сейм. Краіну трэба выводзіць з зацяжнага крызісу. А як? Селянін не зацікаўлены прадаваць гораду хлеб і мяса, нявыгадна яму рабіць гэта: нізкія закупачныя цэны. Польскія сябры, з якімі мы сустрэліся, як кажуць, у неафіцыйных умовах, многае растлумачылі, расказалі. Самае небяспечнае — страчана вера, надзея, што становішча можна як-небудзь выправіць у бліжэйшы час. Эканоміка развалена, ніхто не хоча працаваць, людзі кінуліся ў перапрадажу, спекуляцыю. Сёйтой спадзяецца на даламогу багатых капіталістычных краін, маўляў, «Салідарнасць» такім шляхам выратуе краіну ад голаду і краху. Эканамічныя, палітычныя праблемы накладваюць свой адбітак на варшавян — яны сталі больш строгія, засяроджаныя. І не толькі знешне, але і ўнутрана. Няпоўныя суткі, што правялі мы ў Варшаве, узбагацілі нас і ўражаннямі ад горада, і новымі думкамі пра тую складаную працэсу, што адбываюцца сёння ў Польшчы...

ІЗНОЎ дарога. Цяпер на Прагу. Чэргі ў Варшаве каля магазінаў за ноч значна выраслі. Дадалася, здаецца, і не зусім прыемных надпісаў, лістовак на сценах дамоў. А, можа, іх і раней было больш на ўскраінах, чым у цэнтры? За горадам зноў пацягнуліся палоскі жыта, ячменю, аўса, бульбы. Ураджай сёлета добры, пара яго ўбраць. Яго і ўбраюць — жнуць, косяць косамі, жняўрамі. Пераспяе збожжа асыпаецца. Кідаецца ў вочы і яшчэ адно — на лугах амаль няма статкаў, не пасвяцца гэтак, як у нас, каровы, авечкі, козы, свінні. Калі дзе і ўбачыш жывёліну, дык адну, дзве... Сям-там снапы накладваюць на вазы, вазуць з поля. Мы, у Беларусі, ад такога даўно адвыклі...

Нечакана наш аўтобус спыняе польскі міліцыянер. Шафёры смяюцца. «Нянакш, закурыць пан міліцыянер захацеў». Вярнуць некалькі пачак цыгарэт, ідуць адкупляцца. Вяртаюцца хвілін праз колькі, расказваюць: «Не вельмі хацеў браць, кажа, цыгарэты танныя. Ну, ды няхай гэтыя курыць».

(Закачэньне. Пачатак у мінулым нумары).

З Адамам Мальдзісам, які таксама выкіраваўся ў «скарыйнскую» паездку, вядзём няспешную размову пра тое, што ён спадзяецца ўбачыць і знайсці ў Празе. У яго вялікая надзея на сустрэчы з вучонымі Мілаславам Зімам і Ф. Сокалавай — яна ў 1978 г. апублікавала важны дакумент, які датычыць нашага выдатнага першадрукара — выліску з ліста караля Фердынанда I ад 21 ліпеня 1539 года, у якім кароль канстатуе, што Багемская камора выплаціла «майстру Францыска» ўсе даўгі і паведамляе, што садоўнік быў на яго двары, потым нейкі час жыў у Ноештадце. Ці не мае Ф. Сокалава нейкіх яшчэ дакумен-

таў, якія яна мяркуе змясціць да юбілею нашага слаўнага земляка? Хоча Адам Іосіфавіч «увесці ў вушы» чэшскім вучоным і сваю думку адносна пошукаў далейшых слядоў Скарыны, калі той звольніўся з пасады каралеўскага садоўніка — ці не выехаў ён у які-небудзь меншы за Прагу гарадок, у той самы, да прыкладу, Крумлэў, дзе потым апынуўся яго сын? А, можа, і магіла Скарыны дзе-небудзь там захавалася? За тры некалькі дзён, што будзем у Чэхаславакіі, вядома, знайсці што-небудзь сэнсазнайшае цяжка. Але чэшскія вучоныя могуць гэта зрабіць, калі скіраваць іх пошукі ў пэўным напрамку... Ды яны многае і зрабілі ўжо, знайшоўшы невядомыя дасюль дакументы, што датычаць Скарыны. З асаблівай цеплынёй А. Мальдзіс гаворыць пра А. В. Флароўскага — рускага вучонага, які доўгі час жыў у Празе і ўсё сваё жыццё цікавіўся нашым першадрукаром...

У мяне планы куды сціплейшыя. Пахадзіць па тых сцежках-дарожках, па якіх хадзіў наш слаўны зямляк, пастаяць ля таго летняга палаца каралевы Ганны, які будаваўся пры Скарыне, убачыць тое месца, дзе садзіў «каралеўскі садоўнік» сад... Ды і на вуліцы той пабываць, дзе была першая беларуская друкарня... Хацелася мне наведаць і могілкі, дзе пахаваны многія вядомыя дзеячы беларускай эміграцыі. І, вядома ж, сустрэцца з сім-тым, ды яшчэ паспрабаваць утварыць і Таварыства беларускай мовы за мяжою (клопат члена рады ТБМ).

— А ў Славянскім адзеле Пражскай бібліятэкі ты не хацеў бы пабыць? — хітравата, з падкусам спытаў у мяне Адам Іосіфавіч.

— Калі ты мяне туды завядзеш, — адказаў я, зразу меўшы намек сябра. Хто-хто, а ён ведае мае кніжныя інтарэсы.

— А я, калі табе прызнацца, хацеў бы хоць паўдня папрацаваць у гэтым адзеле. Там жа, па маіх звестках, ёсць тое, чаго нідзе няма ў кнігасховішчах нашай краіны...

Што ж, як кажуць, дай бог — хто адмовіцца пабыць у бібліятэцы, ды яшчэ такой!

У ПЕРШАПАЧАТКОВЫЯ нашы планы не ўваходзіла заязджаць у Чэстахову і там спыніцца, рабіць экскурсію на Ясную гару, дзе знаходзіцца кляштар паўлінаў, а ў ім — адна з галоўных святых палыкаў — абраз Маткі боскай. Але, даведаўшыся, што праезджаем

міма Чэстахова, збочылі з дарогі — вялікае жаданне ва ўсіх было пабачыць і гэты кляштар і ледзь не легендарны абраз. Праўда, наш праводнік — «пілот» папярэдзіла нас: абраз Маткі боскай чэстахоўскай паказваецца толькі па вялікіх святах. Але цуды здараюцца і ў будзённыя дні — заязджаюць багатыя турысты, плаціць добрыя грошы, і кляштар ідзе на пэўныя парухі... Раптам нам пашанцаваў?

Нам сапраўды пашанцавала — мы ўбачылі абраз Маткі боскай чэстахоўскай. Якраз у кляштары (ён заснаваны ў 1382 годзе) была вялікая група замежных турыстаў, яны не пашкадавалі грошай, і кляштарнае начальства дазволіла паказаць гэты абраз.

Вядома, кляштар многа разоў абнаўляўся, перабудоўваўся, і цяпер гэта велічны надгэж прыгожы гмах, куды ўваходзіць некалькі самых розных пабудоў. Пры кляштары ў манасты-

Па слядах Скарыны

Барыс САЧАНКА

ры жывуць манахі-паўліны, якія носяць своеасаблівае адзенне — не чорнае, а ружова-малінавае. Прадуюцца тут і розныя культурныя атрыбуты — цэлыя базары! — у тым ліку і абраз Маткі боскай чэстахоўскай — Чорнай Мадонны з дзіцем...

ЧЭХАСЛАВАКІЯ па сваім укладзе жыцця вельмі ж адрозніваецца ад Польшчы. І гэта мы адчулі, ды і убачылі адразу ж, як толькі пераехалі мяжу. Палі тут шырокія, роўныя, дагледжаныя. Няма і цераспалосіцы — гаспадарка не індывідуальная, а калектывная. Пасевы таксама не параўнаць з польскімі: пшаніца — дык пшаніца, буракі — дык буракі. І арацаваны, як кажуць, каб лепей, дык начорта, — нідзе ні травінкі. Дарогі абсіджаныя яблынямі, грушамі, сливамі, абрыкосамі, вішнямі...

У вёсках таксама адмысловы парадак — вуліцы чыстыя, заасфальтаваныя, з тратуарамі; каля кожнага дома — зялёны газон. Самі дома прыгожыя, цагляныя, крытыя чырвонаю чарпачаю.

— Вось у каго трэба ўсім нам вучыцца! — не вытрымаў, усклікнуў хтосьці ў аўтобусе. Вучыцца ў чэшскіх сяброў ёсць чаму. І не толькі, як трэба гаспадарыць на палях, трымаць парадак у людскіх паселішчах, а, наогул, і як жыць. Прадуктаў у магазінах хапае, якіх хочаш. Ды і іншыя тавары нічужэ не менш, чым у любой капіталістычнай краіне. Пасля Польшчы, дык быццам трапляеш у рай. Нават ад мясных і каўбасных вырабаў аж, здаецца, гнуцца втрыны і прылаўкі. Праўда, нашы знаёмыя чэхі патлумачылі нам: усё даражае, ды так, што сям'я можа дазволіць сабе есці мяса хіба толькі адзін раз на тыдзень.

ЗДАЕЦА, пра гэты гарад — Злату Прагу і чытана нямала, аднак, як выявілася, сапраўды лепш раз убачыць, чым сто разоў пачуць. І ўражае яна перш за ўсё старадаўнасцю, якая выдатна захавалася да нашых дзён. Што ні палац, дом — характэрна неапіснае. А якія плошчы, вуліцы і вулачкі! А масты! Ды і помнікі каралям, палкаводцам, пісьменнікам, вучоным!

Вядома, нас найбольш цікавіла скарынскія Прага. І першая наша паездка была на Градчаны да летняга палаца каралевы Ганны. Ён захаванася і ў даволі добрым стане. Зараз палац уваходзіць у рэзідэнцыю прэзідэнта і там ідзе рамонт. Навокал палаца — вялікі стары парк. Вядома, думаць, што растуць у ім тыя дрэвы і кусты, якія садзіў Скарына, наўрад ці варта, хоць сёе-тое, магчыма, ад тых часоў і захавалася. Ды і цяперашнія дрэвы маглі ж вырасці ад насення ці каранёў тых дрэў, якія пасадыў Скарына...

Пахадзілі па парку, пастаялі ля самых старых дрэваў — а яны ў некалькі абхватаў — дубы, кляны, ясені, ліпы... Наведалі мы і Карлаў універсітэт, які быў заснаваны яшчэ ў 1348 годзе імператра-

рам Карлам IV і дзе, несумненна, неаднаразова быў Ф. Скарына, магчыма, нават вучыўся. Паблукалі і па тых вуліцах, дзе, мяркуюць, былі друкарні тагачасных чэшскіх выдаўцоў, і, відаць жа, Скарыны...

Наогул, у Празе здавён добра прыжываліся беларусы і адчувалі сябе іншы раз не горш, як дома. І першы, хто пракаў сюды дарогу — нават не дарогу, а торны бальшак, — вядома ж, быў Францыск Скарына. Асабліва вялікая калонія беларусаў у Празе жыла на пачатку дваццатых гадоў нашага стагоддзя. Чэшскі ўрад спачуваў беларусам, дапамагаў, нават выдзеліў некалькі стыпендыяў.

Можа, таму, што чэхі ведалі, як цяжка ідзе адраджэнне народа — прайшлі ж самі праз гэта. Тады ў Прагу ехалі, ішлі юнакі і дзлўчаты з усёй Заходняй Беларусі, каб атрымаць адукацыю, набыць спецыяльнасць. У Празе ўтварылася некалькі беларускіх арганізацый, у тым ліку і Беларускае (Крывіцкае) культурнае таварыства імя Ф. Скарыны, Аб'яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацый, якое выдавала свае друкаваныя органы. У Празе была і рэзідэнцыя «ўрада» БНР на эміграцыі, які ўзначальваў «прэзідэнт» Пятро Крэчэўскі. Ён не пагадзіўся з самароспускам урада БНР, які быў аб'яўлены ў Берліне ў кастрычніку 1925 года, назваў сама-роспуск «авантурызмам і падлогам», «зрадай незалежнасці Беларусі». Калі ў 1928 годзе Пятро Крэчэўскі памёр, «ўрад» БНР узначаліў Васіль Захарка. Тут, у Празе, працавалі і многія беларускія пісьменнікі — У. Жылка, І. Дварчанін... І Дварчанін не толькі скончыў Карлаў універсітэт, але і стаў доктарам філасофіі, абараніўшы дысертацию «Францыск Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай глебе». Перад вайной сюды прыехала, выйшаўшы замуж, паэтэса Ларыса Геніюш, а ў вайну — сусветна прызнаны сявак Міхась Забэйда-Суміцкі. Жывуць і сёння ў Празе людзі, якія шмат робяць для чэшска-беларускіх культурных сувязей — прафесар Вацлаў Жыдліцкі, доктар Міласлаў Зіма, даследчыца Ф. Сокалава і іншыя. З Вацлавам Жыдліцкім і Мілаславам Зімам мы сустрэліся (Ф. Сокалава была якраз у ад'ездзе). Вацлаў Жыдліцкі, сям-так справіўшыся з хваробамі, што апанавалі яго ў апошнія гады, працуе над новымі перакладамі беларускай прозы (пераклаў ужо многія творы В. Быкава, Я. Брыля, У. Караткевіча, І. Пташніківа і інш.), а таксама рыхтуе да перывыдання двухтомны «Слоўнік пісьменнікаў Савецкага Саюза» (першае выданне выйшла ў 1977 г.), у якое ўвойдуць біяграфічныя даведкі больш як на сто беларускіх пісьменнікаў. Доктар Міласлаў Зіма — ён рэцэнзуе ў навуковых выданнях і перыядычным друку амаль усё вартае, што з'яўляецца ў нашых часопісах і кнігарнях — некалькі дзён не адыходзіў ад нас, каб пачуць, чым жыве сёння наша філагія і літаратура. Дарэчы, і

жыве да сённяшніх дзён... Надзея Кастэцкая добра ведала нашага слаўнага спевача Міхася Забэйду-Суміцкага, сябрвала з ім. І цяпер, пасля яго смерці, даглядае магілу. Яна, Надзея Кастэцкая, і завяла нас на Альшэўскія могілкі, дзе пахаваны М. Забэйда-Суміцкі, паказала яго магілу. На ёй — невялікі, з густам зроблены помнік з чорнага мармуру, на якім па-беларуску і па-чэшску напісана: «Міхась Забэйда — пясняр беларускі. 1.6.1900—21.12.1981. Беларускі канцэртны і оперны спявак і педагог». А трохі ніжэй прыпісана золатам: «Жыў песняй і песняй даваў людзям радасць». Ускладі на магілу кветкі, пастаялі, успомнілі яго «добрам ціхім словам»... Надзея Кастэцкая перадала нам і апошнюю просьбу нябожчыка — перавезці урну з яго прахам у Беларусь і пахаваць у роднай зямлі, якую ён любіў і якой служыў усё сваё сьведмае жыццё...

Непадалёку ад магілы М. Забэйды-Суміцкага пахаваны і В. Захарка, П. Крэчэўскі, а таксама многія вядомыя рускія і ўкраінскія пісьменнікі, артысты, вучоныя. Ля адной з такіх магіл мы таксама спыніліся. «А. Т. Аверченко, — прачыталі мы. — Род. 6.III.1884 в г. Севастополь. Умер 12.III.1925 в Праге». І далей прыпіска па-чэшску — «Помнік гэты паставіла руска-чэшская суполка «Мир», Прага, 26.XII.1930».

Пасля наведвання могілак хацелася памаўчаць, пра многае падумаць...

СЛАВЯНСКІ адзел Пражскай бібліятэкі знаходзіцца непадалёку ад Вэлтавы трохі ўбакі ад Карлава Моста. І мы з Адамам Мальдзісам, П. К. Краўчанкам і іншымі энтузіястамі вырашылі ў той ранак зрабіць першую экскурсію з Пражскага Крамля па старым горадзе. І, вядома ж, спазніліся да назначанага нам часу. Але нас чакалі — доктар Міласлаў Зіма і начальнік архіўнага ўпраўлення доктар Поглей. Яны расказалі нам пра архіўную гаспадарку Чэхаславакіі, дзе могуць быць яшчэ матэрыялы, якія пральюць святло на жыццё і дзейнасць Ф. Скарыны ў Празе, а потым завялі нас у беларускі адзел. Ён даволі вялікі, старанна падабраны.

Асабліва, што датычыць даравацыйных і перадавацельных гадоў. У адзельне сапраўды ёсць тое, што не ўсюды ўбачыш — амаль усе выданні «Загляне сонца і ў наша ваконца», выданні вільненскіх выдаўцоў Марціна Кухты, Б. Клёцічна, і, вядома ж, мінскія. Ёсць падшыўкі газет і часопісаў: «Нашай Нівы», «Крыніцы», «Савецкай Беларусі», «Звязды», «Чырвонай змены», «Літаратуры і мастацтва», «Узвышша», «Полымя», «Крыніца»... Ёсць і тыя выданні, што выходзілі ў Празе — «Замежная Беларусь», «Прамень» («Новы прамень»), «Іскры Скарыны», «Перавясла»... Нядрэны падбор выданняў, што выходзяць і сёння ў Савецкай Беларусі і за яе межамі — у Мюнхене, Нью-Йорку, Лондане... Міласлаў Зіма, як былі супрацоўнік гэтай бібліятэкі, раскажаў нам, што ў часе вайны фашысты хацелі на базе гэтай бібліятэкі адкрыць цэнтр на вывучэнню славянства. І звалі сюды кнігі і бібліятэкі з усіх краін Еўропы. Прывезлі яны сюды і частку нашай Дзяржаўнай бібліятэкі імя Леніна. Ды і многі архіўныя матэрыялы. Усё гэта было вернута Беларусі і іншым краінам адразу ж пасля Перамогі...

Тыя гадзіны, што мы правялі ў бібліятэцы, не прапалі марна. Акрамя таго, што былі ўдакладнены некаторыя факты для Бібліяграфічнага слоўніка, які выхуе Акадэмія навук БССР, былі знойдзены і невядомыя нашаму літаратуразнаўству матэрыялы, у прыватнасці, апавяданне і два артыкулы Уладзіміра Жыліні. У адным са знойдзеных артыкулаў, прысвечаным Ф. Скарыне (да 400-ых угодкаў друку на Беларусі), У. Жылка пісаў пра стварэнне ў Празе Беларускае (Крывіцкае) культурнае таварыства імя Ф. Скарыны і яго залачы: «Першым заданнем Таварыства ёсць, на нашу думку, гэта: адчыніць падпіску на помнік Скарыне ў Вільні, месцы яго друкарскай працы, вызначыць пэўны на лепшы гістарычна-навуковы твор на беларускай мове з тых часоў; выдаць для народа рад папулярных кніжак аб Скарыне, назваць яго імем адну з старых беларускіх гімназіяў ці адчыніць новую. Нарэшце і палачанам варт нагадаць свайго слаўнага земляка і зрабіць усё, што магчыма, каб памяць аб ім жыла ў народзе. Спадзяемся, што наша згадка не будзе каменем кінутым у ваду, бо ходзіць аб тое, ці варты народ сваіх геніяў. Адказ можа быць толькі — але...»

Вельмі глепа павяняты мы былі і ў Пражскім гаюме парты. За традыцыйнай кавай размова ішла пра тое, каб па-належамаму ўшанаваць нашага выдатнага земляка ў Празе. Здаецца, атрымана поўная згода адкрыць памятник знак у парку, які залажыў Ф. Скарына на Градчанах (каля палаца каралевы Ганны, дарэчы, яна не дачакалася канца яго будаўніцтва, памерла ў 44 гады, нарадзіўшы каралю Фердынанду пятнаццаці дзяцей), і бюста ў Карлавым універсітэце...

Не маглі мы, вядома ж, не наведваць і тыя мясціны, што звязаны са знаходжаннем ў Празе нашага народнага песняра Янкі Купалы. Як вядома, Янка Купала тройчы наведваў Чэхаславакію — у 1925 (разам з Ц. Гартным і М. Чаротам), у 1927 і ў 1935 гадах. Апошні раз ён жыў у Празе ў гасцініцы «Амбасадор», што на Вацлаўскай плошчы. Гэтая гасцініца і ця-

пер адна з лепшых у горадзе. Вось бы там ушанаваць імя нашага паэта! Ды гэта — справа будучага. Усё за адзін прыезд не ахопіш, не вырашыш...

КРАКАЎ нават пасля Прагі робіць уражанне сваімі помнікамі, незвычайнай прыгажосцю. Асабліва старая частка горада. І мы, ходзячы па вуліцах, наведваючы музеі, увесь час не забывалі пра Ф. Скарыну — мог ён гэта бачыць ці не? Вядома, Ягелонскі універсітэт, дзе аж тры гады жыў і вучыўся Ф. Скарына, — прадмет асаблівай нашай увагі. Захаваўся ў сваім першапачатковым выглядзе Калегіум Маюс і мы правялі там амаль паўдня — разглядалі двары са студняй пасярэдзіне, келлі, дзе жылі студэнты і выкладчыкі, калідоры, галерэі, па якіх яны хадзілі. Універсітэт быў каталіцкі, выкладанне вялося на латыні, і выкладчыкі яго былі манахі. Вучняў сваіх выходзілі ў строгасці і паслушэнстве. Ф. Скарына ж быў па натуре чалавек свецкі, таму і не застаўся, як некаторыя, у мурах Ягелонскага універсітэта, паехаў далей шукаць долі і шчасця па свеце. І ці не тут, у час вучобы, прыйшла яму ўпершыню думка даць кнігу народу на зразумелай мове, а не на мёртвай латыні?

Рэктар Ягелонскага універсітэта прафесар Выразумскі, які прыняў нас, раскажаў, што ва універсітэце помняць пра Ф. Скарыну, захаваліся нават тры дакументы пра яго прабыванне тут. (Для параўнання — у той самы час, што і Ф. Скарына, вучыўся вялікі польскі астраном Мікалай Капернік. Пра яго захаваўся толькі адзін дакумент). Жыццё і дзейнасць Скарыны даследуюцца ва універсітэце. Нядаўна рэктарат універсітэта прыняў на сваім пасяджэнні рашэнне — адкрыць дошку ў гонар вялікага сына беларускага народа. Прафесар правёў нас па універсітэце, папрасіў выбраць месца, дзе б лепш гэту дошку прымацаваць. Ды і над мастацкім выкананнем дошкі прасіў скульптараў падумаць, бо тыя дошкі, што ўжо тут ёсць — а іх нямаюць — мастацкія шэдэўры. Ягелонскі ж універсітэт скончылі многія выдатныя людзі — згаданы ўжо Мікалай Капернік, паэт Ян Каханюскі, гісторык Ян Длугаш, тэалаг Пётр Скарга, фізік Зыгмунт Урублеўскі...

Само сабой зразумела, каб пранікнуць духам Скарыны і яго эпохі, наведалі мы і музей універсітэта, дзе з асаблівай увагай разглядалі прадметы, якія мог бачыць, а то і трымаць у сваіх руках Ф. Скарына — кнігі, прыборы, а таксама патэльні, каструлі, конаўкі, лыжкі, відэльцы, якімі карысталіся выкладчыкі і студэнты. Ды і келлі, дзе жылі, тыя ложка, дзе спалі, крэслы, дзе сядзелі...

Пабывалі мы і ў Каралеўскім замку, дзе несумненна быў і Ф. Скарына. Цяпер тут вялізны музей, у якім сабраны нацыянальныя рэліквіі ўсёй Польшчы. Шмат тут чаго і з Вялікага княства Літоўскага, з тых часоў, калі заключаліся ўніі і польскія каралі лічыліся з князямі літоўскімі, захоўвалі пэўныя пэрытэты. Герб «Пагоня» тут усюды фігуруе побач з польскім арлом. Не маглі мы прайсці міма і сукенніцы — гандлёвых радыў, дзе ў часы Скарыны гандлявалі купцы. Не ведаю, як каму, а мне, калі стаялі ля старажытных муруў, уявіўся малады Ф. Скарына — у манашаскім адзенні ён спытаўся сюды, каб сустрэцца ці з бацькам, ці з братам Іванам, або з іншым

кім-небудзь, хто прыехаў з родных краёў: даведацца, што там дома, у Полацку, і пачуць, насалодзіцца роднаю мовай... Пэўна ж, сумаваў ён па ўсім гэтым, жыўчы тут, у чужым і далёкім горадзе...

Не прайшлі міма мы і таго дома, дзе ў 1891 годзе была надрукавана «Дудка беларуская» Ф. Багушэвіча. Цяпер тут Музей выдатнага польскага драматурга, паэта, мастака і тэатральнага дзеяча Станіслава Выспянага. І мы падумалі: някепска было б на гэтым доме дошку прымацаваць яшчэ пра адзін факт польска-беларускіх сувязей. Яна б тут была вельмі дарэчы, не пашкодзіла б. Пра гэта мы і сказалі ў Камітэце ваяводскім, дзе нас вельмі ж хараша прынялі. Ды і пра іншае пагаварылі, звязанае з юбілеем Скарыны. І не толькі.

А як жа, будучы ў Кракаве, не наведваць магілы Алеся Гаруна? Знойдзеная не так даўно, гэтая магіла стала ўсеагульным беларускім клопатам. Тыя нашы суродзічы, што жывуць за межамі Беларусі, сабралі грошы на помнік, а беластачане яго зрабілі. На адкрыццё помніка выдатнаму паэту ездзіла даволі прадстаўнічая дэлегацыя і з Савецкай Беларусі («ЛІМ» пра гэта пісаў). Нас парадвала, што на магіле Алеся Гаруна стаяць свежыя кветкі — значыцца, не адзінокі паэт тут, у Кракаве. Ёсць людзі, якія яго ведаюць, помняць, шануюць. Доўга стаялі мы ля чырвонага каменю, на якім выбіты крыж Ярылы і напісаны словы: «Алесь Гарун (Аляксандр Прушынскі) — 11.III.1887 — 28.VII.1920. Беларускі паэт, рэвалюцыянер і незалежніцкі дзеяч». А трохкі ніжэй словы паэта:

«І Беларусь — Маці
долю агледзіць,
Устане як Лазар з руін
забыцця...».

Даследчыкам яшчэ многае трэба вывучыць з біяграфіі паэта, творчасць якога не так даўно вярнулася ў нашу літаратуру. Па-першае, чаму менавіта сюды, у Кракаў ехаў хворы паэт? Хацеў трапіць у Закапаня, каб там палычыцца? А, можа, тут жылі яго родзічы — на могільках, непдалёку ад магілы Алеся Гаруна, цэлыя куткі, дзе пахаваны Прушынскія? Па-другое, дзе падзелася тая торбачка з рукапісамі, якая быццам была пры ім, калі яго амаль непрытомнага ўкінулі ў Ваўкавыску ў вагон, што ішоў на Польшчу?.. Няўжо тую торбачку ніхто не падбраў, няўжо яна беззваротна згублена — загінула?..

УЛЮБЛІНЕ нас, вядома, таксама цікавілі найперш тыя мясціны, якія звязаны з Беларуссю. А тут жа, як вядома, вяліся перагаворы між Польшчай і Вялікім княствам Літоўскім, пасля якіх была заключана унія (1568 г.). Па-рознаму ставяцца гісторыкі сёння да гэтай, ды і пазнейшай, Брэсцкай (1596 г.), уніі. Адны бачаць у іх толькі дрэннае, другія — толькі добрае. Не хацелася б улазіць у гэтыя спрэчкі. Ясна адно — уніі прывялі да заняпаду Вялікага княства Літоўскага, Польшча праглынула яго. Пачалося жудаснае апалчванне беларускага, украінскага і літоўскага народаў...

ВАЎСЯКІМ падарожжы, кажучы, самае прыемнае — калі яно канчаецца, калі вяртаешся дадому. А вярталіся мы на радзіму з яшчэ большым усведамленнем, што значыць для нас і ўсяго славянскага свету наш вялікі друкар і вучоны Францыск Скарына...

Вера Мікалаеўна ПОЛА

Беларускае тэатральнае мастацтва панесла цяжкую страту — 15 настрэчніка 1989 г. памерла народная артыстка Беларускай ССР Вера Мікалаеўна Пола.

Вера Мікалаеўна Пола нарадзілася 7 лютага 1901 года ў г. Мінску. У 1922 годзе яна прыйшла працаваць у тэатр імя Янкі Купалы, з якім назаўсёды звязала сваё творчае жыццё. На купалаўскай сцэне Вера Мікалаеўна Пола стварыла мноства выдатных сцэнічных вобразаў. Яе мастацтва былі ўласцівы шырокі творчы дыяпазон, народны гумар, багацце моўных інтанацый. Прызнанне гледачоў здабылі ёй ролі намяднінага плана, сацыяльна акрэсленыя народныя характары, персанажы з псіхалагічна дэталёным малюнкам. Найбольш ярка талент Веры Мікалаеўны Пола праявіўся ў спектаклях

В. А. ПЯЧЭННІКАЎ, Н. М. МАЗАЙ, А. У. РУСЕЦКІ, У. Д. АТ-
ЛОШЧАНКА, А. І. БУТЭВІЧ, П. П. КІШКУРНА, Я. К. ВАЙТ-
ВІЧ, М. М. ЯРОМЕНКА, У. П. РЫЛАТКА, І. І. ВАШКЕВІЧ,
В. М. РАЕЎСКІ, Г. К. МАКАРАВА, С. М. СТАНЮТА, З. Ф.
СТОМА, В. П. ТАРАСАЎ, Г. С. АЎСЯНІКАЎ, З. І. БРАВАР-
СКАЯ, Г. М. ГАРБУК, Л. М. ДАВІДОВІЧ, П. Ф. ДУБАШЫН-
СКІ, М. Г. ЗАХАРЭВІЧ, П. В. КАРМУНІН, А. Л. МІЛАШАНУ,
А. І. КЛІМАВА, Ф. М. ШМАКАЎ, Р. І. ЯНКОЎСКІ, Г. Б. ДА-
ВЫДЗЬКА.

Варашылаўскія стралкі

(Пачатак на стар. 12—13).

— Мікалай Іванавіч, вы штосці блытаеце. Каб наша Машэра — выдатная медыцынскай службы, камсорг бальніцы — спала? Быць такога не магло. Вам здалось.

— Сам бачыў, слова гонару! Некалькі разоў падыходзіў правяраць. Схавалася ў куткі за вазоны, зваліла туды крэслы і дрыхла. На службе!

— Ты глядзі!.. Зрэшты, ноччу спаць усім хочацца, асабліва маладыя гэта любяць.

— Спала яна, бачыў на свае вочы. Законна кажу!

— Гм, Гм... Ну, я ж ёй!.. А ты, выяўляецца, яшчэ і сесот?

— Падпісаў абавязальства сакратнага супрацоўніка яшчэ ў 1937 годзе.

— Яно і відаць.

Чалавечак хвіліну стараўся разгадаць, што гэтым донтар хоча сказаць.

— Слухай, Шылаў, а табе якая бяда, што сястра ноччу рабіла?

У ваках лысага чалавечка са зморшчаным тварыкам — перападох ад таго, што нечым не дагадзіў:

— Мне-е?!
— Табе, табе!
— Гэй!.. А ніякай.. Я сам разумею, што ноччу спаць усім хочацца... Але падумаў, вам прыемна пра гэта будзе даведацца. Бо дысцыпліна ў бальніцы патрэбна... Народ цяпер распусціўся, ніякага парадку няма...

— Наконт дысцыпліны — маеш рацыю. І наконт парадку. Але пачуць ад цябе пра гэта мне якраз і непрыемна.

— Не разумею... Чаму?

— Бо яна толькі што мне сама прызналася!

— Прызна-алася?!
— Але. Вось і таварыш старонні чуў.

— Гы, прызналася!.. А я што? Я, донтар, нічога і не кажу. Я толькі думаў...

— Кепска вы думалі, Шылаў! І не будзеце больш пра гэта!

Успомнілася, як донтар учора вечарам казаў — «варты Чэхава, Дастаеўскага». Няпраўда! І пры Сталіне катам мог быць не кожны!

Цяпер я ведаў, чаму Быкаў не пайшоў з намі, Гутарыць з такой гнідай — толькі сэрца трывожыць.

З гэтым тыпам мне расхацелася ўжо не толькі размаўляць, — я і глядзець на яго больш не мог. А яшчэ. Надзіва, сустрача дала такі стрэс, што нават беды мае як бы паменшалі. Ужо хацелася бегчы на

вакзал, па білет, бо мяне чакаў распачаты раман, які я стаў пісаць з месяц таму назад.

5.
Літаральна праз некалькі гадоў пачало ўсё мяняцца, бы ў той байцы. У многім прычыніўся да гэтага П. М. Машэраў, які ўсё больш унікаў у жыццё рэспублікі.

Мне і Клейну ЦК КПБ вярнуў партблеты.

Мой новы раман выйшаў амаль адначасова ў Мінску і Маскве. Быкаў не толькі стаў лаўрэатам, а кожная газета лічыла сваім абавязкам ужо яго хваліць.

У вобласці сталі прыкметна заўважацца зрухі ў эканоміцы і сельскай гаспадарцы. Палыцелі з пасады найгоршыя з кіраўнікоў. Зрэшты, некаторыя да таго сябе скампраметавалі, што органам кантролю аблегчылі сваё звальненне.

«Генка» папаўся на непрыстойных махінацыях, з мэра горада перавялі яго дырэктарам будкамбіната. Бачачы, што гэта толькі пачатак, а пракуратура трапіла на след яго махінацый, аднойчы напісаў да з дубальтоўкі стрэліў сабе ў рот.

Затым наш абласны цэнтр патрэсла справа высокапастаўленых палітычных. Той колішні сакратар абкома з начальнікам КДБ і намеснікам старшыні аблвыканкома былі да ўсяго заахлупілі браканьберамі. Гэтыя зухі перад Новым годам заехалі ў Белаежскі запаведнік, каб разжыцца на святы дзічынай. Панапіваліся да таго, што ў ваках стала ім дваццаць і траіцца. У выніку адзін, страляючы ў кабана, загнаў другога жакан у жылот.

Усё «варашылаўскія стралкі» Машэраў зараз жа звольніў з працы.

На гэтым эпоха самадураў у нас скончылася. Шкада, скуткі іхняй улады адчуваць будучы і нашы праўнікі.

КОЛАСАЎЦЫ ЗАПРАШАЮЦЬ

Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа сёлета рыхтуе багата прэм'ераў. Адноўленага «Несцерку», які «вытрымлівае» ўжо трэцюю рэдакцыю, панаканжа гледачам маладзёжнай частка трупы. А. Дольнікаў скончыў працу над «Маскоўскім хорам» Л. Петрушэўскай, у ягоных бліжэйшых планах — твор А. Платонава «Чатырнаццаць чырвоных хачінаў». Б. Эрын працуе над першаю ў краіне пастаноўкаю «Хана» Э. Ажэшкі паводле сваёй інсцэніроў-

кі; А. Смелякоў паводле «Хронік» У. Шэкспіра рыхтуе спектакль «Генрых VI»; І. Барындаў распачаў работу над п'есай А. Паповай «Маленькія радасці жыцця». У планах тэатра таксама пастаноўка «Тутайшых» Янкі Купалы. Пэст С. Сокалаў-Воюш працуе над п'есай для самых маленькіх наведнікаў коласаўскага тэатра. Прэм'ера спектакля паводле гэтай п'есы адбудзецца пад час зімовых школьных вакацый.

ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ І БАЦЬКОЎ

У новым сезоне Дзяржаўны лялечны тэатр БССР запрасіць на прэм'еры сваіх самых удзячных — самых маленькіх гледачоў на спектакль «Прыгоды Буратіна» паводле А. Талстога (мастан Л. Вахрамееў), а іх бацькоў — на «Буру» У. Шэкспіра (мастан А. Фаміна). Усёй сям'ёй можна будзе паглядзець «Сымона-музыку» паводле

Якуба Коласа (мастан А. Фаміна). Рэжысёр усіх спектакляў А. Лялюскі. Тэатр юнага гледача ў хуткім часе панаканжа спектаклі «Ганенне і забойства Жан-Поля Марата» П. Вайса і «Галасы травы» Т. Кэпета ў рэжысуры В. Глубокавай. У бліжэйшых планах ТЮГА — «Зімяля казка» У. Шэкспіра, ставіць якую запрошаны са Славаніі

РЭХА НАШЫХ ПУБЛІКАЦЫЙ

«ПЛЕМЯ ПЯЦІ РОДАЎ»

«ЛіМ», 18 жніўня 1989 г.

Бадай, няма патрэбы нагадваць чытачам гэтую ўжо даўнаватую нашу публікацыю. Сярод матэрыялаў, што пабачылі свет на старонках штотыднёвіка апошнім часам, артыкул Івана Ласкова «Племя пяці родаў» выклікаў ці не самы большы розгалас сярод чытачоў. Ён быў надрукаваны ў «ЛіМе» пад рубрыкай «Пошукі, знаходкі, гіпотэзы». Адаючы яго на разгляд чытачоў, газета разумела, што іх рэакцыя на артыкул будзе, вядома ж, не адназначная. Не сумняваліся мы толькі ў адным: публікацыя не застанецца незаўважанай. Так яно і стала. Водгукі на артыкул нашага вядомага пісьменніка і публіцыста прыйшлі нямаля і — розных. Згадаем толькі некаторыя з іх.

Я. ЗАЙЦАЎ з Полацка піша: «З велізарнай цікавасцю азнаёміўся з гіпотэзай І. Ласкова. Здзіўляе размах і свежасць думкі аўтара, які нечакана для ўсіх адшукаў раней невядомаму каліну вырашэння складанага пытання. І. Ласкоў прыводзіць шмат важных доказаў у падтрымку сваёй ідэі. Мяркую, што, нягледзячы на пэўны суб'ектыўны артыкул варты ўвагі нашых навукоўцаў».

«Дыптылівы розум пісьменніка заўважыў тое, чаго іншыя не хацелі або наўмысна не заўважалі, — чытаем у лісце П. ПАЛЯКОВА з Магілёва. — Сапраўды, тая ўпартасць, з якой нашы прахурцы ўзнісла гаварылі аб сваёй гуманнай дзяржаве, націскаючы на «Вялікае княства Літоўскае», міжволі павінна была насцярожыць. Бо сапраўдна Літва такой назвы не мела: была Жамойцья, Аўштэйцья... І ці магло быць дзве Літвы? Нарэшце, даследчыца павінна была насцярожыць тая аналітычнасць, што жыхары пудня Беларусі і поўначы Украіны называлі жыхароў Заходняй і Паўночнай Беларусі літвінамі (ліцьвінамі)».

Далей аўтар ліста дзеліцца сваімі здагадкамі-меркаваннямі пра ятвягаў — другое угра-фінскае племя на захадзе старажытнай Беларусі, «якіх гісторыкі спісалі з лёгкай рукі, а яны між тым не загінулі і далі ўсплёск магутнай дзяржаве»; гаворыць пра нарманскія па-

селішчы на Беларусі ўздоўж славутага шляху «з вараг у грэкі»; тлумачыць «нарманскае» паходжанне назваў Капыся, Шклова, Магілёва...

А вось ліст С. ПРОХАРАВАІ з Мінска:

«Пішу, каб выказаць вам падзяку за тое, што на старонках вашай газеты прачытала сапраўды наватарскую навуковую працу аб племені ЛІТВА. На жаль, у рэспубліцы на старонках нават навуковых выданняў рэдка сустракаеш такі смелы, але так неабходны для прагрэсу навуцы працы...»

Надзвычай цікавы ліст даслаў у «ЛіМ» С. ЯНОВІЧ з Беластока.

«Сенсацыйная публікацыя Івана Ласкова «Племя пяці родаў», — піша вядомы беларуска-польскі пісьменнік, — несумненна адыграе ролю таго шчупана, якога выпусцілі ў сажалку з соннымі ды перататлусцельмі нарпамаі. Навука нязменная камае, калі выжываюць з яе альтэрнатыўнасць і разнадум'е. Абсалютная рацыя, як даўно ўжо вядома, гэта штучная канструкцыя. Кожнае адкрыццё ёсць адкрыццём нейкае частковасці ўсяго, аб чым даснавала ведаюць фізікі. Такую ж частковую праўду паднёс нам і Ласкоў. Прытым з сумнай рэфлексіяй пра стан беларускай гістарычнай навукі, якую знявечыла прапаганда-насць, паслугавалася...»

Разам з тым С. Яновіч звяртае ўвагу лімаўскіх чытачоў і на шэраг «недакладнасцяў» або і памылак, якія дапусціў І. Ласкоў.

«На маю думку, — гаворыць наш беластоцкі карэспандэнт, — ён адкрыў не больш як ТРЭЦІ кампанент этнагенезу беларусаў, менавіта угра-фінскі. Вельмі істотны ў гістарычным сэнсе, перш за ўсё ў палітычнай гісторыі Беларусі, але — даволі маргінальны ў супастаўленні з балцізм, без скрыжоўвання з якім працэс фарміравання беларускай з'явы на гэтым славянскім арэале скончыўся б, магчыма, на ўзроўні дыялектна-рэгіянальных асаблівасцяў... Прабачнае беларускае фізіяноміі з'яўляюцца — славяне, балты, угра-фіны. Трохадзінасць, як, смяжам, і ў выпадку з французамі (кельцкі, раманскі, германскі элементы)».

І далей: «Высновы Ласкова выклікалі ў мяне ўспамін пра Яна Чаканоўскага ды ягоную кніжку «Чалавек у часе і прасторы», які толькі на антрапалагічным матэ-

рыяле выявіў — паводле расавых адметнасцяў — празгляе існаванне ў Жмудзі (Жамайцья) значнага угра-фінскага анклаву. Падобныя анклавы Чаканоўскі знаходзіў на ўсёй лясной тэрыторыі ўсходняй Славяншчыны, звяртаючы адначасна ўвагу на выразную расавую ідэнтычнасць беларусаў з сучаснымі літоўцамі і латышамі (нардчыны тып)».

Урэшце С. Яновіч не пагаджаецца з тым, як І. Ласкоў высноўвае, рэканструюе і дэшыфруе назву «Літва» — «Племя пяці родаў»: маўляў, правільней і слушней было б проста сказаць «Пяцірэчка».

І яшчэ адзін водгук на гэтую публікацыю, які даслаў з вёскі Лугавая Слабада Мінскага раёна Р. АУЧЫН-НІКАВА — «тапаніміст, паэт, заадно інжынер «Белгідрамета» (гэтак яна падпісала свой ліст). Яе водгук — цалкам крытычны («штучная надуманасць», «прыцягненне за вушы рознаўзростава і рознакрынічных тапанімаў», «несур'ёзныя, дылетанцкія вышукі» і г. д.). Праўда, свой крытычны пафас аўтарка ліста спрабуе дасыць пераканаўча абгрунтаваць. Яна, скажам, бярэ згаданы І. Ласковым гідронім «Ляхва» і ўсебакова, з прыцягненнем надзвычай багатага матэрыялу высноўвае яго паходжанне. І яе папрок, што аўтар «выхапіў адзін толькі тапонім з нейкага тапанімічнага пласта, не даследаваў навакольны тапанімічны ландшафт, не выбудаваў рад аналагаў, не правёў лінгвістычнага аналізу асновы і фарманта, не прымяніў неабходныя лінгвагеаграфічныя, фонастатычныя, матэматычныя, картаграфічныя і г. д. метады», — нібыта цалкам слушныя. Ды толькі справа ў тым, што І. Ласкоў, відаць, і не прэзентаваў на гэта, ён не хаваў таго, што, магчыма, яго развагі і высновы шмат у чым наўняны дылетанцкія, — для яго важна было выказаць, сфармуляваць саму ідэю, даць спажыву, зачэп-

Е. Бяднарык, а таксама «Прыгоды Чыпаліна» паводле Д. Радары і спектакль паводле твора Э. Гофмана.

СВЯТА ДЛЯ ЮНЫХ ГЛЕДАЧОЎ

Сапраўдным святам для юных гродзенцаў стаў дзень адкрыцця новага сезона ў абласным тэатры лялек. Сустрэча з персанажамі любімых казак, натанне на поні, гульні, скокі, карагод, нарзіце, духавы аркестр... А якую цікавасць выклікалі конкурсы на лепшы малюнак і асабліва — на лепшую самаробную ляльку! У імправізаваную сцэну ператварыўся балкон над галоўным уваходам у тэатр. Там адбыўся канцэрт.

Першым у новым сезоне наведнікам Гродзенскага тэатра лялек была панаканжа прэм'ера — спектакль паводле п'есы А. Вольскага «Сцяпан — вялікі пан» у рэжысуры М. Андрэева, у мастацкім афармленні Л. Быкава і музыкай С. Бельцокова. НАШ КАР.

ку для далейшых пошукаў, прыцягнуць да гэтай не надта даследаванай праблемы ўвагу навукоўцаў.

Зрэшты, можна зразу мець і Раісу Ільвіну: у яе лісце гучыць шчыры, разважаны, удумлівы клопат аб зберажэнні нашай тапанімікі. Яна горака падтрымлівае думку Л. Лыча, выказаную ў артыкуле «Назвы бацькаўшчыны. Вярнуць страчанае» («ЛіМ» за 4 жніўня г. г.), накомт тапанімічнай камісіі пры Беларускам фондзе культуры, турбуецца, ці працуе яна, згадвае свой уласны ўдзел у комплекснай экалагічнай экспедыцыі разам з латышскімі тапанімістамі па вывучэнні Заходняй Дзвіны, якую наладзіў і правёў Латышскі фонд культуры. І ў сувязі з усім гэтым яна ўрэшце выказвае І. Ласкову падзяку за тое, што ён падняў пытанне аб сувязях фінаўгорскай гідраніміі з нашай Беларускай тапанімікай.

А завяршае свой ліст Р. Аўчынікава так:

«Зраз разам з Віцебскім гістарычным музеем мы праводзім збор назваў рэк і азёр басейна Заходняй Дзвіны з мэтай правядзення іх перапісу і сістэматызацыі. Таму ў мяне вялікая просьба да ўсіх чытачоў «ЛіМа». Калі ласка, запішыце і дашліце назвы вядомых вам ручаёў, рэк і азёр, нават калі ўжо асушаны ці зніклі. У звестках укажыце, паблізу якога населенага пункта знаходзіцца водны аб'ект, назавіце сельсавет і раён. Назву падавайце так, як вымаўляюць яе мясцовыя жыхары з усімі варыянтамі і абавязкова з націскам. Калі ведаеце этымалогію назвы, прывядзіце».

Матэрыялы дасылайце на адрас музея ў Віцебску альбо на мой хатні адрас: 223063, Мінскі раён, в. Лугавая Слабада, 120, Р. І. Аўчынінавай».

Добра будзе, калі нашы чытачы адгукнуцца на гэтую просьбу. Ужо адным гэтым будзе апраўдана з'яўленне на старонках штотыднёвіка артыкула І. Ласкова «Племя пяці родаў» — шмат у чым спрэчнай і суб'ектыўнай, як мы пераканаліся, але ўсё ж цікавай публікацыі.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЯ ДУМКА.

3 23 ПА 29 КАСТРЫЧНІКА

24 кастрычніка, 21.55 «ЛІРА». Мастацтва - публіцыстычная праграма.

25 кастрычніка, 21.45 У тэатрах краіны

С. АЛЕШЫН. «ТЭМА З ВАР'ІЯЦЫЯМІ».

Спектакль Харнаўскага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя А. С. Пушкіна. У ролях — народныя артысты УССР Б. Табароўскі, заслужаныя артысты УССР А. Кубанцаў і А. Сідарэнка. Уступнае слова перад спектаклем галоўнага рэжысёра тэатра, народнага артыста УССР А. Барсягна.

27 кастрычніка, 23.20

Грамадская думка «АРХІТЭКТУРА І ЭКАЛОГІЯ». Па матэрыялах пленума Саюза архітэктараў БССР.

28 кастрычніка, 19.15

ПАКАЗВАЕ ГРОДНА. «НА ПРЫНЕМАНСКІХ ПРАСТОРАХ». Літаратурна-мастацкі часопіс.

Першы сюжэт прысвечаны 500-годдзю з дня нараджэння Францыска Скарыны. Бярэ ўдзел дацэнт Гродзенскага ўніверсітэта С. В. Палуцкая.

Гледачы пазнаёмяцца з унікальнай калекцыяй старадаўніх самавараў і яе гаспадаром — настаўнікам Г. П. Дзядзечкіным.

Пра сяброўскія сувязі французскіх і гродзенскіх мастакоў, пра іх сумесную выстаўку павядае гаворку мастак і скульптар Г. Буралкін.

28 кастрычніка, 19.45

ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ. Перадача знаёміць з творчым аб'яднаннем мультыплікацыйных фільмаў кінастудыі «Беларусьфільм», якое ўзначальвае рэжысёр Ігар Волчак.

28 кастрычніка, 23.05

СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАІ. Інфармацыяна - музычная праграма.

29 кастрычніка, 17.00

«РОЗДУМ». Эскізы Надзі Лемэ.

29 кастрычніка, 18.00

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ». Тэлечасопіс. Вярнуць удзел П. Макаль, Р. Баравікова, В. Дашкевіч і С. Панізнік. Вядучая — Л. Паўлікава.

29 кастрычніка, 19.15

ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ... Вершы Ю. Бармуты чытае артыстка Т. Баўкалава.

29 кастрычніка, 19.20

«КАЛІ ІМГНЕННЮ Я СКАЖУ». Тэлеспектакль паводле трагедыі І. В. Гёта «Фауст». Пераклад В. Сёмухі. Рэжысёр - пастаноўшчык Н. Арцімовіч, мастан — А. Шакава, У ролі Фаўста — А. Падабед, Мефістофеля — У. Шалестаў, усе жаночыя ролі выконвае балерына Т. Шаметава.

29 кастрычніка, 23.20

СТУДЫЯ «РЭЯ». «Агні Міжземнага мора». Музыкальнае рэвію. Частка 2-я. Аўтары праграмы — Р. Новікаў і І. Скорынаў.

У «КНИГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

В. БЫКАЎ. У тумане. Аповесці. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 2 р. 50 к.

Беларускі фальклор у сучасных запісах. Традыцыйныя жанры. Гомельская вобласць. Мн., «Універсітэцкае», 1989. — 2 р.

А. ЛІС. Песню — у спадчыну. Мастацтвазнаўчы артыкул. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 40 к.

А. ЛОЙКА. Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд. У 2 частках. Ч. 2. Мн., «Вышэйшая школа», 1989. — 1 р. 30 к.

І. ЧЫГРЫН. Крокі. Проза «Узвышша». Мн., «Навука і тэхніка», 1989. — 1 р. 30 к.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадацы пасьля пасылкі на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатолий БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00426 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12